

מעגל חמץ עדה בשנת ה'תשפ"ב

גיליון מס' 8 | טבת התשפ"ב | דצמבר 2021

עמותת טוענים רבניים בישראל ע"ר

תוכן

2 דבר היו"ר

3 מורד או מורדת אם מפסידיים
מתנת חצי דירה
הרב נחום גורטלר

8 איזון משאבים וכתובה:
האומנם "אין כפל מבצעים"?
פרופ' אבישלום וסטרייך

14 זהירות, כאן עושים צדק!
משה ליבוביץ - טו"ר

20 ראיון עם הדיין הגאון הרב אליהו
רפאל הייריק שליט"א

30 הצמדת כתובה
טוען רבני אלעד אמסלם

32 הליך גישור במשפחה
יואל בן שושן

34 רצון ואונס - במתנה
טו"ר ועו"ד צבי גלר
טו"ר יצחק בן ציון מולא

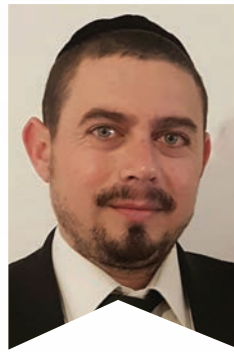
עמותת טוענים רבניים בישראל
580413045 (ט"ר)
רח' סעדיה גאון 21/14, אלעד
www.toanim.co.il

חברי ההנהלה:
טו"ר ועו"ד צבי גלר - יו"ר
טו"ר יסכה מזרחי
טו"ר זיו ברקוביץ
טו"ר ניסים אברג'ל
טו"ר מרדכי שיינין
טו"ר עקיבא נאמן
טו"ר יואל פריד

עורך העלון: טו"ר משה ליבוביץ
טל: 054-8452978
info@mleibowitz.co.il

גרפיקה ועיצוב:
שולי עיצובים 052-7620089
shulamitam@gmail.com

אין מבוזא כאן תחליף ליישוע משפטי
© כל הזכויות שמורות

דבר היו"ר

גיליון זה לזכרו של הרב טו"ר עזריאל ליפל, מחשובי הטוענים הרבניים, נהג כבוד בכל אדם קטן כגדול, השתתף באופן פעיל בימי העיון שערכה הלשכה, וציבור הטוענים נתרם מידיעותיו הרחבות, יש במורשתו, בהליכותיו בידיעותיו כדי להכווין אותנו לדמות הטוען הרצויה.

בכל סקירה יש להוקיר טובה לחברי ההנהלה, זיו ברקוביץ, ניסים אברג'ל, עקיבא נאמן, יסכה מזרחי, יואל פריד ומרדכי שיינין. כל אחד מהחברים נטל על עצמו אחריות בתחום פעילותו וכולם זמינים באופן מלא ובהתנדבות מלאה, במטרה לקדם את מעמדם ורווחתם של חברי הלשכה וכלל הטוענים הרבניים.

ללשכה נוסף כח של דמות מתכללת מוציאה ומביאה של טו"ר שלמה סעדה, כל פניה נענית על ידו ומטופלת באופן מידי החברים יכולים לפנות אליו באופן ישיר במספר 054-2471712 או מודים לו על היכולת המיוחדת להניע לפעולות הנדרשות.

וכן עורך הגיליון, טו"ר משה ליבוביץ שידי רב לו מעריכת הגיליונות הקודמים, רותם את כישוריו וניסיונו לטובת גיליון זה, בשם כולם אני מביע את הערכתי על מאמציו המרובים ועמו ועדת הביקורת של הגיליון, טו"ר עוה"ד לימור חגג וטו"ר הרב נדב טייכמן.

סקירה זו אינה ממצה, הדברים נעשים במקום שיש בו ברכה, כדי לקיים מקצוע להנגישו ולשכללו נדרשות פעולות יומיות, הטוענים הרבנים הם אנשי השיווק והדוברות מול הלקוחות הם שמביאים את ציבור המתדיינים לבתי הדין וראויים למידה גדולה של הערכה.

אודה לחברים על ההצטרפות כחברים בעמותה ואבקש ממי שאינו חבר בעמותה והוא בעל רישיון תקף להצטרף כחבר בעמותה ולכלל הפעולות בעמותה.

טו"ר ועו"ד צבי גלר
יו"ר לשכת הטוענים הרבניים

חבריי הטוענים הרבניים, השנה האחרונה התאפיינה בהכרה גוברת והולכת במקצועיותם של הטוענים, קיימת דרישה לטוענים שיצטרפו עם עורכי דין לדיונים בבתי הדין ומחלחת המודעות והחשיבות של הטוען בבית הדין.

הטוענים עצמם מתאחדים ומתגבשים, לאתר הלשכה הצטרפו כ- 270 טוענים, הצטרפות החברים לאיגוד מקצועי, מייחדת את הפרופסיה והמקצועיות. באתר כל חבר יכול לפרסם מאמרים מקצועיים ועם שיתוף הפעולה המיוחד עם ארגון יו"ר, המצטרפים זכאים לגישה חינם לאתר "פסקדין", מאגרי מידע משפטי, ופסקי דין.

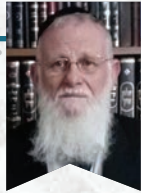
בשנה הנוכחית יערכו שיתופי פעולה והשתלמויות בשיתוף פעולה עם מרכז הגישור והבוררות שע"י ארגון "הידברות" ושיתוף פעולה עם ארגון "נ"ר" במטרה ליצור קשר בין תחומים משיקים.

בשנה האחרונה עמדה הלשכה בקשר הדוק עם משרד הדתות, עקב ניסיונות להגביל את הכניסה לבתי הדין ולהקשות את הנגישות לבית הדין על ידי דרישות להצגת תו ירוק בכניסה לבית הדין, דרישות שלא נהגו בערכאה המקבילה, משרד הדתות פעל במתן הנחיות שעיקרן, דין בית הדין כדין בית המשפט.

כמו כן, הוגשו פניות רבות והתקיימו פגישות בנושאים מקצועיים, האחרונה שבהן, להקמת מאגר אנשי מקצוע בשכר שיקבע מראש על ידי בית הדין, עקב השכר הגבוה אותו נוטלים בעלי המקצוע מהקהל השבוי הנזקק לשירותיהם עם הסמכתם על ידי בית הדין.

בנוסף, הועלה בפני משרד הדתות הצורך בייעול התקשרות עם מערך בתי הדין והתאמתה לפתיחת תיקים והגשת מסמכים באמצעים אלקטרוניים.

הוצע למשרד הדתות לקדם חקיקה שתאפשר קבלת החלטות בדין יחיד בנושאים של סמכות וטענות משפטיות שאינן מצריכות הרכב של שלושה דיינים מטעמי ייעול.

הרב נחום גורטלר
אב"ד רחובות בדימוס

מורד או מורדת אם מפסידים מתנת חצי דירה

בזמן הזה לא
נהגו בהתראות,
ומ"מ במרידה
גמורה, בי"ד
צריך להתרות
באשה לפחות
פעם אחת, ובי"ד
אומר לה אם
תמשיכי במרדך
תפסידי כתובתך.
ואם האשה
אינה חוזרת בה,
ומסרבת לחזור
לשלום בית, הרי
היא מפסידה
כתובה ומתנות

ודאי שלא תחזור בה, ואם מרידתה אינה מוצדקת
מפסידה כתובה תוספת כתובה ומתנות.

ענף ב

מורדת וגם מזנה מפסידה כתובה ומתנות

אשה שזנתה משום מרידה שרצתה להאסר על
בעלה מפסידה מתנותיה. ויש ראייה שדינה כמורדת
בבית שמואל סי' קס"ה ס"ק ו', ז', ח'. וגם לשיטת
הרשב"א שם שסובר שלמרידה חד פעמית אין דין
מורדת, מ"מ גם הוא מודה שלגבי מתנות ותוספת
כתובה אין היא נוטלתן, דאמרינן דלמישקל ולמיפק
לא אקני לה.

במקרה שלנו האשה זנתה תחת בעלה, ובמקרה זה
נפסק בפ"ת אבע"ז סי' צ"ט ס"ק ז' שאשה שזנתה לא
הפסידה מתנותיה.

ברם כל זה נכון כאשר האשה זנתה משום שיצרה
גברה עליה, אבל אם זנתה בכוונה להאסר על בעלה
כדי שיגרשה, או שעזבה את בעלה והלכה לחיות עם
אדם אחר, הרי שאשה זו היא גם מזנה וגם מורדת,
ומפסידה מתנותיה. וכ"כ בפד"ר ח"ה עמוד 13.

נביא מקרה שהיה בבי"ד, הבעל פתח תביעת גרושין
ותביעת מורדת, בתאריך 4.11.12 בכתב התביעה
הוא כותב שהאשה מורדת בו, ולא רוצה לעשות
שום ניסיון לשלום בית.

הבן של הצדדים כותב בתצהירו:

**אני מצהיר שבחודש אוקטובר 2012 עזב אבי את
הבית בהתאם לדרישה של אמי, ומיד בסמוך לכך
יומיים לאחר מכן נכנס לגור בבית הורי פלוני שהוא
בן זוגה של אמי. מאז אני לא מסוגל כלל לגור בבית
הורי ואני לא רצוי, ומעיפה אותי ומסלקת מהבית כל
מתי שאני מבקר את אחי היותר קטנים ממני.**

אמנם המצהיר הוא בנו של התובע ובן פסול לעדות,
ברם יש ביסוס גדול לדבריו האם הכחישה את דברי
הבן מכל וכל, וחוקר שהופיע בבי"ד הביא צילומים
וסרט שהאשה חיה בביתה עם אדם זר, הוא גם לן
בביתה, והיא יוצאת עמו לקניות.

מורדת מפסידה כתובה ומתנות מורדת אם מפסידה
מתנת חצי דירה

מורדת וגם מזנה מפסידה כתובה ומתנות. סימן יד
דין מוחצית דירה שהבעל רשם על שם אשתו, ומרדה.
דין מוחצית דירה שאשה רשמה על שם בעלה ומרד
בה.

אשה שגנבה כספים מבעלה אם מפסידה מתנות.

ענף א

מורדת מפסידה כתובה ומתנות

ב"ש סימן ע"ז ס"ק י"ח כתב, ואביא את דבריו כפי
שהדגול מרובה כתב שצריך לגרוס בדבריו:

**"ומה שכתב הב"י בשם תשובת הרשב"א (עיין ב"י
ד"ה ומ"ש רבינו אם הכניסה) אבל לא מה שנתן לה,
עיין בטור סימן פ"ה דלא משמע כן אלא דוקא כשאי
לה כתובה אין לה מתנות".**

כוונת הב"ש שבתשובת הרשב"א מבואר שאם בעל
מגרש את אשתו מחמת מרדה אין לה מתנות, אף
שמוציאה לפני שהפסידה כתובתה. כי על מנת
למשקל ולמיפק לא אקני לה. וע"כ כתב הב"ש
שבטור סימן פ"ה לא משמע כן, דכתב שם בשם
הרמ"ה דמפסידה מתנות רק עם הפסדת הכתובה.

אולם עיין רא"ש כתובות פרק ח' סימן ט' שמשמע
מדבריו כרשב"א שמפסידה מתנות כל שמגרשה
משום שמקניטה אותו ורוצה לצאת. ועיין בר"ן סוף
סוגית מורדת שכתב מפורש כהרשב"א. וע"ע בענין
זה בפד"ר חלק י"א מעמ' 254 שכתבו שם שדין זה
הוא ספיקא דדינא.

בזמן הזה לא נהגו בהתראות, ומ"מ במרידה גמורה,
בי"ד צריך להתרות באשה לפחות פעם אחת, ובי"ד
אומר לה אם תמשיכי במרדך תפסידי כתובתך.
ואם האשה אינה חוזרת בה, ומסרבת לחזור לשלום
בית, הרי היא מפסידה כתובה ומתנות. ובמקרים
שהצדדים גרים בנפרד זמן רב, או שהמרידה של
האשה נמשכת זמן רב, נראה שלא צריך התראה,
שהתראה נועדה אולי תחזור בה, ובמרידה ממושכת

בכל מורדת יש מקום שיעשה ניסיון לשלום בית, במקרה שלנו סמוך לפני המרידה הצדדים בקשו לעשות שלום בית, ובחודש יוני 2012 הצדדים רכשו בית חדש מקבלן, ובתאריך 14,6,2012 אבי הבעל הלוח להם 400,000 ש"ח לצורך רכישת הבית, ובחודש אוקטובר האשה מכניסה גבר זר הביתה, מרידה שלא יהיה דרך לחזור לשלום בית, אין לך מרידה גדולה מזו. מסקנת הדברים האשה מורדת ומפסידה כתובה תוספת ומתנות.

ענף ג

דין מחצית דירה שהבעל או אבי הבעל רשמו על שם האשה, ומרדה.

הצדדים נישאו לפני שנים האשה הודתה שלא שילמה כסף עבור הדירה, לפני הנשואין אבי הבעל שילם לקבלן עבור הדירה, ואח"כ הדירה נרשמה בטאבו על שם הצדדים.

לעיל כתבנו שמורדת מפסידה מתנות שהבעל נתן לה, ברם במקרה שלנו אבי הבעל נתן לאשה את המתנה וצריך לברר מה דין מתנות שנתן אבי הבעל. ונ"ל להביא ראיה לדבר זה שבירושלמי כתובות פרק הנושא הלכה א' כתוב: "פסק לזון את כלתו, זנה ומעשה ידיה לבנו", פירוש דברי הירושלמי שאם אבי הבעל זן את כלתו, מעשה ידי האשה שייכים לבן. מדין זה עולה שאם אבי הבעל זן את האשה הוי כמו שהבן זן אותה, שהרי אם אדם זר זן את האשה מעשה ידיה לא היה שייך לבעל. דחז"ל תקנו לבעל מעשה ידי האשה תמורת המזונות שהבעל מפרנס אותה, וכאשר בעל לא זן את אשתו מעשה ידיה אינם שלו. הרי להדיא שאב הנותן דבר לכלתו, כוונתו לתת את הדבר לאשה במקום בנו. ולכן במקרה שלנו יש להתיחס לכך שהבן נתן לאשה מחצית הדירה, וכאשר האשה מורדת היא מפסידה את מחצית הדירה שאבי הבעל שילם עבורה.

הרה"ג הרב יהודה שחור כתב בדעת מיעוט שצריך לעשות פשרה, ולא להפסיד לאשה את כל מחצית הדירה. וכתב ב' טעמים.

1. אבי הבעל שילם כסף לקבלן, ולכן גם אם הפסידה את המתנה, היא צריכה לשלם רק את הסכום שאבי הבעל שילם לקבלן.
2. מחצית הדירה נרשמה בטאבו על שם האשה, והואיל ועל פי חוק היא יכולה לתת את מחצית הדירה לאחרים, והואיל ולא נרשמה הערה בטאבו שבמקרה מרידה המתנה בטלה, הרי שצריך להחשיב מתנה זו כמתנה חלוטה. עברתי על דעת המיעוט, ומה שהביא מפסקי דין

**במקרה שלנו
האשה מרדה
בבעלה מרידה
הגרועה ביותר
במרידות
שדברו בהם
חז"ל, יש
מרידה שמחמת
רגישות שיש
לאשה היא
מואסת בבעלה,
ואינה יכולה
לחיות עמו.
במקרה שלנו
האשה מרדה
בבעלה בצורה
המחפירה
ביותר, היא
הביאה גבר זר
שיגור עמה,
בדירה שבעלה
נתן לה, וזאת
לעיני ילדיה.
שנים רבות
הנני מכהן
דיין בתי הדין
ולא נתקלתי
במרידה כזאת.**

”

רבניים חלק ד' עמוד 266, ומפסקי דין רבניים חלק י"ד עמוד 28, שבעל שקנה דירה בכספו ושילם לקבלן או למוכר, והוא רשם מחצית הדירה על שם האשה, הרי כאשר היא מורדת בו היא אינה חייבת להחזיר את מחצית הדירה, אלא היא חייבת להחזיר רק את הכסף ששילם עבורה. הנה דנתי בדבר זה בהרחבה בספרי בכורי גשן ח"א סי' ל"ז, ובענף ו' הכרעתי שם להלכה בראיות, שבמקרה כזה מחצית הדירה חוזרת, ולא כמו שכתבו בפסקי דין רבניים הנזכרים לעיל. לא אכפול את הדברים כיון שלצורך זה הייתי צריך להעתיק את כל המאמר שהוא משתרע על עמודים רבים.

וזכרתי שלאחר שכתבתי את המאמר הנ"ל שהדפס בספרי בכורי גשן ח"א סי' ל"ז, הייתי אצל הגאון דיין ביה"ד הגדול הרב חיים גדליה צימבליסט שליט"א ואמרתי לו את המסקנות שעלו לי במאמר זה, ואמר לי שאב"ד דירושלים הגאון הרב שמואל שפירא זצ"ל גם סובר כמותי וכתב פס"ד וזו היתה מסקנתו, ועיינתי בדבר ומצאתי שדבריו הדפסו בפד"ר כרך י"ח מעמוד 271. וכתב שם שגם כאשר אבי הבעל שילם עבור הדירה, אם האשה מורדת הרי שמחצית הדירה שנרשמה ע"ש האשה חוזרת לבעל.

ולגבי הטענה השניה, עיינ בספרי בכורי גשן ח"א סי' ל"ח, במאמר "אומד דעת לביטול מקח או התחייבות" שם ביארתי בהרחבה מתי מחמת אומד הדעת מבטלים מקח או התחייבות. וע"ע רמ"א חו"מ סי' ר"ז סעי' ד' שהביא את שלטי הגבורים בשם פסקי הרי"ד והריא"ז שבמתנה דברים שבלב הוו דברים. וחז"ל קבעו לנו שמתנות שבעל שנותן לאשתו, ובמיוחד חצי דירה שהוא נותן לאשתו, שהוא מתכוון לגור בדירה זו עמה כל ימי חייו, דמתנה זו אינה מתנה חלוטה, ועל מקרה שהאשה תמרוד בו הוא לא נתן את המתנה. ובמתנה אמדינן דעת הנותן בלבד.

במקרה שלנו האשה מרדה בבעלה מרידה הגרועה ביותר במרידות שדברו בהם חז"ל, יש מרידה שמחמת רגישות שיש לאשה היא מואסת בבעלה, ואינה יכולה לחיות עמו. במקרה שלנו האשה מרדה בבעלה בצורה המחפירה ביותר, היא הביאה גבר זר שיגור עמה, בדירה שבעלה נתן לה, וזאת לעיני ילדיה. שנים רבות הנני מכהן דיין בתי הדין ולא נתקלתי במרידה כזאת.

ולגבי הטענה שהבעל לא כתב הערה בטאבו, במקרה של מרידה שהאשה מפסידה מתנותיה, אין הבעל יכול להחליט בענין זה, ודבר זה נתון להכרעת דיינים שידונו ויקבעו אם האשה הפסידה מתנותיה, ועל כן האומד דעת הוא שהבעל נתן מתנה בתנאי, וסמך שבית הדין שידון בדבר, ויקבע מה דין המתנות שנתן לאשתו, ואם האשה הפסידה מתנותיה. ובכל מקרה של מרידה שבעקבות כך הצדדים מתגרשים,

כתב החתם
סופר בשם
הלבוש שבעל
שנתן מתנה
לאשה, ואח"כ
זנתה תחתיו
לא הפסידה
מתנותיה, דכל
אדם שנותן מתנה
לאוהבו ואח"כ
סרח כנגדו אינו
מפסיד מתנות.
ואם היתה אסורה
עליו בשעה שנתן
לה המתנות ולא
ידע בכך מפסידה
מתנותיה.

”

מתנותיה הרי המתנה נתנה לה בלי תנאי. ואמנם הרשב"א בשו"ת ח"ב סי' קי"ב הביא את דברי הרמ"ה, וחלק עליו וכתב שבמתנות שאשה יכולה לתת אותם לאחר, אינה מפסידה אותם גם כשהיא מורדת על בעלה.

ומתוך דברי הרמ"ה שבתשובת הרשב"א משמע שסברתו, שנתן לאשה שתוכל לעשות במתנה כל שתרצה היינו שתהנה ממתנה זו, אבל כשלא נתנה המתנה, והיא מורדת בו, ע"מ למשקל ולמיפק לא נתן לה.

הנה מדברי הרמ"ה עולה, שאף במקום שברור שבעל נתן מתנה לאשתו והתנה עמה שתוכל לתת את המתנה גם לאחרים, מכל מקום אם לא נתנה ואח"כ מרדה בו הרי שמפסידה את המתנה. ולמעשה הגאון הרב מימון נהרי שליט"א דיין ביה"ד הגדול הוכיח שלמעשה פסקו במחלוקת זו כרמ"ה. שבסוף סוגיית מורדת כתב הרמב"ן שמצא בשם רב האי גאון והרי"ף שמורדת מפסידה כל מתנה אפי' "מתנה לחוד" וכוונת הדברים, אפי' מתנה שנתן לאשתו שתוכל לתת לאחרים, אם לא נתנה את המתנה, ומרדה בבעלה, מפסידה גם מתנות אלו. וכן כתוב בשו"ת הרשב"א (תשובות החדשות מכתב יד סי' קע"ו) וכ"כ המאירי (כתובות דף ס"ג ע"ב). וכ"כ בכפתור ופרח (פרק י') בשם הרשב"א, ולפי זה צריך לומר שהרשב"א חזר בו ממה שכתב בשו"ת ח"ב סי' קי"ב.

ענף ד

דין מחצית דירה שאשה רשמה על שם בעלה ומרד בה.

כדי לבאר לענות על השאלה דלעיל אביא מה שכתבתי בביאור דברי השו"ע אבע"ז סימן צ"ט סעיף ב' וז"ל:

הנותן מתנה לאשתו, אע"פ שהוא מגרשה מדעתו, זכתה במתנתה. הגה: נראה לי כאן טעות, אלא כך ראוי להיות: אע"פ שמגרשה שלא מדעתה, כגון שסרחה עליו, אפילו הכי מתנתו שלה. וה"ה לאלמנה שנוטלת מתנה כל שאינן דברים שהם מלבושים או תכשיטים העשויין להתנאות בהם. ודוקא שעשאן לה הבעל, אבל אחרים שנתנו לה תכשיטים בשעת נשואין, למתנה גמורה נתוונו הרי הם כנכסי מלוג שלה (ב"י בשם הריב"ש סימן ש"א).

מתנות שבעל נתן לאשתו, אין שמין לה והן שלה. ואם כופין את הבעל להוציא את אשתו, אם הוא גרם לכך, המתנות שלה כדין תוספת כתובה, (כן מבואר מרדכי ריש פר' אע"פ סי' קע"ז), ובאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה שכופין את הבעל להוציא, דין המתנות כדין תוספת כתובה. ובדין תוספת

הדבר בא בסופו של דבר לבתי הדין והם מחליטים כיצד לחלק את דירת הצדדים. והואיל וכך הדבר מה שלא כתב הערה בטאבו על מקרה מרידה, אינו ראייה שנתנית מחצית דירה היא מתנה חלוטה.

לגבי הטענה שמה שאמרו הראשונים שאשה שמרדה מפסידה מתנותיה, יש לומר שאמרו דבר זה רק לגבי מתנות שבעל נתן לאשתו, שעל פי דין היא לא יכלה לתת אותם לאחרים, וכפי שנפסק להלכה שמתנה שבעל נתן לאשתו, אף שאין לבעל פירות בנכסים אלו, מכל מקום האשה אינה יכולה לתת אותם במתנה לאחרים, אולם כיום שבעל שרושם מחצית דירה על שם האשה, יש לומר דהו"א מתנה חלוטה, כיון שעל פי חוק האשה יכולה לתת את מחצית הדירה לאחרים.

טענה זו אינה נראית לי נכונה, שזה ודאי שהחוק אינו משנה דין תורה, על פי דין תורה אשה לא יכולה לתת נכסי מלוג שלה לאחרים, ועל פי החוק אשה יכולה לתת אותם לאחרים, האם נאמר שכיום אשה תוכל לתת נכסי מלוג שלה לאחרים. ושמה תאמרו שבמתנה שבעל נתן לאשה אזלינן אחר המציאות, דאם בפועל אשה יכולה לתת אותם לאחרים, אמרינן שבעל שנתן לאשתו מתנה, נתן לה שתוכל לעשות במתנה כרצונה. אולם דבר זה אינו נכון כיון שגם בעבר בעל שנתן לאשתו תכשיטים, היא יכלה להבריחם ולתת אותם לאחרים, ובכל אופן הדבר לא שינה את דיני המתנה, ובעל שנתן מתנה לאשתו תכשיטים, לא הו"א מתנה חלוטה דאם האשה מרדה בו, היתה מפסידה המתנות.

כדי לבסס את הדברים דלעיל אעתיק מה שכתבתי בהלכות כתובות סימן פ"ה. השו"ע בסימן פ"ה סעיף ז' כתב וז"ל:

וכן הבעל שנתן מתנה לאשתו, בין קרקע בין מטלטלין, קנתה, ואין הבעל אוכל פירות. ומיהו אינה יכולה למכור מה שנתן לה, ולא ליתנו לאחר, אלא ישאר בידה, ואם תמות ירשנה, והפירות שיוצאין לה ממנה דינם כשאר נכסי מלוג, וימכרו וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות. עכ"ל.

והטור הביא שם שהרמ"ה חלק וכתב שהיות ואין הבעל אוכל פירות במתנה שנתן לאשה, היא יכולה לתת המתנה לאחר. וטעמו שתקנת אושא שתקנו שאשה לא תוכל להבריח מבעלה, תקנו שהקנין פירות שיש לבעל בנכסי מלוג, יהיה לו תוקף של קנין הגוף, ובנכסים שאין לבעל פירות לא תקנו.

עוד כתב הטור שדעת הרמ"ה שאשה המורדת בבעלה מפסידה מתנות שנתן לה בעלה אחרי שהכריזו עליה ד' שבתות. והנה דברי הרמ"ה לשיטתו צ"ע, שלדעתו שאשה יכולה לעשות במתנה כרצונה, ויכולה גם לתת אותה לאחר, א"כ צ"ל שהבעל נתן לה המתנה בלי תנאי, וקשה מדוע מורדת מפסידה

כתובה נחלקו בזה הראשונים דעת ר"ח שמפסידה, ודעת ר"ת שאינה מפסידה (תוס' יבמות דף ס"ה ע"ב ד"ה כי הא ודאי כפינן). והרי"ף ביבמות שם כתב שמספק אינה מוציאה ממנו. ולפ"ז נראה שבמתנות אם האשה מוחזקת ואינה צריכה להוציא ממנו, אין מוציאים ממנה מתנות שנתן לה. ובאלו שכופין משום ריח הפה וכדומה, כתבתי בסימן קנ"ד שאינה מפסידה תוספת כתובה, ולפ"ז גם אינה מפסידה מתנות.¹

ומורדת מפסידה כתובה ותוספת כתובה, ומפסידה גם מתנות, ובשניהם מורדים דין מתנותיה כדין תוספת כתובה והוי ספיקא דדינא אם מפסידה.

כתב הריב"ש בתשובה שתכשיטים שחתן נותן לכלה ושבעל קונה לאשתו, אינם מתנה כלל והם שייכים לבעל, ואלמנה וגרושה אינם נוטלים אותם. וכתב הב"מ שהרשב"א חולק וסובר שהם מתנה, ונראה ממנו שסובר שכן עיקר להלכה. ועיין מה שכתבתי בנספח לסי' זה אות ב'. אולם הב"מ כתב שמהרמ"א בסעי' זה משמע שסובר כהריב"ש. והמנהג כריב"ש. ובחומ"מ סי' צ"ז סעי' כ"ו פסק השו"ע שתכשיטים שבעל קנה לאשתו, הם של הבעל ובע"ח שלו גובה אותם. וע"ש סמ"ע מה שכתב בשם המרדכי.

כתב הב"ש שמהר"ט משמע שמתנות שנתנו קרוביה הם נכסי מלוג של האשה, ומתנות שנתנו קרובי הבעל הם שייכים לבעל. וע"ע באר היטב.

פ"ת בעל שכתב לכלתו בכתובה שתקח כתובתה מלבד מבגדים שעשה לה, כוונתו לבגדים שעשה לה לנשואין, ולא לבגדים שעושה לה אח"כ.

כתב החתם סופר בשם הלבוש שבעל שנתן מתנה לאשה, ואח"כ זנתה תחתיו לא הפסידה מתנותיה, דכל אדם שנותן מתנה לאוהבו ואח"כ סרח כנגדו אינו מפסיד מתנות?² ואם היתה אסורה עליו בשעה שנתן לה המתנות ולא ידע בכך מפסידה מתנותיה.

מתנות שאשה או קרוביה נתנו לחתן, אף אם מוציאה מדעתו, אינו צריך להחזיר, שאצלו לא אמרינן שעל מנת שיוציאה לא נתנו לו. נ"ל שאם בשעה שנתנו לו המתנות כבר חרש הבעל רעה נגד

1 והחילוק ביניהם, שבשהתה עשר שנים ובבאה מחמת טענה האשה מוציאה את עצמה, שהרי יש לה בעל שיכולה לחיות עמו, וע"כ אמרינן שע"מ שתצא לא הקנה לה, אבל בעל שנוצר לו ריח הפה וכדומה, שהאשה אנוסה שלא יכולה להיות עמו, במקרה זה האשה אינה נחשבת שהיא מוציאה עצמה, ולכן אינה מפסידה תוספת כתובה ומתנות.

2 ונראה שכל זה כשזנתה משום שיצרה גברה עליה, אבל אם זנתה בכונה להאסר על בעלה כדי שיגרשה, או שעזבה את בעלה והלכה לחיות עם אדם אחר, הרי שאשה זו גם מזנה וגם מורדת, ומפסידה מתנותיה. וכ"כ בפד"ר ח"ה עמוד 13.

ולעצם הדברים שכתב הלבוש אם לדין יש תשובה, די שומר שהסברא שכתב הלבוש נכונה כשאדם נותן מתנה לאדם אחר, אבל כשבעל נותן מתנה לאשתו שאינה יכולה לתת לאחרים, ויש לה רק זכות אכילת פירות, יש לומר במתנה זו על מנת למישקל ולמיפק לא נתן לה, ובמיוחד כשזנתה וגרמה שתאסר על בעלה והוא חייב לגרשה. מ"מ האחרונים הביאו דבריו ולא חלקו עליהם, לכן אין לערער על דבריו. אבל מ"מ נראה הו דלא להוסיף עלה, ועיין מה שכתבנו בענף ה'.

**לדעתי מחצית
דירה שאשה
נתנה לבעלה
ומרד בה,
דחוזרת מתנה
זו. הואיל ודין
זה שכתבתי
הוא חידוש
ושלא נהגו בו
בתי דין, לכן
מי שהדברים
שכתבתי נראים
לו, כדי לסמוך
על דברי יצרף
הסכמה של
שני אבות בית
דין**

אשתו, והם לא ידעו בכך המתנות בטלות שע"מ כן לא נתנו.

כתב התשב"ץ שתכשיטים שאב עושה לבתו, ומתה הבת ללא זרע, אע"פ שבעלה יורשה מ"מ צריך להחזיר התכשיטים, דהאב לא עשה התכשיטים ע"מ שהבעל יתן אותם לאשה אחרת שתתקשט בהם. וכן פסק למעשה המבי"ט.

הפ"ת (ס"ק ז') הביא כאן את תשובת הרא"מ סי' ט"ז שאשה שנתנה מתנה לבעל קרקע וכדומה, ואח"כ גרשה מדעתו שהמתנות אינם חוזרות. ונ"ל טעמו שבעל מוציא אשה מדעתה וע"כ אם נתנה לו בתנאי, שלא יגרשה היה עליה להתנות. אבל בעל שנתן מתנות לאשתו היות ואינו מגרשה אלא מדעתו, בזה כשמורדת בו אמרינן שעל מנת למיפק לא אקני לה. ולפ"ז נ"ל שבמקומות שיש חדר"ג או שמנהג המקום שאין מגרשים אשה בעל כרחה, ונהגו גם שאינו יכול לומר לאשה הא גיטיך וכתובתך, שיפטר ממזונותיה ומעונה, אם אשה נתנה מתנה לבעלה ואח"כ עזב אותה לטובת אשה אחרת, דהמתנות חוזרות דיש אומדן דעת גמור דעל מנת למשקל ולמיפק לא הקנתה לו. והרמ"א בחומ"מ סימן ר"ז הביא להלכה את דברי הרי"א ז"ל: "וי"א דבמתנה דברים שבלב הויין דברים (הגהות אלפסי פ' אלמנה ניוזנית)". ועיין שם בביאור הגר"א שנראה ממנו שכן עיקר להלכה, ונראה שהדין שכתבתי עולה גם מדברי התוס' כתובות דף מ"ז ע"ב ד"ה שלא כתב לה. ועיין בספרי בכורי גשן ח"א סי' ל"ח במאמר "אומדן דעת לביטול מקח והתחייבות".

ונראה שיש לחלק בין מתנה שבעל נותן לאשתו, ובין מתנה שאשה נותנת לבעלה, שמתנה שבעל נותן לאשתו, היא אינה יכולה לתת את המתנה לאחר, שהרי אינה יכולה להבריחם מירושתו, ועל כן אמרינן שע"מ למשקל ולמיפק לא אקני לה, אבל אשה שנותנת מתנה לבעלה, שבעלה יכול למכור המתנה ולהבריחה, במתנה כזו לא אמרינן על מנת למישקל ולמיפק לא אקניא ל³.

ולפ"ז לכאורה י"ל אשה נתנה לבעלה חצי דירה, ושיגורו שניהם בדירה זו, דהבעל בפועל אינו יכול לתת את חצי הדירה הרשומה על שמו, דלא מצוי שיקנו ממנו חצי דירה כשהחצי השני שייך לאשתו, ועוד שאינו יכול למכור את החצי שלו כיון שהוא צריך לתת לאשתו מדור, ולכן בעל שמורד באשתו, הוא מפסיד מתנה זו, דעל מנת למישקל ולמיפק לא נתנה לו. וצ"ע.

והואיל ולעיל הבאתי שהגאון הרב מימון נהרי חשף לנו שרב האי גאון, הרי"ף, הרמ"ה והרמב"ן והרשב"א והמאירי כתבו שבעל שנתן מתנה חלוטה לאשה, שהיא יכולה גם לתת לאחרים, דאם היא מורדת מפסידה אפ"ל מתנה זו, הרי שיש ללמוד מכך במקביל, שגם אשה שנתנה מתנה לבעל, והוא מורד בה שהוא מפסיד המתנה, ובמיוחד הדבר נכון במחצית דירה שאשה נתנה לבעל, שהוא גר עמה בדירה זו דאם הבעל מורד באשתו, דמפסיד מתנה זו. ואומדנא זו קיימת גם בעל שעזב את אשתו לטובת אשה אחרת.

3 עיין מה שכתבתי לעיל בענף ג' בענין זה.

והנה אף שלעיל
בענף ד' הבאתי
את הלבוש
שכתב שבעל
שנתן מתנה
לאשה, ואח"כ
זנתה תחתיו דלא
הפסידה מתנותיה,
דכל אדם שנותן
מתנה לאוהבו
ואח"כ סרח כנגדו
אינו מפסיד
מתנות. נ"ל שדבר
זה נכון במעידה
אחת פעמית,
ובזה יש סברת
הלבוש, אבל אשה
שבאופן קבוע
גנבה כספים
מבעלה, וגרמה
שבעלה לא יוכל
לחיות עמה דינה
כמורדת, ובאשה
כזו אמרינן על
מנת למישקל
ולמיפק לא אקני
לה.

ו. בנתינת מחצית דירה אין את הסברא שאדם הנותן מתנה לאוהבו, ואח"כ המקבל פושע נגד הנותן שתיבטל המתנה. מתנת חצי דירה הוי כנתינת בגד ללבוש, שיש כאן סברא גדולה שנתנה לו את מחצית הדירה כדי שיגור עמה בדירה. ואמרינן במתנה זו על מנת למשקל ולמיפק לא נתנה לו. בצירוף כל הדברים דלעיל נ"ל שמחצית דירה שאשה נתנה לבעלה ומרד בה, דחוזרת מתנה זו. הואיל ודין זה שכתבתי הוא חידוש ושלא נהגו בו בתי דין, לכן מי שהדברים שכתבתי נראים לו, כדי לסמוך על דברי יצרף הסכמה של שני אבות בית דין.

ענף ה

אשה שגנבה כספים מבעלה אם מפסידה מתנות.

הצדדים נשואים בנשואים שניים לבעל שני ילדים מנשואיו הראשונים, ולאשה בת אחת נשואה. לאחר תקופה של מספר שנים שגרו יחד, התברר לבעל שבמשך תקופה ארוכה אשתו גנבה מחשבון הבנק שלו כספים רבים, והעבירה אותם לאמה, ולבתה. הבעל הגיש תביעת גרושין, וטען שאיבד אמון לחיות עם אשה זו, הוא חושש שגם בעתיד היא תקח כספים ממנו, ותבריא אותם.

הנה אף שמקרה כזה לא הובא להלכה, אם דין אשה זו שתצא שלא בכתובה, אולם נראה לי שלא ניתן לחייב בעל לחיות עם אשה, שהוא חושש שתגנוב ממנו בעתיד כספים. והואיל ובמעשיה גרמה שבעלה חייב לגרשה, דינה שתצא בלא כתובה. ועיין בספרי בכורי גשן ח"ג סי' מ"ח במאמר "טענין ליתמי ועינייני שעבוד" בענף א' שמבואר שם שאשה שעשתה מעשה שמחמתו בעלה אינו יכול לחיות עמה, דינה שתצא בלא כתובה. והואיל ומחמת מעשיה הרעים, בעלה אינו יכול לחיות עמה, היא מפסידה גם מתנות שנתן לה, שעל מנת למישקל ולמיפק לא אקני לה. והנה אף שלעיל בענף ד' הבאתי את הלבוש שכתב שבעל שנתן מתנה לאשה, ואח"כ זנתה תחתיו דלא הפסידה מתנותיה, דכל אדם שנותן מתנה לאוהבו ואח"כ סרח כנגדו אינו מפסיד מתנות. נ"ל שדבר זה נכון במעידה אחת פעמית, ובזה יש סברת הלבוש, אבל אשה שבאופן קבוע גנבה כספים מבעלה, וגרמה שבעלה לא יוכל לחיות עמה דינה כמורדת, ובאשה כזו אמרינן על מנת למישקל ולמיפק לא אקני לה. (וע"ע מה שכתבתי בענף ד' בהערה).

הואיל וגם דבר זה הוא דבר מחודש, על כן מי שנראית לו סברתי לא יסמוך עלי לבד, אלא כדי לעשות מעשה בדבר זה, יביא את הדבר לפני שני אבות בתי דין שיושבים זמן רב בדין, שיסכימו עמי בדבר זה.

ברם ר"א מזרחי בתשובותיו סי' ט"ז ומהר"א ששון (סי' נ"ד נ"ה) שהביאם הפ"ת בס"י צ"ט ס"ק ז' כתבו שבעל לא מפסיד מתנות גם כשמורד ומגרשה שלא מדעתה. ועיין לקמן.

לאור כל האמור לעיל צריך להיות שמתנות שאשה נותנת לבעלה, ומרד בה אינן חוזרות, ומ"מ נראה לי שבמקום שנהגו בחדר"ג שאדם אינו יכול לגרש את אשתו בעל כרחו, ובעל גם אינו יכול לומר לאשתו הא גיטיך וכתובך, דקיים חדר"ג אף באופן זה והבעל חייב במזונות האשה, במקום כזה מחצית דירה שאשה נתנה לבעל כדי שיגור עמה בדירה זו, אם הבעל מרד באשה, או כגון שחי עם אשה זרה, והאשה נאלצת להתגרש מבעלה, הרי שאת מחצית הדירה שקיבל מהאשה הוא חייב להחזיר לה. דברים אלו שכתבתי אני מסתמך על האמור להלן:

א. יש אומד דעת ברור שעל מנת שימרוד בה לא נתנה לו.

ב. התשב"ץ כתב שתכשיטים שאב נתן לבתו, אם מתה הבת ללא זרע, שהתכשיטים חוזרים, שעל מנת שהבעל יתן תכשיטים אלו לאשה אחרת האב לו נתן לבתו, ובודאי שיש אומד דעת שאשה שנתנה לבעל חצי דירה, לא נתנה לו על מקרה שימרוד בה. ובודאי שאומד דעת זה קיים ביתר תוקף באופן שאם בעלה המורד יקח את מחצית הדירה, היא תשאר ללא מדור.

ג. שיטת רב האי גאון הרי"ף הרמ"ה הרמב"ן והרשב"א שמתנה שבעל נתן לאשה, וכתב בשטר המתנה שהאשה יכולה לתת מתנה זו גם לאחרים, מ"מ אם לא נתנה המתנה, והאשה מורדת בבעלה, היא חייבת להחזיר המתנה.

ד. דברים אלו נכונים במקום שבעל אינו יכול לגרש אשה בעל כרחו, ואינו יכול להפטר לזון את אשתו, אף כשאומר לה הא גיטיך וכתובתך. נ"ל שרבינו אליהו מזרחי ומהר"א ששון שכתבו שבעל לא מפסיד מתנות אף שמורד באשתו, כתבו כן כיון שדעתם שגם במקום שקיים חדר"ג, בעל יכול לומר לאשתו הא גיטיך וכתובתך, ונפטר ממזונותיה, ולכן דעתם שהואיל והאשה לא התנתה, והבעל יכול לגרשה בכל עת, לכן המתנות שנתנה לו חלוטות ואינם חוזרות. וכן כתבו בתשובות הנזכרות לעיל.

ה. מחצית דירה שאשה נותנת לבעלה, במתנה זו יש סברא גדולה דהויא כבגדים ותכשיטים שבעל נותן לאשה, דאמרינן על מנת למישקל ולמיפק לו נתן לה א. במציאות בעל אינו יכול למכור את מחצית הדירה, שלא מצוי מי שיקנה חצי דירה מבעל כשהאשה גרה במחצית השניה. ב. הבעל אינו יכול למכור את מחצית הדירה, כיון שהוא חייב לספק לאשה מדור.

פרופ' אבישלום וסטרייך

איזון משאבים וכתובה: האומנם "אין כפל מבצעים"?

של כמה הרכבים בבתי הדין, פגיעה בפועל בזכויותיו הממוניות של הבעל. ניתוח מקרים אלו מצביע על מורכבות מובנית במערך היחסים שבין בתי הדין לדין האזרחי. מורכבות זו כוללת אימוץ רחב של הדין האזרחי בענייני ממון, ובד בבד שמירה על עקרונות הלכתיים המשפיעים על יחסי הממון, ואשר משתקפים בתשלום הכתובה. בדברינו נעלה את האפשרות כי יש בכך מפתח להסדרת היחסים בין בתי הדין לבתי המשפט בתחום סבוך זה, ובאנלוגיה מעקרון הכיבוד ההדדי שבין הערכאות: כיבוד וקבלה הדדיים, תוך שמירה על יסודות עיקריים שבכל אחת ממערכות הדינים.

רקע: יחסי ממון בין בני זוג

סוגיית יחסי הממון בין בני זוג היא אולי מוקד המתח המרכזי במערך היחסים המורכב בין בית הדין לבין בית המשפט. להבדיל מסוגיית הגירושין, הנתונה לסמכות ייחודית של בית הדין הרבני, ובשונה מסוגיית מזונות הילדים, שסמכות בית הדין הרבני לגביה הלכה וצומצמה, ולמעשה כיום אפשרית רק בהסכמה בין בני הזוג,¹ בסוגיית הרכוש סמכותו של בית הדין באמצעות כריכה שרירה וקיימת. פוטנציאל המתח בין הצדדים קיים אפוא, והוא החריף עם פסיקת בית המשפט העליון בפרשת בבלי המפורסמת, שחייבה את בית הדין לדון בענייני רכוש לפי הפסיקה האזרחית,² ועוררה תגובות סוערות כמו

1 בנושא זה חלו תנודות במהלך השנים, אולם ההלכה האחרונה צמצמה את סמכות בית הדין הרבני. ראו בע"מ 7628/17 פלוני נ' פלונית (פורסם במאגרים, 22.9.2019).
2 בג"צ 1000/92 בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול ואח, פ"ד מח(2) 221 (להלן: בג"ץ בבלי).

פתיחה

סוגיית יחסי ממון בין בני זוג - איזון משאבים וחזקת השיתוף - היא מהסוגיות הבולטות והמורכבות במערכת היחסים הסבוכה שבין בית הדין הרבני לדין האזרחי ולבית המשפט האזרחי. בתהליך מרתק, הולכים בתי הדין ומקבלים הלכה למעשה יותר ויותר, כמעט באופן גורף, את הדין האזרחי בעניין זה, תוך שימוש בדוקטרינות הלכתיות מוכרות, ובהן דינא דמלכותא דינא, מנהג המדינה או מעשה קניין. אלא שאימוץ זה נעשה עם מעין "הערת כוכבית": תוך הפחתת התשלומים שקיבלה האישה מכוח החוק מסכום הכתובה. מאחורי עמדה זו ניצבת התפיסה לפיה לא ניתן לקבל הטבות כפולות, הן מכוח הכתובה והן מכוח החוק, שכן אם במסלול ההלכתי ענייננו, האישה איננה זכאית לחלק מהסכומים הניתנים מכוח איזון משאבים, ואם במסלול האזרחי ענייננו, אין מקום לכתובה. פרקטיקה זו שוללת את מה שמכונה בפסיקה הרבנית "כפל זכויות", או בלשון ציורית יותר: "אין כפל מבצעים".

במאמר זה ננתח את המגמות הקיימות בבתי הדין ביחס לחלוקת הרכוש האזרחית ולפרקטיקת "אין כפל מבצעים". פרקטיקה זו שנויה במחלוקת, אולם מרבית בתי הדין היום מאמצים אותה. אלא שלמרות האימוץ הרווח, כפי שנראה בדיוננו, ישנם מקרים שבהם בתי הדין אינם מפחיתים מסכום הכתובה, אלא מיישמים את הדין האזרחי לצד חיוב הכתובה במלואם וכלשונם. בדיוננו נטען כי המכנה המשותף למקרים אלו הוא קיומו של אשם של הבעל בגירושין, ובפרט בגידת הבעל באשתו. הדין האזרחי, חשוב לציין, שולל את ההשפעה של שיקולים אלו על הדיון הרכושי, ואף על פי כן הם מצדיקים, מנקודת מבטם

במאמר זה ננתח את המגמות הקיימות בבתי הדין ביחס לחלוקת הרכוש האזרחית ולפרקטיקת "אין כפל מבצעים". פרקטיקה זו שנויה במחלוקת, אולם מרבית בתי הדין היום מאמצים אותה.

פרופ' חבר, המרכז האקדמי למשפט ולעסקים, רמת גן; עמית מחקר, מכון שלום הרטמן, ירושלים; Honorary Research Fellow, School of Arts, Languages & Cultures, University of Manchester.

בשנים האחרונות
 חלה התמתנות
 גם במישור זה.
 מאבקי הסמכות
 מותנו בעקבות
 פסק דין פייג-
 פלמן, שהתווה דרך
 להבטחת עקרון
 הכיבוד ההדדי בין
 הערכאות. בד בבד,
 בתי הדין הרבניים
 הלכו והפנימו את
 עקרונות יחסי
 הממון לפי הדין
 האזרחי, ומיישמים
 אותם הלכה
 למעשה, כך שזרז
 משמעותי למתח
 בין הערכאות -
 נחלש

בתי הדין הרבניים מכירים, אפוא, דרך כלל במחויבות להחיל את חוק יחסי ממון ומחילים בפועל את החוק והפסיקה (ואין זה משנה לצורך הדיון אם היא נעשית מתוך הבנה כי זהו ההסדר המחייב הלכתי, ואולי אף ההסדר הראוי, או שנעשית כמעט בלית ברירה).⁷ ברם, הדברים שונים ביחס לגביית הכתובה: כאן הפרקטיקה המקובלת נוגדת את לשונו של החוק, ומצמצמת את התשלומים הניתנים לאישה. נבחן את הדברים.

"אין כפל מבצעים": חיוב כתובה במקביל לאיזון משאבים

חוק יחסי ממון קובע כי עם התרת הנישואין (או לאחר תקופה ממושכת של קרע בין בני הזוג), כלל נכסיהם של בני הזוג מאוזנים ביניהם. זכותם של הצדדים בנכסים המשותפים, לפי החוק, איננה זכות קניינית, אלא זכות אובליגטורית דחויה, היינו: בזמן הגירושין או תקופה מסוימת לאחר שנוצר קרע בין בני הזוג מתגבשת זכותו של כל אחד מהם למחצית שווים של כלל נכסי בני הזוג. הסדר זה שונה מהלכת השיתוף, המעניקה זכות קניינית לשני בני הזוג.⁸ בכלל הנכסים ששוויים מאוזן בין הצדדים גם מגוון זכויות כספיות הניתנות למימוש עתידי, כמו "זכויות עתידיות לפנסיה", פיצויי פרישה, קרנות השתלמות, קופות תגמולים וחסכונות".⁹ הבחנה זו משמעותית להבנת יחסו של בית הדין הרבני לאיזון המשאבים, כפי שנדון מיד.

לצד הזכויות הממוניות לפי החוק, קיים רכיב ממוני רב חשיבות נוסף, הלכתי: הכתובה. הכתובה כוללת כמה רכיבים, בהם עיקר כתובה, תוספת, נדוניה ועוד. מעשית, בדרך כלל בשעת הנישואין חותם הבעל על הכתובה ובה נקוב הסך הכולל של התחייבויות הבעל, על כל מרכיביהן. במקרים רבים מדובר בסכום גבוה, העשוי להגיע לסך של כמה מאות אלפי

גם פולמוס נוקב בתוככי מערכת בתי הדין הרבניים.³ אלא שבשנים האחרונות חלה התמתנות גם במישור זה. מאבקי הסמכות מותנו בעקבות פסק דין פייג-פלמן, שהתווה דרך להבטחת עקרון הכיבוד ההדדי בין הערכאות.⁴ בד בבד, בתי הדין הרבניים הלכו והפנימו את עקרונות יחסי הממון לפי הדין האזרחי, ומיישמים אותם הלכה למעשה, כך שזרז משמעותי למתח בין הערכאות - נחלש. בתי הדין משתמשים במספר דוקטרינות הלכתיות שמאפשרות את אימוץ עקרונות הרכוש לפי הדין האזרחי. דוקטרינות כלליות, כמו דינא דמלכותא דינא או מנהג המדינה, נותנות תוקף כולל לדין האזרחי ביחסי ממון, ומאפשרות את החלת הדין האזרחי גם בבית הדין הרבני. הן אינן מוסכמות על הכול, אולם יש להן נוכחות בולטת בפסיקה.⁵ אלו שאינם שלמים עם הדוקטרינות הכלליות מחילים את החוק האזרחי על בסיס "מעשה קניין" של הצדדים, בכל מקרה ומקרה. "מעשה קניין" משקף הסכמה פרטנית של בני הזוג להחיל בעניינם את הדין האזרחי, גם לאלו הסבורים כי הוא איננו מחייב באופן כללי, והסכמה זו תקפה ככל התניה בענייני ממון.⁶

3 ראו הרב שלמה דיכובסקי "הלכת השיתוף" - האם דינא דמלכותא? תחומין יח 18 (תשנ"ח); הרב אברהם ח' שרמן "הלכת השיתוף" לאור משפטי התורה" תחומין יח 32 (תשנ"ח) ועוד. הפולמוס העקרוני, הן ביחס לחוק והן ביחס לפסיקה, נמשך עוד שנים רבות, עד שנים אלו. ראו למשל הרב אליהו דוד רוזנטל "מנהג מבטל הלכה לעניין חוק יחסי ממון" כנס הדיינים 93 (תשע"ב), השולל את החוק מכל וכל; הרב חגי איזיר, "חוק יחסי ממון כגורם בהלכה" כנס הדיינים 121 (תשע"ג). הפרקטיקה, מכל מקום, צעדה בדרך אחרת, מאמצת, כמובא בפנים.

4 בג"צ 8497/00 אירה פייג-פלמן נ' ג'אורג' פלמן פ"ד נז (2) 118 (2003).

5 הרב דיכובסקי (לעיל, ה"ש 3, בעמ' 26 - 27) למשל, במסגרת דיונו בהלכת בבלי, מתייחס לגישות המצמצמות את תחולתו של העקרון (בהתבסס על דעת הש"ך, בניגוד לדעת הרמ"א) ומסיק: "שיטות אלו לא נתקבלו ע"י רוב הפוסקים, אשר סוברים שיש מקום לדינא דמלכותא בדבר שהוא לתקנת המדינה". בהקשר לכך, על מנהג כבסיס להכרה בחוק האזרחי ראו רון ש' קליינמן "החוק האזרחי במדינה - מנהג המדינה?" תחומין לב 261 (תשע"ב).

6 קבלת קניין רווחת בפסקי דין העוסקים בענייני רכוש, ואין טעם למנות "כי רוכלא". נפנה אפוא לדוגמא אחת, מעניינת, המצביעה על מגוון הגישות הקיים בבית הדין ומכירה בו: תיק (גדול) 1263901/2 פלוני נ' פלונית (פורסם במאגרים, 2.11.20), בו הבעל סרב לעשות מעשה קניין וביקש לדון לפי דין תורה. בית הדין האזורי קבע כי חוסר הנכונות לעשות מעשה קניין מעיד על חוסר כנות הכריכה, ולפיכך סגר את תיק חלוקת הרכוש, ובית הדין הגדול תמך בכך ודחה את ערעורו של הבעל. הבעל במקרה הנוכחי ניסה לנצל את העובדה שבית

7 הדין האזורי הכיר בדין האזרחי רק באמצעות מעשה קניין (ולא באופן גורף), אך הנסיון נדחה הן על ידי בית הדין האזורי והן על ידי בית הדין הגדול, גם ב"מחיר" סגירת התיק והעברת הסמכות לבית המשפט.

8 ראו Avshalom Westreich, Accommodating Religious Law with a Civil Legal System: Lessons from the Jewish Law Experience in Financial Family Matters, 33 J. of L. & Rel. 481 - 503 (2018).

9 על ההבחנה בין זכות קניינית לזכות אובליגטורית דחויה, אותה נקט חוק יחסי ממון, ראו ע"א 1915/91 יעקובי נגד יעקובי מט(3) 529 (1995), וראו שחר ליפשיץ השיתוף הזוגי 147 - 169 (תשע"ו).

10 סעיף 5(ג) לחוק יחסי ממון. נכסים עתידיים וכושר השתכרות אינם נכסים בני איזון, אולם ניתן לקחת אותם בחשבון בעת קביעת האיזון בין בני הזוג, ראו סעיף 2(8) לחוק.

שקלים, ולעיתים אף יותר.

הכתובה נחשבת חלק מענייני נישואין וגירושין. היא בסמכות בית הדין הרבני, בהתאם לסעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג - 1953, ונדונה לפי ההלכה.¹⁰ בהתאם לכך, הקריטריונים לחיוב בכתובה הם תנאי ההלכה, ובראשם מה שמכונה בלשון מודרנית סוגיית האשם בגירושין: שאלת זכאותה של האישה לכתובה והיקף הזכאות תלויה במידה רבה באחריותו של צד זה או אחר לגירושין. כך, יוזמה אקטיבית לגירושין ללא הצדקה יכולה להוביל לחיוב כתובה (כשהגירושין ביוזמת הבעל) או לפטור מכתובה (כשהגירושין ביוזמת האישה), אלא אם היוזמה נתפסת כמוצדקת.¹¹ בדומה לכך, אישה שהוכרזה כמורדת מאבדת את כתובתה.¹² לבסוף, טיעונים קלאסיים של אשם, כגון בגידת האישה או הגדרתה כ"עוברת על דת", עשויים לגרור פטור של הבעל מכתובה.¹³

האם שאלת החיוב בכתובה חופפת לאיזון המשאבים? סעיף 17 לחוק יחסי ממון קובע בצורה ברורה: "אין בחוק זה כדי לגרוע מזכויות לפי חוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), תשי"ט-1959, או מזכויות האשה לפי כתובתה, ואין בו כדי לגרוע מהוראות סעיף 101 לחוק המקרקעין, תשכ"ט-1969". משמעות הדבר היא כי שאלת הזכאות לכתובה איננה משפיעה על חלוקת הרכוש או מושפעת ממנה. ברם, בבתי הדין הרבניים התפתחה כאמור פרקטיקה שונה, ולפיה אם האישה מקבלת סכומים מסוימים לפי החוק או הפסיקה, והיא איננה זכאית להם לפי ההלכה, אזי יש לקזז סכומים אלו מחוב הכתובה. בדרך כלל מדובר בכספים בזכויות סוציאליות של הבעל, כדוגמת פנסיה וקרנות השתלמות, להן זכאית האישה מכוח חוק יחסי ממון, ולפי ההלכה נתפסים כשייכים

לבעל, בעוד דירת הצדדים, הרשומה על שם שני בני הזוג, נתפסת לרוב כשותפות, וחלוקתה בין הצדדים איננה גוררת קיזוז מסכומי

10 ראו בעמ' 9692/02 פלונית נ' פלוני, פ"ד (סב) 29, פסקה 19 לפסק דינה של השופטת ארבל.

11 זו עמדה מקובלת היום, בהתבסס על ההלכה המופיעה בטור (ארבעה טורים, אבן העזר קיח): "מי שהיא תובעת לבעלה לגרשה ויצאו הגירושין ממנה... ולא נחוש למה שימצא כתוב ממנה בכתובתה", היינו: אישה התובעת גירושין איננה זכאית לכתובה, אך זאת כאשר היא גורם הגירושין ("ויצאו הגירושין ממנה"), להבדיל מתביעת גירושין בשל אשמת הבעל. עניין זה נדון בכמה וכמה פסקי דין. ראו למשל תיק (נתניה) פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 27.8.2019).

12 ראו בבלי כתובות, סג ע"א - סד ע"א; שלחן ערוך, אבן העזר עז, ובפסקי דין רבים.

13 משנה כתובות, פ"ז מ"ו; שלחן ערוך, אבן העזר קטו, א. הטיעונים הללו פעמים רבות משולבים זה בזה, כשהבעל טוען כי האשה מורדת או עוברת על דת, ואילו האישה טוענת ש"יצאו הגירושין ממנו". ראו למשל תיק (גדול) 1215028/1 פלוני נ' פלונית (פורסם במאגרים, 4.7.2019), הדין במכלול המרכיבים הנזכרים כאן.

כך למשל, הדיין הרב אליהו היירשיק, בפסק דין מפורט ומנומק משנת 2013, טוען כי לכל הפחות ביחס לזוגות שמתכוונים להשתית את התנהלותם הכלכלית לפי עקרונות חוק יחסי ממון (גם בהסכמה מכללא), אין לקזז את התשלומים שהאישה מקבלת לפי החוק מחוב הכתובה.

הכתובה (אם כי יש חולקים גם על כך).¹⁴ פרקטיקה זו סבורה כי אין זה צודק להעניק לאישה סכומים כפולים, לפי מערכות דינים שונות, ובמינוח החוזר לא אחת בפסיקה: "אין כפל זכויות", או: "אין כפל מבצעים".

מהן הסיבות לכך? יש דיינים המתנגדים לחלוקת הרכוש האזרחית באשר היא ורואים בה "גזל". לדעתם, מובן מאליו שיש לצמצם את הוצאת הכספים הלא מוצדקת מהבעל, ולפיכך יש מקום לקזז מסכום הכתובה את הנכסים ששולמו לאישה מכוח החוק.¹⁵ יש מאידך דיינים המקבלים באופן עקרוני את החוק ומכירים בו (וזו, לפי התרשמותי, הדעה הרווחת היום), אך גם ביניהם יש הסכמה רחבה לאימוץ פרקטיקת הקיזוז. ההנמקה ההלכתית לכך היא טענת ה"אומדנא" (אומדן), לפיה התחייבותו של הבעל לתשלום הכתובה קיימת רק כשאין התחייבות נוספת לצידה, ועל כן כשחייב לשלם מכוח החוק, בטלה התחייבותו בכתובה.¹⁶ יש לציין עוד, כי ניתן להסביר גם את ההגיון התכליתי שבגישה המקזזת: מטרתה המוצהרת של הכתובה היא "שלא תהא קלה בעיניו להוציא",¹⁷ אך יש לה תכליות נוספות. בין השאר, היא נועדה לתמיכה באישה לאחר הפירוד, בהנחה כי יכולתה הכלכלית נמוכה מהבעל, וכי מרבית הנכסים הם על שם הבעל.¹⁸ בהתאם לכך, אם האישה בוחרת בהסדר משפטי שמעניק לה זכויות

14 ראו למשל דברי הרב אוריאל לביא, תיק (טבריה) 593163/2 פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 5.1.2014), בעמ' 14 לפסה"ד: "אין הדברים אמורים ביחס לרכוש השייך עפ"י דין תורה לאשה גם לולי חוק יחסי ממון, כגון החלק הרשום על שמה בדירת המגורים וכיצ"ב - ביחס לרכוש זה שאינו עובר עם הגירושין מהבעל לאשה, והשייך לאשה עפ"י דין תורה, אין האומדנא הנזכרת". כך נקטו גם בתיק (תל אביב) 1245227/12 פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 13.12.2020), תיק (חיפה) 585594/6 פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 10.4.2018) ועוד. במקרים שבהם הדירה רשומה על שם הבעל בלבד, או במקרים בהם יש פער ניכר בהשקעה הכספית בדירה, ייתכן שיהיו בתי דין שיראו את חלוקת הדירה כמנוגדת להלכה, ויקזזו זאת מהכתובה. ראו בדיון הנרחב של הרב שניאור פורס: נימוקים מורחבים לתיק (נתניה) 283368/14 פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 12.11.2020), בעמ' 74 - 75 לפסק הדין.

15 ראו למשל דבריו של הרב ציון לוז-אילוז, "כתובה וזכויות לפי חוק יחסי ממון - כפל זכויות?" כנס הדיינים (תשע"ז) 283, בעמ' 296, שעל אף העובדה שהוא תומך בתחולתו של החוק לפי ההלכה (גם בלא מעשה קניין), הוא מזכיר גם את הגישות החולקות: "לסיום אעיר שכל דבריי לא מתייחסים לשיטה הרואה באיזון המשאבים המקובל משום גולת ממונו של הבעל באופן גורף... לגישה הזו, לא בכפל זכויות עסקינן אלא במניעת גזל" (ההדגשה הוספה).

16 ראו הרב אוריאל לביא, "כתובה וזכויות לפי חוק יחסי ממון - שלילת 'כפל זכויות'" כנס הדיינים 275 (תשע"ז).

17 תלמוד בבלי, כתובות יא, א.

18 ראו הרב שלמה דיכובסקי, לב שומע לשלמה - פסקי דין ומאמרים כרך א טז - יח (יעקב דיכובסקי עורך, תשע"ד); תיק (ירושלים) 1089594/8 פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 24.12.2018), עמ' 3 לפסק הדין.

בין פסקי הדין הרבים המאמצים את גישת הקיזוז, אנו מוצאים לעיתים נכונות של בית הדין הרבני להגביל את קיזוז כספי איזון המשאבים או אף לדחות לגמרי את הקיזוז ולחייב בכתובה במלואה. המכנה המשותף של מצבים אלו, ככל שבדיקתי מגעת, הוא מקרים בהם האחריות לגירושין מוטלת באופן מובהק על הבעל, בעיקר במקרים של בגידת הבעל באישה

את סכום איזון המשאבים מהכתובה, לא נראה כי היה מקום לחייב את הבעל בכתובה כלל. בית הדין מציין אומנם כי הוא לוקח בחשבון את הסכומים שהאישה עתידה לקבל, אולם לא מבטל כליל את הכתובה, אלא מחייב בסכום הנזכר. ההצדקה לכך רמוזה בדברי בית הדין. לאחר שמסביר כי אין להטיל חיוב מלא במקרה של כתובה מוגזמת, אומר בית הדין: "ויש לחייבו לפי אמות מידה של צדק וישר, לפי שקול דעת בית הדין, בהתאם לתנאי המקרה". מהם אותם "תנאי המקרה" שמנחים את אמות המידה של "צדק וישר"?

התשובה כך נראה טמונה בניחוח ההצדקה לגירושין ולחיוב הצדדים בגירושין. בית הדין קבע כי קיים שבר בלתי ניתן לאיחוי בין הצדדים, ולפיכך פוסק כי על הצדדים להתגרש. אולם בד בבד עם קביעה זו, הוא מטיל את האחריות לגירושין על הבעל, תוך שמדגיש: "מתקבל הרושם כי עזיבתו של הבעל את הבית הייתה בעקבות אותו רומן עם [ק']. הגם אם לא היה שבע רצון מהתנהלות אשתו או מהתנהגותה, אין זו סיבה לעזוב את הבית, האישה והילדים, ולעבור לביתה של אישה אחרת".²³ נראה, כי זהו המפתח גם לחיוב בכתובה: מכיוון שמוטלת על הבעל האחריות לגירושין, כולל אשם מובהק של בגידה באשתו, הרי "אמות מידה של צדק וישר" מחייבות את פיצוי האישה.²⁴ בית הדין יכול היה להשיג תוצאה דומה באמצעות קביעת פיצוי גירושין, אולם צעד זה מורכב יותר,²⁵ ולפיכך בית הדין מעדיף להבליע את

ממוניות שוות לבעל, אזי, לדעה זו, יש צדק בצמצום חוב הכתובה.

לא כל הדיינים מקבלים את פרקטיקת הקיזוז. כך למשל, הדיין הרב אליהו היישריק, בפסק דין מפורט ומנומק משנת 2013,¹⁹ טוען כי לכל הפחות ביחס לזוגות שמתכוונים להשתית את התנהלותם הכלכלית לפי עקרונות חוק יחסי ממון (גם בהסכמה מכללא), אין לקזז את התשלומים שהאישה מקבלת לפי החוק מחוב הכתובה. זו, לדבריו, המשמעות הפשוטה של סעיף 17 לחוק יחסי ממון. הסוגייה נדונה בהרחבה בכנס הדיינים תשע"ז (2017), והוצגו בה הגישות השונות וההנמקות לכל גישה, הן הלכתית והן חוקית, כשמוסכם על הכול - גם על אלו שסברו שלאישה זכות לכתובה המקבילה לזכות לפי חוק יחסי ממון - שהנהוג הרווח בפועל הוא קיזוז הסכום העודף שמקבלת האישה לפי חוק יחסי ממון מחוב הכתובה. אלא שגם כאן, עיון מדוקדק מגלה תמונה מורכבת הרבה יותר, הכוללת מצבים שבהם בתי דין פוסקים שלא לקזז את כספי איזון המשאבים מסכום הכתובה. במה דברים אמורים?

בין פסקי הדין הרבים המאמצים את גישת הקיזוז, אנו מוצאים לעיתים נכונות של בית הדין הרבני להגביל את קיזוז כספי איזון המשאבים או אף לדחות לגמרי את הקיזוז ולחייב בכתובה במלואה. המכנה המשותף של מצבים אלו, ככל שבדיקתי מגעת, הוא מקרים בהם האחריות לגירושין מוטלת באופן מובהק על הבעל, בעיקר במקרים של בגידת הבעל באישה. כך, למשל, בית הדין האזורי בתל אביב, בהרכב הדיינים בן יעקב, הדאיה ובצרי, פסק לאישה כתובה בסכום של 150,000 ₪, תוך שצייין במפורש כי חובה זו היא "ללא קשר לסכומים שתקבל במסגרת חוק יחסי ממון".²⁰ הכתובה במקרה זה נרשמה על סכום גבוה של 1,000,000 ₪, סכום הנחשב במקרים רבים מופרז, וקיימת נטייה בפסיקה שלא לחייב במלואו גם כשהאישה זכאית לכתובה.²¹ בד בבד, האישה זכאית היתה לכספים רבים מכוח איזון המשאבים, בסכום של מאות אלפי שקלים.²² משכך, אם יש לקזז

בלתי מבוטלים, ומדובר ככל הנראה במאות אלפי ש"ח (הזכויות הסוציאליות, קופות גמל, קרנות השתלמות, וכן חלקה בעסקי הבעל), זכויות המגיעות לה בהתאם לחוק יחסי ממון ולא לפי ההלכה. לצערנו עד היום לא ניתן היה לקבל נתונים על היקף הסכומים.

23 שם, בעמ' 2.

24 להשפעתם של שיקולי צדק על היחס ההלכתי לחוק האזרחי ראו רון ש' קליינמן ואבישלוס וסטרייך "דין או צדק? התוקף ההלכתי של דין אזרחי המנוגד לשיקולי צדק" דיני ישראל לד 391 (תשפ"א). העקרון המנחה במקרה הנדון משותף למקרים הנדונים במאמר הנ"ל, אך התוצאה כאן הפוכה: לא מדובר בשיקולי צדק המניעים את הפוסק או הדיין לדחות את הדין האזרחי, אלא שיקולי צדק המניעים את הדיין לקבל את הדין האזרחי בצורה מרחיקת לכת.

25 קביעת פיצויי גירושין ננקטת מדי פעם, אבל מדובר באפשרות מורכבת, שאיננה מוסכמת על הכול, ולפיכך איננה שכיחה. ראו הרב אברהם שרמן "היסודות בהלכה לפיצויי גירושין לאשה" שורת הדין ככד (כרך י', תשס"ו), וכן ראו ניתוחו ופסק דינו של הרב רפאל זאב גלב בתיק (חיפה) 1097040/11 פלוגית נ' פלוגי (פורסם במאגרים, 23.5.2018), עמ' 33 - 36 לפסק הדין. לעיתים מוטלים פיצויי גירושין, ראו למשל תיק (תל אביב - יפו) 1207359/2 פלוגי נ' פלוגי (פורסם במאגרים, 18.10.2020), עמ' 13 - 14 לפסק הדין; תיק (גדול) 1150186/2 פלוגית נ'

19 תיק (תל אביב) 838835/8 פלוגית נ' פלוגי (פורסם במאגרים, 24.1.2013).

20 ראו תיק (תל אביב - יפו) 1197346/13 פלוגי נ' פלוגית (פורסם במאגרים, 3.3.2020). הציטוט מעמ' 3.

21 במקרה הנדון הנישואין נערכו בשנת 1999, וביחס למדד באותה עת, מדובר בסכום שווה ערך לכ-1,350,000 ₪. חיוב כתובה מוגזמת הוא נושא שנדון בהרחבה בפסקי דין רבים, והמגמה הרווחת היא שלא לחייבו במלואו. זו גם עמדתו העקרונית של בית הדין במקרה הנוכחי (שם, בעמ' 2).

22 ראו שם: "בנדון שלפנינו האישה תקבל בבית המשפט סכומים לא מבוטלים מכוח זכויות שיש לבעל מעבודתו, או ממוניטין ומעסקיו של הבעל. סכומים אלה בכללותם יהיו

הדברים בתוך חיוב הבעל בכתובה, המוטל, כאמור, במקביל לחיובו לפי חוק יחסי ממון, ובלו קיזוז. מספר חודשים אחר כך חזר בית הדין באותו הרכב על עמדתו העקרונית, המאפשרת חיוב כתובה בלי קיזוז במקרים מעין אלו, ואף כאן מדובר היה בגירושין כתוצאה מבגידת הבעל באשתו: במקרים מעין אלו אנו סבורים שהאישה זכאית למלוא הכתובה, דהיינו סכום של 260,000 ש"ח. זאת ועוד, במקרים מעין אלו היה מקום לשקול לחייב את הבעל בתשלום מלא הכתובה, ללא כל קשר לכספים שתקבל האישה במסגרת איזון המשאבים.²⁶ הרכב זה נוקט, אפוא, עמדה ברורה, לפיה האישה זכאית במצבים הנדונים לכתובה לצד כספי איזון המשאבים. בדומה לכך, במקרה בו הבעל אמר היה לקבל כספים מהאישה מכוח החוק, סכומים שיאינו דה-פקטו את זכות האישה לכתובה, קבע בית הדין כי סכום הכתובה יוגדל ככל שיקבל הבעל כספים לפי החוק:

עקב מצבו הכלכלי של הבעל, בית הדין פוסק כי סכום הכתובה יעמוד על 120,000 ש"ח, ובלבד שהבעל לא יתבע זכויות מכספי האישה בקרנות פנסיה וכו'. ככל ונדקף לחיוב האישה לאיזון נכסים, הרי שסכום הכתובה יעמוד על סך של 180,000 ש"ח.²⁷ אין זה ההרכב היחיד שמאמץ גישה זו. היא מופיעה בפסקי דין נוספים,²⁸ ואף אושרה בפסקי דין של בית

פלוני (פורסם במאגרים, 23.9.2019), בעמ' 4 לפסה"ד. 26 תיק 1245227/12 פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 13.12.2020), בעמ' 4 לפסק הדין. במקרה זה חיוב הכתובה נקשר מפורשות לאשם של הבעל בגירושין: "הסיבה שהביאה את הקץ לחיי הנישואין הינה האישה הזרה... אותה הכיר הנתבע במהלך חיי הנישואין, בה התאהב, ובה בחר במקום אשתו. יכולים אנו לקבוע בודאות מוחלטת שהבעל הביא את הקץ לחיי הנישואין, בעקבות אהבתו החדשה. הא ותו לא." (שם, בעמ' 3). מדובר היה במקרה שבו הסכומים שהגיעו לאישה

מכוח איזון המשאבים היו נמוכים מאוד (הנישואין ארכו שנים ספורות בלבד), וכן נלקח בחשבון מצבם הכלכלי של הצדדים, ולפיכך בפועל בית הדין חייב את הבעל ב-75% מסכום הכתובה (195,000 ש"ח), כשסכום זה כולל את הזכויות המגיעות לאישה מכוח החוק.

27 תיק (תל אביב - יפו) 1175846/10 פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 3.12.2020), בעמ' 3. זהו פסק דין שלישי של אותו הרכב, שבו הוא מיישם כאמור את תפיסתו בנסיבות הפוכות. גם כאן, בית הדין הטיל את האחריות לגירושין על הבעל, בגלל קשר שלו עם שכנתו (קרוב לוודאי קשר אינטימי, אך ללא הוכחה חד משמעית לכך), ובהתאם לכך קבע כי האישה זכאית לגירושין ולכתובה.

28 ראו למשל תיק 1207359/2 (לעיל, ה"ש 25), בעמ' 15: "הנה בד"כ מקובל שאין 'כפל מבצעים'... אך בנידוננו ולאור האמור, הדבר שונה. הבעל מאס באשתו ורעה בשדה אחר. ואף שיתכן אמנם שיש כאן רשלנות תורמת של הנתבעת, אך בוודאי שאי אפשר להטיל עליה את האחריות לגירושין ולהסיר מהבעל עול כבד זה. הוא זה שפרץ את הגבול והוא זה שלא ניסה לחזור אחר אשתו ואל לו להאשים את אשת נעוריו בכך..." גם מקרה זה נדון בבית הדין בתל אביב, אך דיני ההרכב כאן היו הרב יצחק מרוה, הרב רפאל זאב גלב והרב שמעון לביא - הרכב שונה מההרכב שפסקיו נדונו בפנים.

עקב מצבו הכלכלי של הבעל, בית הדין פוסק כי סכום הכתובה יעמוד על 120,000 ש"ח, ובלבד שהבעל לא יתבע זכויות מכספי האישה בקרנות פנסיה וכו'. ככל ונדקף לחיוב האישה לאיזון נכסים, הרי שסכום הכתובה יעמוד על סך של 180,000 ש"ח

הדין הגדול, הן ביחס לחיוב הבעל בכתובה ללא קיזוז הכספים המגיעים לאישה מכוח איזון המשאבים (כלשון בית הדין, בנוגע למקרה בו הבעל בגד באשתו: "יש לחרוג ממנהג בתי הדין בנידון דידן"),²⁹ והן בפסיקת סכום כתובה גבוה (או פיצוי גירושין) במקרה בו האישה הוא זה שנהנה מאיזון המשאבים.³⁰ אומנם, יש הרכבים המקזזים את סכומי איזון המשאבים מחוב הכתובה גם במקרה של בגידה,³¹ אך אין ספק כי לא ניתן להתעלם מנוכחותה של הגישה הנדונה בפסיקה הרבנית. בדומה למקרים אחרים, קשה להעריך מה משקלה היחסי, שכן חלק ניכר מפסקי הדין אינם מתפרסמים, אולם יש לה כאמור נוכחות. בכל המקרים הללו בין הדין קובע כי יש להטיל על הבעל חובת כתובה ממשית (לעיתים בשילוב עם פיצוי גירושין). תוך שלילת האפשרות לקזז ממנה סכומים שקיבלה האישה מכוח החוק או לאיין אותה באמצעות סכומים המגיעים לבעל מכוח החוק. המכנה המשותף של המקרים הללו הוא אחד - אחריותו של הבעל לגירושין, ובפרט אשם קלאסי של יצירת קשר אינטימי עם נשים אחרות במהלך הנישואין.

מבחינת חוק יחסי ממון, כפי שכבר צוין למעלה, זו האפשרות הפשוטה - אין לקזז מסכום הכתובה את הסכומים שמתקבלים מכוח החוק, ובכל מקרה - אין לקשור לדיון הרכושי את שאלת האשם בגירושין. אך מה ההצדקה לכך מנקודת המבט ההלכתית? לעיל ראינו את עמדתו של הרב היישריק, שמנתק בין חיוב הכתובה לאיזון המשאבים, אך לדעה זו הניתוק קיים בכל מקרה ולא מושפע משאלת האשם. כאן מאידך מדובר בגישה מורכבת, שאיננה יוצרת בידול חד בין

29 ראו תיק (גדול) 938923/2 פלוני נ' פלונית (פורסם במאגרים, 7.9.2016). טעם הדברים הוא "לאור הנסיבות בתיק זה שהבעל נטש את אשת נעוריו ועבר לגור עם אישה אחרת בעודו נשוי ובכך סתם את הגולל לשלום בית. הרי שבמעשיו גרם להרס המשפחה וגרם לאישה לעזוב את בעל נעוריה שלא מרצונה, נזק נפשי שילווה אותה כל ימיה" (שם, בעמ' 2).

30 פסק דינו של בית הדין הגדול בתיק 1150186/2 (לעיל, ה"ש 25) עסק במקרה בו הבעל אמר היה לקבל סכומי כסף מכוח איזון המשאבים, ובית הדין הגדול, במידה רבה בעקבות בגידתו של הבעל, צמצם זאת משמעותית. בית הדין נקט כאן בצורה מתוחכמת למדיי מגוון כלים שאפשרו לו להגיע לתוצאה הסופית המבוקשת: חיוב בכתובה, בפיצוי גירושין וחלוקה לא שוויונית של הרכוש מכוח סעיף (2) לחוק יחסי ממון. בית הדין הבהיר, כי החלוקה לפי סעיף (2) איננה תוצאת הבגידה, ובכך עומד בדרישות בג"ץ (כוונת הדברים היא לפסיקת בג"ץ 8928/06 פלונית נ' ביה"ד הרבני הגדול ופלוני [פורסם במאגרים, 8.10.2008]). מקרים אלו, מכל מקום, נדירים יותר, שכן בדרך כלל לבעל יתרון כלכלי על אשתו. ראו בפסק דינו של בית הדין הגדול שם, בעמ' 2.

31 כך היה במקרה שבו הציג הרב היישריק את עמדתו העקרונית נגד קיזוז (תיק 1054415/2 (חיפה) תיק (חיפה) 1054415/2), ראו לעיל, ה"ש 19. לדוגמאות נוספות ראו תיק (חיפה) 1076851 פלוני נ' פלונית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 1.1.2018); תיק (חיפה) 1076851 פלוני נ' פלונית (לא פורסם - עותק מצוי בידי המחבר, 24.9.2019).

בתי הדין מקבלים
כיום באופן כמעט
גורף, הלכה
למעשה, את הדין
האזרחי בעניין
חלוקת הרכוש, אך
עם מעין "הערת
כוכבית": תוך
הפחתת התשלומים
שקיבלה האישה
מכוח החוק מסכום
הכתובה. עמדה
זו היא העמדה
הרווחת, השוללת
"כפל זכויות", אף כי
היא איננה מוסכמת
על הכול

”

רוב רובם של דיני בית הדין, בכלים הלכתיים), אך תוך צמצום הפער בין הדין האזרחי לבין ההלכה באמצעות קיזוז הסכומים היתרים מהכתובה, ומנגד - חזרה לחיוב מלא של הכתובה יחד עם הזכויות שמהדין האזרחי. החיוב המלא הוא במצבים של אשם, כשהבעל אחראי לפירוק הנישואין, ולאור זאת (שמה נאמר: כאמצעי ענישה) - בית הדין מעצים את החובות הממוניות המוטלות עליו.

ניתוח המציאות ההלכתית-משפטית משמעותי לשלעצמו, להארת המערכת המורכבת הקיימת היום ביחס ליחסי הממון ולכתובה. ברם, יש לבחון גם את ההיבט העקרוני ("נורמטיבי"), בשאלה האם מציאות מורכבת זו היא מציאות ראויה. לעניות דעתי, למסגרת שכזו יתרונות רבים למיתון המתח שבין בית הדין לבית המשפט. בדומה לעקרון הכיבוד ההדדי שבין הערכאות, מדובר כאן בכיבוד ובקבלה הדדיים (מבחינת בתי הדין - באמצעות שימוש בכלים הלכתיים מוכרים), אך לא תוך ביטול יסודות העמדה ההלכתית ביחס לנישואין. עמדה זו עומדת בעינה, ומשתקפת ביכולתו של בית הדין לקבוע את חיוב הכתובה ואת גובה החיוב, בהתאם לאשם בגירושין, ולפי ההלכה.

סיכום

סוגיית יחסי הממון בין בני זוג בבית הדין הרבני טומנת בחובה מורכבות רבה. בתי הדין מקבלים כיום באופן כמעט גורף, הלכה למעשה, את הדין האזרחי בעניין חלוקת הרכוש, אך עם מעין "הערת כוכבית": תוך הפחתת התשלומים שקיבלה האישה מכוח החוק מסכום הכתובה. עמדה זו היא העמדה הרווחת, השוללת "כפל זכויות", אף כי היא איננה מוסכמת על הכול. ברם, ניתוחינו הצביע על כך כי גם בין אלו השוללים את כפל הזכויות, יש מקרים שבהם בתי דין אינם מפחיתים מסכום הכתובה, אלא מיישמים את הדין האזרחי לצד חיוב הכתובה במלואם וכלשונם. מעניין לראות, כי יישום הדין האזרחי במקביל לחיוב בכתובה נובע דווקא מנסיון להעצים שיקולים הלכתיים: שיקולי אשם, ובפרט בגידת הבעל באשתו (שיקולים שכשלעצמם, הדין האזרחי שולל אותם כגורם משפיע בדיון הרכושי), שבשלם הבעל מחויב הן בתשלומים מכוח החוק (במסגרת איזון המשאבים) והן תשלומים מכוח ההלכה (במסגרת חיוב הכתובה). למציאות מורכבת זו, כאמור לעיל, יש לעניות דעתי פוטנציאל חיובי, שכן לצד קבלת הדין האזרחי בכלים הלכתיים, היא מאפשרת את קיום התפיסות ההלכתיות ביחס לנישואין והחלתם על חיוב הבעל בכתובה. האומנם, אם כן, "אין כפל מבצעים"? לעיתים דווקא יש ויש, וייתכן אף שכך ראוי שיהיה.

איזון המשאבים לחיוב הכתובה, אלא מאפשרת חיוב חלקי של הכתובה, ותולה אותו בנסיבות המקרה. דיון מושגי-הלכתי שמסביר מורכבות זו נעשה על ידי דיין בית הדין הגדול, הרב ציון לוז-אילוז, בהערת שוליים קצרה בפסק דין משלהי 2016, שפותחה בכנס הדיינים באותה שנה (תשע"ז) להרצאה מקיפה יותר.³² הרב לוז-אילוז מבחין בין שני רכיבים הכלולים בכתובה, ושונים זה מזה מבחינה מושגית: האחד, רכיבים ממוניים (נדוניה), והשני, התחייבויות נוספות של הבעל שאינן תלויות רכוש, או: רכיבי "קנס", שנועדו למנוע מהבעל גירושין שרירותיים של האישה.³³ רכיבי הרכוש חופפים לחלוקת הרכוש לפי הדין האזרחי, ועל כן אם האישה מקבלת רכוש במסגרת איזון המשאבים, היא איננה זכאית לכפל זכויות, ולא תקבל סכומים אלו במסגרת הכתובה.³⁴ ברם, רכיבי תוספת הכתובה האחרים (שאינם תלויי רכוש) אינם תלויים באיזון המשאבים, וניתן לחייב את הבעל בתשלום גם במקביל לאיזון המשאבים.³⁵ וכאמור, מכיוון שהחלוקה איננה ממשית, הרי שמסור לבית הדין שיקול דעת נרחב בקביעת היקף חיובו של הבעל. שיקול דעת זה מיושם "בהתאם לנסיבות התיק",³⁶ ופירושו של דברים, כפי שראינו, בהתאם לשיקולי האשם בגירושין.

מתקבלת תוצאה מורכבת מאוד: קבלה כללית של הדין האזרחי מצד אחד, קיזוז מתשלום הכתובה מצד שני, ומצד שלישי - חזרה לתשלום מלא של הכתובה, בלי הפחתה, אך בכפוף לשיקולי אשם (שכשלעצמם, הדין האזרחי לא מכיר בהם כגורם משפיע בדיון הרכושי). תוצאה מורכבת זו משקפת את מערך היחסים שבין בית הדין לבית המשפט: מחויבות עקרונית לדין האזרחי (אותה מקבלים כיום

32 ראו תיק (גדול) 1075070/1 פלוגית נ' פלוני (פורסם במאגרים, 8.2.2016), עמ' 7 ה"ש 5; הרב ציון לוז-אילוז, כתובה וזכויות (לעיל, ה"ש 15). הבחנה דומה הוצעה כבר על ידי הרב דיכובסקי, כחלוקה בין שני סוגי תוספת כתובה. ראו לב שומע לשלמה (לעיל, ה"ש 18), בעמ' יט.

33 ההבחנה בין חלקי הכתובה איננה חידוש. אלא שבפועל כיום אין להבחנה זו משמעות, ודרך כלל הכתובה נבחנת לפי סכומה הכולל, בלי להכנס למרכיביה (למעט ההבחנה בין עיקר כתובה לתוספת כתובה). החידוש של הרב לוז הוא בנפקות המעשית הנלמדת מהבחנה בין הרכיבים השונים. וחשוב להדגיש - גם לדיון ההבחנה איננה ממשית, אלא מופשטת (היינו: לא ניתן להגדיר בוודאות אלו חלקים הם נדוניה ואלו קנס), והיא שמאפשרת לבית הדין את הגמישות הנזכרת.

34 הרב ציון לוז, כתובה וזכויות (לעיל, ה"ש 15), בעמ' 290 - 292.

35 שם, בעמ' 295.

36 שם, בעמ' 296: "לעניות דעתי החלק היחסי שיחויב בו הבעל יהיה נתון לשיקול דעתו של בית הדין, בהתאם לנסיבות התיק".

משה ליבוביץ - ט"ר
משרד טוענים רבניים
חבר לשכת הטוענים הרבניים

זהירות, כאן עושים צדק! סופיות הדיון מול משפט צדק והחתימה לחקר האמת

קווים סייגים ואפיון להליך הייחודי הנוהג בבתי הדין הרבניים "סתירת הדין ודיון מחדש" - הליך שאינו נוהג בבתי המשפט האזרחיים - הליך סתירת הדין אל מול זכות הערעור - כיצד ניתן למנוע ניצול לרעה של הליכי סתירת הדין? והאם אכן אין סופיות הדיון בבתי הדין הרבניים???

בעולם המשפט האזרחי קיים עקרון יסוד של סופיות הדיון, מה שנקרא גם "מעשה בית דין" על

1 ראו לדוגמה רע"א 1984/05 כוכבי נ' עדני שם נאמר בין שאר כך: "כלל משפטי עתיק מלמדנו, כי תקנת הציבור מחייבת, כי סכסוכים משפטיים צריכים להסתיים Interest reipublicae ut sit finis litium). תפיסה זו משתלבת בעיקרון סופיות הדיון שמטרתו לשים קץ להליך השיפוטי ולחסוך בזמן ובהוצאות למערכת המשפטית ומצד שני להפחית ככל האפשר מעוצמת העול שנגרם לצד השני, שמוצא את עצמו נגרר במשך זמן רב לבתי המשפט ומכלה אגב כך את זמנו, מרצו והונו" ועל זה הדרך כתב כב' השופט מצא בע"א 102/88 אבוניל נ' אבוניל: "למעורר הייתה שעת כושר להשמיע את טענתו, ולהביא ראיות להוכחתה. משנסתיימו ההליכים בלא שעשה כן - הריהו מנוע מלפתוח בהתדיינות חדשה, שמטרתה לעורר מחלוקת בפלוגתאות שכבר יש לגביהן הכרעה שיפוטית. מטרתו המעשית של 'השתק פלוגתא' היא למנוע מבעל דין, שהיה לו 'יומו בבית המשפט', להטריד את בעל דינו בהתדיינות חוזרת באותו עניין שכבר הוכרע ביניהם במשפט הראשון

מבוא:

פנחס, שופט מוכר באחד מבתי המשפט המכובדים במדינת ישראל, ישב לו ביום סגריר בשעות הערב בסלון ביתו קרא בספר ולפתע שקע במחשבות, הוא נזכר כי 3 שנים קודם לכן ניתן על ידו פסק דין במסגרתו קיבל תביעה כנגד ג' בעל חברה מכובדת שנתבע על ידי שותפו ח' כאשר ג' נפגע באופן קשה מאוד מפסק הדין, עתה תוך כדי קריאה בספר שעסק באותה סוגיה ממש ולאחר ששקל את מכלול העניינים מחדש ולאור החומר החדש שקרא, סבר השופט פנחס כי טעה טעות חמורה בפסק הדין וכי בפסק דינו נעשה עוול חמור ל-ג' ואם היה דן בתיק היום וודאי שהיה דוחה את התביעה ופוסק לטובת ג' - האם יוכל כב' השופט שטעה בפסק דינו לתקן את העוול ולשנות את פסק הדין?

תפקידו של בית הדין הוא לפסוק "דין אמת לאמיתו". אסור לו לבית הדין, להותיר פסק דין מוטעה על כנו, אך ורק בשל העובדה, כי כבר ניתן פסק דין

”

בעוד מערכת המשפט האזרחית תוספת את תפקיד בית המשפט כמי שאחראי על שמירת הסדר הציבורי ופתרון סכסוכים (ללא ספק תוך שאיפה לעשיית צדק מירבי (ככל שניתן) כשאינטרס זה פעמים יפגע בעשיית צדק מוחלט, הרי שמשפט התורה קרי הדין העברי דורש מבית הדין לחתור לעשיית צדק מוחלט - כשהאינטרס של עשיית משפט צדק גובר על כל אינטרס אחר

במשפט האזרחי), אלא דנים על פי הדין המהותי ובירור האמת, וכל מי שמחזיק ממון חבירו שלא כדין, אף אם החזיק ע"פ פסק של בית דין, הרי הוא גזלן, וחובה להשיב הממון לבעלים האמיתיים. ואם התברר שהיתה טעות בדין, חובה על האדם וחובה על הבית דין לדאוג להחזירו, ולא אמרין מה שהיה היה.

לשם השלמת התמונה ראוי לציין, כי בית המשפט העליון במספר פסקי דין הכיר בסמכות בית הדין הרבני לבטל פסקי דין על בסיס הליך סתירת הדין, בניגוד לבתי המשפט אזרחי שאינו מוסמך לעשות זאת, למשל בבג"ץ 2381/21 שניתן לאחרונה⁶ נאמר:

2. במאמר מוסגר יצוין כי הליך זה של "סתירת דין" אינו מוכר בבתי המשפט האזרחיים והוא מהווה אפשרות ייחודית במערכת בתי דין הרבניים, ונועד לאפשר דיון מחדש בהחלטה שבית הדין סבור כי נפלה בה טעות. הליך זה מוסדר בתקנה קכ"ח לתקנות הדיון בבתי-הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג

תפיסת המשפט את תפקיד השפיטה

לכאורה, שיטה זו שמאפשרת לדין לשקול בכל עת מחדש את פסק דינו, יוצרת מצב משפטי בו פסק דין לכאורה אינו הופך חלוט לעולם וכי לעולם יהיה ניתן לשנותו (כמובן בהתאם לסייגים הרלוונטיים) וזאת בניגוד לפסק דין אזרחי שקיימת וודאות מוחלטת לגבי שעה שאינו נתון לשינוי לאחר שהפך חלוט.

הראציונאל שעומד מאחורי השוני בין הערכאות נובע בעיקר משוני את תפיסת תפקיד השפיטה, כך בעוד מערכת המשפט האזרחית תוספת את תפקיד בית המשפט כמי שאחראי על שמירת הסדר הציבורי ופתרון סכסוכים (ללא ספק תוך שאיפה לעשיית צדק מירבי ככל שניתן) כשהאינטרס זה פעמים יפגע בעשיית צדק מוחלט⁷, הרי שמשפט התורה קרי הדין העברי דורש מבית

פי עקרון זה משניתן פסק דין והפך לחלוט הרי שהמשפט הסתיים ואין עוד כל דרך לשנות את פסק הדין² - גם אם לאחר פסק הדין השופט אינו מרגיש בנח עם מה שקבע הרי שבעניין זה השופט קם מכסאו ואין לשופט את הפריבילגיה לחזור בו ממה שפסק.

לעומת זאת בבית הדין הרבני המציאות שונה לחלוטין, כידוע סעיף 12 לחוק הדיינים³ קובע "אין על דין מרות בענייני שפיטה זולת מרותו של הדין לפיו הוא דן" - כלומר על פי הוראות החוק הדין מחויב לדון בהתאם לכללי הדין הדתי דהיינו ההלכה, במסגרת ההלכה נקבע בשולחן ערוך חושן משפט, סימן י"ז, סעיף ח':

"דין שדן דין ולבו נוקפו לומר שהוא טועה, לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם, שהוא בוש לחזור, אלא לכל הצדדים יחזור להוציא הדין לאמיתו."

בית הדין הרבני הגדול⁴ באחד התיקים בהם עסק בעיקרון סתירת הדין אל מול סופיות הדיון, סיכם את עמדתו כך:

"אכן, ההגיון, השכל הישר ועקרונת המוסר, הצדק והיושר מחייבים, כי פסק דין שיסודו בטעות, יבוטל, בלי תלות במועד הגשת בקשת הביטול או באופיה. פסק דין שיסודו בטעות, יוצר מציאות משפטית מעוותת, שאינה תואמת את המציאות העובדתית. תפקידו של בית הדין הוא לפסוק "דין אמת לאמיתו". אסור לו לבית הדין, להותיר פסק דין מוטעה על כנו, אך ורק בשל העובדה, כי כבר ניתן פסק דין"

כאן המקום לציין גם את שנכתב בקובץ שורת הדין כרך יב, מאמרו של הרב שלמה שפירא שליט"א, אב"ד נתניה (כתוארו אז, כיום דיין בביד"ר הגדול), שם עסק בסתירת הדיון, וכתב בתוך הדברים⁵:

"ומבואר ממשנה זו שמעיקר הדין אף אם נגמר הדין ואף אם נפסק, אם התגלו עובדות וראיות חדשות, סותרים ומחזירים את הדין. וטעמא דמילתא דאין אנו הולכים בדין תורה אחרי הפרוצדורה הפורמלית של המשפט (כפי הנהוג

6 פסק הדין מיום כ"ט בניסן התשפ"א (11.4.2021), וראה גם פס"ד בג"ץ 1388/21 שניתן כמה ימים קודם לכן ביום ה' בניסן התשפ"א (18.3.2021) שם בסעיף 18 קיבל בית המשפט העליון את עשיית השימוש בהליך סתירת הדין ואף הטעים "הפה שהתיר והפה שאישר הוא גם הפה שרשאי לחזור ולבחון את החלטותיו".

7 וכלשונו של השופט אגרנט (בג"ץ 177/50 ראובן נ' י"ר וחברי המועצה המשפטית, פ"ד ה 737, 751): "מטבע הדברים לא קיימת וטרם נוצרה באיזו ארץ שהיא מערכת משפט העשויה לפעול בשלמות וללא תקלה ולעשות צדק מוחלט בכל מקרה ומקרה...אף השופטים, בהיותם בני אדם עלולים לטעות מדי פעם בפעם"

וראה תקנה 43 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשע"ט-2018 בית המשפט רשאי לדחות תביעה בכל עת בשל קיומו של מעשה בית דין, התיישנות או מכל נימוק אחר, שלפיו הוא סבור כי ראוי ונכון לדחות את התביעה.

2 האמור אינו מתייחס להליך משפט חוזר עקב ראיות חדשות שקיים במשפט הפלילי וכיו"ב, אלא ברצון של דין או שופט לשנות מפסק דינו אך ורק על בסיס רצונו לעשות צדק גם ללא כל שינוי במצב המשפטי.

3 חוק הדיינים, תשט"ו-1955

4 תיק מס' 1-64-9683

5 לאחר הבאת המשנה בסנהדרין דף לא ע"א עיי"ש

הדין לחתור לעשיית צדק מוחלט - כשהאינטרס של עשיית משפט צדק גובר על כל אינטרס אחר.⁸

דוגמה ליישום הדרישה לעשיית דין צדק

על מנת להמחיש את מחויבותו של הדיין על פי הדין העברי לעשיית צדק, ניתן להביא דוגמה מקביעת הדין העברי⁹ המיטל אחריות אישית על הדיין, וקובע כי דיין שטעה בדין ולא ניתן להשיב את הטעות לקדמותה הרי שעל הדיין מוטלת חובה לשלם לבעל הדין מ"ביתו" כלומר מכיסו של הדיין¹⁰, הדין העברי תופס את הדיין כאחראי ישיר לתוצאות המשפט¹¹, במקורות הדין העברי נכתבו דברים מרחיקי לכת על דיין הפוסק לחיוב כספים בניגוד לדין, כשבין הביטויים מעבר לחובת הדיין להשיב מכיסו כאמור, נאמר גם כך: "וכל דיין שנוטל ממון מזה ונותנו לזה שלא כדין הקב"ה נוטל ממנו נפשות"¹², עתה שוו בנפשכם איזה אומץ צריך הדיין לאזור טרם יפסוק בכלל ובדיני ממונות בפרט.

בשפה עדינה יותר ביטא את הדברים פרופ' אליאב שוחטמן. שכתב¹³:

גישתו השונה של המשפט העברי נובעת מאופייה של שיטת משפט זו כשיטת משפט דתית ומחובתו הדתית של הדיין לדון דין אמת. במילוי תפקידו השיפוטי אין הדיין ממלא רק פונקציה של בורר בסכסוך שבין איש לרעהו, אלא ממלא גם חובה כלפי שמיא.

8 בגיליון פרשת השבוע היו"ל ע"י משרד המשפטים גיליון מס' 289 עסק בסוגיה זו ושם נאמר: "נראה שיסוד הבדלי הגישות בין המשפט העברי לבין החוק הישראלי במשקל ששתי מערכות המשפט מעניקות למטרותיו של המשפט. המשפט העברי רואה את גילוי האמת המשפטית ופסיקת הדין לאמתו כתפקידו הראשון, והוא מבכר אותו על פני המטרות של שמירה על סדרי החברה"

9 שו"ע חו"מ סימן כ"ה

10 חובה להדגיש כי דין זה של ישלם מביתו - הינו נושא רחב וישנם סייגים באילו טעויות משלם הדיין מביתו ומתי פטור - ועל כך חזון למועד במאמר ייחודי לעניין זה - כאן ההלכה הובאה כאן אך לשם הדגמת הטלת אחריות אישית על הדיין.

11 שו"ע חו"מ סימן ח' סעיף ב' נקבע כך:

"צריכים הדיינים לישיב באימה וביראה בעטיפה ובכובד ראש ואסור להקל ראש ולישב לספר בדבר בטלה בב"ד ויראה הדיין כאילו חרב מונחת לו על צוארו וכאלו גיהנם פתוח לו מתחתיו וידע את מי הוא דן ולפני מי הוא דן ומי הוא עתיד להפריע ממנו אם נוטה מקו הדין וכל דיין שאינו דן דין אמת גורם לשכינה שתסתלק מישראל וכל דיין שנוטל ממון מזה ונותנו לזה שלא כדין הקב"ה נוטל ממנו נפשות וכל דיין שדן דין אמת לאמתו אפי' שעה אחת כאילו תיקן כל העולם כולו וגורם לשכינה שתשרה בישראל"

12 מקור האמירה בהערה הקודמת.

13 שוחטמן עמ' 424.

גישתו השונה של המשפט העברי נובעת מאופייה של שיטת משפט זו כשיטת משפט דתית ומחובתו הדתית של הדיין לדון דין אמת. במילוי תפקידו השיפוטי אין הדיין ממלא רק פונקציה של בורר בסכסוך שבין איש לרעהו, אלא ממלא גם חובה כלפי שמיא

למותר להאריך כי השופט במשפט האזרחי נתפס כאמור כמי שתפקידו לפתור סכסוכים, או במילים אחרות אחראי לשמירה על הסדר הציבורי, אינו רואה עצמו נושא באחריות אישית לתוצאות המשפט¹⁴. כך שגם אם בדיעבד מתברר כי תוצאות המשפט יכלו להיות אחרות הרי שלאחר שמשפט הסתיים האינטרס הציבורי העליון הוא שהמשפט לא יפתח מחדש לאחר שיסתיים, ואינטרס זה יגבר על הרצון הבסיסי לעשיית צדק באותו מקרה ספציפי, ואשר על כן המשפט האזרחי לא ימצא מקום לניהול הליך מחדש, גם אם כיום השופט אינו חש בנח עם הפסיקה שיצאה מתחת ידו.

פרוצדורה מול מהות

דוגמה נוספת להמחשת תפיסת המשפט העברי את עשיית הצדק כערך עליון אל מול כל ערך אחרת ניתן לראות בכך שבעוד הליכי הפרוצדורה וסדרי הדין תופסים בהליכי המשפט האזרחי מקום של כבוד, הרי שבבית הדין הרבני לפעמים הם חסרי משמעות לחלוטין.

כך למשל בית הדין הרבני בתל אביב¹⁵ באחד מפסקי הדין כתב כך, ראו מהדברים:

"גישת המשפט העברי שונה בתכלית מגישת המשפט האזרחי לעניין כתבי טענות. בעוד שבמשפט האזרחי קיימים כללים נוקשים לעניין הגשת כתבי טענות, במשפט העברי קיימת העדפה ברורה לשמיעת טענות בעל-פה. אמנם גם על פי המשפט העברי, הציבור רשאי לקבל על עצמו כללים ותקנות לעניין הגשת טענות בכתב, אך מבחינה הלכתית זהו חידוש, וכמו בכל חידוש - אין לך בו אלא חידושו. מעבר לכך, על פי שיטת המשפט העברי, בתי הדין הרבניים נוהגים בגמישות רבה בכל הנוגע לענייני פרוצדורה, ודומה כי מאז הקמת בתי המשפט לענייני משפחה נוהגים כך גם בתי המשפט בדונם בתיקי משפחה. כדיינים הננו רואים כמעט מידי יום התנגחויות בין עורכי דין באשר להגשת מסמכים לתיקי בתי הדין, ולפעמים אנו מתבוננים במחזה די בתמהון - כאילו הכנסתו של מסמך זה או אחר תחרוץ את גורל התביעה או ההגנה. ולא כי: הכנסת מסמך לתיק אין משמעותה כי תוכן המסמך קביל בעיני בית הדין לשמש כראיה. בתי

14 כך תופס גם המחוקק את הדברים, לדוגמה בהסרת אחריות פלילית מנושא תפקיד שיפוטי ראו סעיף 34. לחוק העונשין, תשל"ז-1977 שם נקבע "נושא משרה שיפוטי לא יישא באחריות פלילית למעשה שעשה במילוי תפקידו השיפוטיים, אף אם חרג בכך מתחום סמכותו".

15 תיק מספר 1-1350-21 בהרכב בראשות אב"ד הרב יצחק אלמליח

כך כותב בית הדין
 הרבני בתל אביב
 "כדיינים הננו
 רואים כמעט מידי
 יום התנגחויות בין
 עורכי דין באשר
 להגשת מסמכים
 לתיקי בתי הדין,
 ולפעמים אנו
 מתבוננים במחזה
 די בתמהון - כאילו
 הכנסתו של מסמך
 זה או אחר תחרוץ
 את גורל התביעה
 או ההגנה. ולא
 כי: הכנסת
 מסמך לתיק אין
 משמעותה כי תוכן
 המסמך קביל
 בעיני בית הדין
 לשמש כראיה".

עובדתיות או ראיות חדשות שלא היו ידועות לו בדיון הקודם. לעומת זאת לעניין הגשת ערעור נקבע בתקנה קל"ה- קל"ו "קלה. אין ערעור אלא על יסוד הנימוקים דלהלן: (א) טעות בהלכה. (ב) טעות הנראית לעין בשיקול-הדעת או בקביעת העובדות. (ג) פגם בניהול הדיון באופן המשפיע על תוצאות הדיון. קלו. אין ערעור על יסוד נסיבות שנתעוררו אחרי סיום הדיון או על-פי הוכחות או עובדות אשר לא הובאו בפני בית-הדין הפוסק." לכשנסכם את התקנות עולה לכאורה התמונה הבאה:

א. במידה והטיעון לביטול החלטת בית הדין נעוצה בראיות חדשות שלא הוצגו בפני בית הדין הפוסק - הרי שעל מנת לבטל את ההחלטה יש לפנות לבית הדין הפוסק ולבקש את סתירת הדין ולהציג בפניו את הראיות החדשות ובית הדין ידון בראיות החדשות וישקול האם לבטל את החלטתו אם לא.

ב. במידה והטענה כלפי פסק הדין אינה עובדה חדשה אלא טיעון הלכתי או טיעון כנגד ההליך או שיקו"ד הרי שמקום הערעור יהיה בית הדין הרבני הגדול, ולא בית הדין הפוסק שבמקרה כזה אינו אמור לשבת כערכאת ערעור על עצמו.

הדין בוחנים כל מסמך וכל ראיה בהקשרם הנכון. במיוחד נכונים הדברים ביחס לכתבי טענות. עם כל חשיבותם, בית הדין איננו חי מפי הכתב אלא מפיהם של בעלי הדין" הנה דוגמה נוספת שמסרבלת לא פעם את ההליך, בהשוואה להליך האזרחי שהכפיפות לפרוצדורה ממסגרת פעמים רבות את ההליך המשפטי ומפשטת אותו, אולם הדין העברי מוכן לסרבל מעט את ההליך עם הדבר יביא לעשיית צדק.

ערעור או סתירת הדין?

כידוע בבית הדין הרבני קיימת ערכאת ערעור¹⁶, ובדומה לבתי המשפט האזרחיים ניתן גם לערער על פסקי דין והחלטות בתוך הזמן הקבוע בחוק ובתקנות הרלוונטיות, השאלה הנשאלת, האם מדובר בהליך כפול, כלומר האם הליך הבקשה לסתירת הדין ודיון מחדש, זהה להליך הערעור או שמדובר בשני הליכים שונים? התשובה מורכבת מעט, שכן באופן עקרוני וודאי שמדובר בשני הליכים שונים, ודי לעיין בקריטריונים הקבועים בתקנות הדיון לכל הליך, על מנת להבין שלכאורה לא הרי זה כהרי זה, והחלטה שאפשר לבקשה בה עיון מחדש אינה החלטה שאפשר לערער עליה וכן להיפך. המקור להגשת בקשה לסתירת הדין או בשמה השני בקשה לעיון מחדש, מקורה בתקנה קכ"ט לתקנות הדיון וכך נאמר בתקה: קכט. (1) בעל-דין זכאי בכל זמן לבקש דיון מחדש מבית-הדין שדן בעניינו על סמך טענות

תקנה קכ"ח לתקנות הדיון

אלא שכל האמור הינו לכאורה בלבד, שכן

16 בית הדין הרבני הגדול לערעורים בירושלים.

בתקנות הדיון קיימת תקנה נוספת לסתירת הדין והיא תקנה קכ"ח לקנות הדיון בה נקבע כך: קכח. חושש בית-הדין שטעה בפסק-דינו, יזמין את הצדדים לבירור נוסף, ובמקרה זה רשאי בית-הדין לעכב את ביצוע פסק-הדין עד לבירור. סעיף זה אינו מתנה את הבקשה לביטול בשום תנאי, לא הצגת ראיות חדשות ולא הגשת טיעונים חדשים - בניגוד לסעיף קכ"ט שהוצג לעיל, בקשה לסתירת הדין על פי סעיף קכ"ח דורשת אף ורק שבית הדין יחשוש שטעה בפסק דינו הא ותו לא! ואם חושש בית הדין כאמור אזי זכותו לחזור בו מפסק דינו ולבטלו, במבט ראשון סעיף זה עשוי להתפרש כביכול הסעיף מאפשר לבית הדין לחזור בו מפסק דין רק ביוזמתו של בית הדין בלבד על פניו הסעיף אינו מקנה זכות לבעל דין לפנות בעצמו לבית הדין לבקש את ביטול. אלא שבית הדין הרבני הגדול¹⁷, נתן לסעיף פרשנות מרחיבה וכך כתב:

"סתירת הדין משנתגלתה בו טעות - הדין, מקורו ועקרונותיו

משורת הדין, בית דין הסבור שטעה - חובה עליו להחזיר את הדין.

מקורה של הלכה זו היא בשבועות (ל, ב): "תנו רבנן: מנין לדין שלא יעשה סניגרון לדבריו? תלמוד לומר 'מדבר שקר תרחק'".

וברש"י שם: "אם דן דין ולבו נוקפו לומר שהוא טועה לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם, שהוא בוש לחזור, אלא לכל צדדים יחזור להוציא דין לאמיתו".

כך נפסק להלכה בשולחן ערוך (חושן משפט סימן יז סעיף ח):

דין שדן דין ולבו נוקפו (פירוש מכה ונחבט בקרבו) לומר שהוא טועה, לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם, שהוא בוש לחזור, אלא לכל הצדדים יחזור להוציא הדין לאמתו.

והלכה זו נקבעה בתקנה קכח לתקנות הדיון.

אין זה מעלה או מוריד אם הטעות התגלתה לדין מאליה או שאדם אחר האיר את עיניו והעמידו על טעותו, שהרי מכיוון שחובתנו להעמיד הדין על אמיתו ולמנוע עיוות דין, חובה זו קיימת בכל מקרה". באותו מקרה עתר בעל דין לבית הדין הרבני הגדול, והעמיד את בית הדין הרבני הגדול על טעות עובדתית שנפלה בפסק דינו של בית הדין הגדול - בית הדין הרבני הגדול לא דחה את בעל הדין בטענה של סופיות הדיון בשל העובדה

17 בפסק דין מיום ו' באלול התש"ף (26.8.2020), בהרכב כב' הדיינים הרב אליעזר אגרא, הרב שלמה שפירא, הרב צבי בן יעקב בתיק מס' 1245822/7

**במידה והטענה
כלפי פסק הדין
אינה עובדה
חדשה אלא
טיעון הלכתי
או טיעון
כנגד ההליך
או שיקו"ד
הרי שמקום
הערעור יהיה
בית הדין הרבני
הגדול, ולא בית
הדין הפוסק
שבמקרה
כזה אינו
אמור לשבת
כערכאת
ערעור על
עצמו.**

”

שפסק הדין כבר ניתן והתיק נסגר או שהבקשה לסתירת הדין אינה מלווה בראיות חדשות אלא להיפך קיבל את הבקשה ושינה את הסעיפים הרלוונטיים בפסק הדין, והבהיר כי מזכותו של בעל דין להעמיד את בית הדין על טעותו אף לפי תקנה קכ"ח לתקנות הדין.

כאן החובה להדגיש כי האמור עד כה יכול לגרום לבעל הדין, לשקוט על השמרים ולא להגיש ערעור במועד, שכן בקשה לסתירת הדין לפי תקנות קכ"ח וקכ"ט לתקנות הדיון אינם מוגבלים בזמן¹⁸ ולכאורה בעל הדין יכול להגישם בכל עת שירצה, ואם בקשתו תידחה אז יגיש ערעור.

מחשבה זו אינה נכונה כלל ועיקר, וחובה להדגיש כי זמן הערעור יספר לעולם מיום מתן ההחלטה העקרונית, ולהלן קביעה חד משמעית שבית הדין הרבני הגדול¹⁹ בעניין:

"אמור מעתה: אם לא הייתה אותה בקשה מוגשת על ידי בא כוח האישה, בקשה שהביאה לתשובת בית הדין הנ"ל ביום י"א בתשרי תשע"ו (24.9.2015), הרי שעד היום לא היה נשמע קולו של בא כוח הבעל.

ברור לכל בר דעת כי לא זו ההחלטה המחייבת, אלא פסק הדין המקורי מיום כ"א באייר תשע"ה (10.5.2015) הוא המחייב. ככל שלצד כלשהו היה רצון לערער היה עליו לעשות כן לא יאוחר משלושים יום מיום מתן פסק הדין, קרי מיום כ"א באייר תשע"ה (10.5.2015).

הניסיון להיתפס לאותה החלטה "אישור" מאוחרת כפסק הדין המחייב, אינו אלא בבחינת "כיסוי" ששקיפותו מרובה על כיסוי. זהו ניסיון ל"תרגיל" אך גם בתורת שכזה אינו ראוי לשם זה. יש לראות בכך ניסיון של בא כוח הבעל לכפר על חוסר המעש שהיה מצדו במשך חמישה חודשים. לא זו הדרך ובוודאי בית הדין דנן לא יפול ברשת תרגיל זה". כלומר לא ניתן לעשות שימוש בהגשת בקשה לביטול פסק דין²⁰, לצורך ניסיון הארכת מועד מלאכותית של זמן הערעור.

18 בשונה מהגשת ערעור שהוגבל בזמן, ערעור בזכות (על החלטה סופית) מוגבל ל-30 מיום מתן פסק הדין ואילו בקשת רשות ערעור בהחלטה שאינה סופית מוגבל ל-10 ימים.

19 בפסק דין בתיק מס' 950471/3 מפי כב' הדיינים הרב נחום שמואל גורטלר, הרב אליהו הישיריק, הרב מיכאל עמוס

20 כהערת אגב ראוי להעיר כי בקשה לביטול פסק דין לבית הדין האזורי בתוך 15 יום ממתן פסק הדין אינו כרוך באגרה כך נקבע בתקנות הדיינים (אגרות), תשי"ז-1957 סעי' 17 לתוספת הראשונה: "פסקי דין שניתנו בהעדר בעל דין - בקשה לביטול פסק דין שניתן על ידי בית דין רבני אזורי או על ידי בית הדין הגדול לערעורים שלא בפני בעל הדין 277 ש הוגשה הבקשה תוך חמישה עשר ימים מיום שהודע פסק הדין למבקש פטור מאגרה

”עם זאת מכיוון ששנינו שכל היכא שמביא ראייה סותר את הדין, זכותו של האיש להביא ראיות נוספות אם לדעתו יסתרו את הדין. אך מכיוון שלהתרשמות בית הדין לא ברור כלל שכוונתו טהורות, אומנם אין למנוע ממנו להביא ראיותיו, אך הדבר יהיה תלוי בהפקדת ערובה.

אין לדמות דין זה לכל תביעה, שלא מצריכה ערובה, שמכיוון שלדעת בית הדין היה מקום לפסוק - אם רוצה עתה לסתור את הדין חובה עליו לשלם הוצאות על דיונים נוספים, [אם יתגלו כדיוני סרק] וכמו שנהוג בערעור. וכבר כתבתי בזה במקום אחר, ואין כאן מקום להאריך. ומשכך, אם יתברר שאין ממש בדבריו, יש לפצות את האישה על הוצאותיה והטרדה שתיגרם לה, וכמו שכתב

הגר”א שינדלר בדבריו.”

באותו תיק העלה ב”כ המערער טענה לפיה אין שום מקור סמכות חוקי המאפשר לבית הדין האזורי להתנות שמיעת ראיות חדשות בהפקדת ערובה, אולם על כך משיב באותו פסק דין כב’ הדיין הרב אברהם שינדלר כך:

”כאמור לעיל, בא כוח המערער טען לפנינו שאין כל הצדקה לחייבו להפקיד ערובה לניהול דיון - אין נוהל שכזה בבית דין אזורי.

אולם אנו סבורים שבהתחשב בכל האמור לעיל ובחומר הרב שנמצא בתיקים והמשקף היטב את המצב ששרר בין הצדדים קודם למתן הגט, חומר שלדעת בית הדין האזורי היה די בו כדי ליתן פסק דין, ולאור התנהלות המערער בעבר לאחר שקלול כל האיזונים הנכונים - כאשר בית הדין האזורי מצד אחד מעוניין שלא להטריח ולהטריד את הצדדים ואת בית הדין בדיוני סרק מיותרים, ומצד שני לתת למערער, לפני משורת הדין, הזדמנות נוספת לנהל דיון הוכחות ולהציג את כל הראיות כפי שמבקש בא כוחו - הרי שנכון נהג בית הדין בתיק זה שהתנה זאת בהפקדת 15,000 ש”ח כערובה להבטחת ההוצאות של הצד שכנגד, אם ידחו טענותיו של המערער ויתברר בסופו של דבר שאין לו כל ראיות של ממש לטענותיו.”

כלומר גם אם בית הדין הרבני הגדול לא הראה מקור חוקי, יצר בית הדין הרבני הגדול תשתית משפטית פרי פסיקתו, שלמעשה תוכל להוות מהיום ואילך הגנה מפני מי שמנצלים את ההליך לרעה.

אז כיצד מונעים הליכי סרק?

אין ספק כי הבעייתיות העולה מהדברים גדולה, שכן כל בעל דין נקמן או חומד לצון ייגש לבית הדין הרבני האזורי בכל עת, ויגיש בקשות לביטול כל פסק דין וכל החלטה שאינה נושאת חן בעיניו, עובדה שעשויה לגרור את הצד השני לאין סוף הליכים משפטיים.

לאחרונה במספר פסקי נתן בית הדין הרבני הגדול מענה לעניין זה, עת קבע קביעה חדשה²¹ לפיה בית הדין הרבני האזורי ישמע בקשות לביטול פסק דין בכפוף להפקדת ערבות מראש לשם הבטחת הוצאות הצד שכנגד.

כך לדוגמה באחד מפסקי הדין בית הדין הגדול²² אף קצב את הסכום וקבע:

”ב. בית הדין מאפשר למערער להגיש לבית הדין האזורי בתוך שלושים יום את בקשתו לקיום דיון להוכחות בכל הנושאים שהעלה.

קודם לקביעת מועד הדיון, עליו להפקיד ערובה כספית של 15,000 ש”ח במזכירות בית הדין האזורי.” בית הדין הרבני הגדול מסביר באותו פסק דין את גם ההיגיון שעומד בבסיס ההוראה וכך מנמק כב’ הדיין הרב שלמה שפירא את מסקנתו באותו פסק דין:

21 לכאורה אין שום מקור סמכות בחוק או בתקנות המאפשר לבית הדין הרבני האזורי לדרוש ערבות מראש עבור ניהול הליך בפניו, וזאת בניגוד לבית הדין הרבני הגדול שהוסמך בתקנה קל”ד לתקנות הדיון להתנות שמיעת ערעור בפניו בהפקדת ערבות מראש, עד לפסיקת בית הדין הרבני הגדול האמורה.

22 פסק דין בתיק 1169979/30 בפני כבוד הדיינים הרב שלמה שפירא, הרב אברהם שינדלר, הרב ציון לוזאילוז

נערך ונכתב ע"י: טו"ר משה ליבוביץ,
וטו"ר אלימלך הורוביץ

ראיון פרישה רווי גילויים מפתיעים עם הדיין הגאון הרב אליהו רפאל היישריק שליט"א חבר ביה"ד הרבני הגדול (בדימוס) - מיוחד עבודת הדיינים - אמת ללא חת

בשיחה מיוחדת שהעניק עבור גליון "משפט וצדק" חושף הגאון הרב אליהו היישריק שליט"א טפחיים מעבודת הקודש המוטלת על הדיינים בבתי הדין הרבניים ועל האחריות העצומה הרובצת על כתפיהם. החובה לפסוק דין ללא שהיות • דיין שמפחד לפסוק דין לא יכול להיות דיין ויכול להיות שהמקצוע לא מתאים לו • צו הגנה תקף רק אם נחתם ע"י כל שלושת חברי ההרכב • זכות האישה לגבות את כתובתה גם טרם סיום ההליך הרכושי • "אין כפל מבצעים"? - תלוי בין דתיים לחילונים • הבעל יכול לטעון לפטור מכתובה אם האישה מחזיקה בכספי פנסיה שלה מצד "מעשה ידיה לבעלה" • "שלום בית" - עושים בבית, בבית הדין - מתגרשים • תביעת שלום בית אינה מחזיקה מים • בכל הסכם גירושין חובה להפריד בין מתן הגט לבן יישום שאר הסעיפים • גם אם נכתב בהסכם גירושין כי לביה"ד הרבני סמכות נמשכת לדון ביישומו של ההסכם ולמרות זאת האישה תבעה מזונות בביהמ"ש, אין זה פוגם כמלוא הנימה בכשרות הגט • בע"מ 919/15 קבעו שופטים שאין להם שום מושג בדין צדקה ואין להם סמכות לקבוע לנו את הדין בכך • הנחיות לטוענים רבניים ומייצגים בכלל • חובת האדם בעולמו ועוד, ראיון מרתק נטול כפפות

השעשועים, כלי רכב צופרים ודוהרים, יום רגיל בשעות עמוסות. ברחוב צדדי בבית קטן וצנוע בחדר מלא ספרים מהקרעק ועד לתקרה יושב הגר"א היישריק שליט"א מתעלם מכל רעשי הרקע ושקוע כל כולו בכרך הגמ' שלפניו, כשמסביב יהום הרעש - בבית פנימה מתנגן קול התורה ברמה, פורטת על נימים חבויים, ומלמדת כי לא מדובר באדם מן השורה אלא ברב גדול בישראל אשר תורתו אומנתו והיא חיו ואורך ימיו, ושום רעש לא יצליח לבלבל את ריכוזו.

הגר"א שליט"א קיבל את נציגי הלשכה בספר פנים יפות, והסכים להקדיש לנו מזמנו היקר ולא לפנו בינה בכל מה שקשור לעבודת הדיינים והטוענים הרבניים וכן

והן בביה"ד הגדול, המהווים אבן דרך ומפתח פסיקה בכל מה שקשור להכרעות המתקבלות בבתי הדין הרבניים. ברבים מהמקרים כשקיים וויכוח בין הדיינים במקרים שונים, בסופו של דבר ההכרעה מתקבלת ע"פ תקדים שפסק הגר"א היישריק שליט"א בפס"ד דומה. לאור כך, חשוב היה לנו לשוחח עם הרב ולשמוע ממנו בצורה ישירה תובנות הקשורות לעבודת הדיינים ובתי הדין וכן לטוענים הרבניים ועורכי הדין המייצגים את לקוחותיהם.

שעת אחר הצהריים בשכונת בית וגן בעיר ירושלים ת"ו, ההמולה ברחוב סואנת וגועשת, אנשים אצים ורצים, אימהות וילדים שובבים ממלאים את גינות

האמת היא, לא קל היה לתאם פגישה עם הגר"א היישריק שליט"א, ובוודאי שלא לשיחה ארוכה ומקיפה. סדר יומו של הגר"א עמוס לעיפה בהרצאת תורה ובהוראת דבר ד' זו הלכה לכל קצוות תבל בנושאים הרי גורל, מכל עבר מבקשים לשמוע את דעתו של הגר"א במגוון בעיות כגון: ממזרות, מעמד אישי, כשרות גיטין, בירור יוחסין ועוד שלל נושאים. בעולם התורני / רבני דעתו של הגר"א שליט"א חשובה לאין ערוך ומשליכה רבות על החלטות המתקבלות מידי יום בבתי הדין הרבניים.

הגר"א היישריק שליט"א הותיר את חותמו במאות פסקי דין הן בביה"ד האזורי (באר שבע, תל-אביב, ירושלים)

כשמתכוננים לשאלות וסבורים לשקר פה ושם, חייבים לזכור את העובדה הפשוטה: אפשר לשקר בשאלה הראשונה והשניה, ואולי גם השלישית. אך בלתי ניתן לשקר בכל השאלות. אי אפשר להיכנס לראש של הדיין ולדעת מה ישאל את הבע"ד. הדברים מתגלים מהר יותר ממה שזה נראה

אך בלתי ניתן לשקר בכל השאלות, ולזכור מה שיקרתי מקודם כדי שיתאים לשאלה הנוכחית... אי אפשר להיכנס לראש של הדיין ולדעת מה ישאל את הבע"ד. הדברים מתגלים מהר יותר ממה שזה נראה...

שכיח מאוד שבעל דין מגיע לדיון מתוח ונרגש, וכשהוא נשאל שאלה מהותית הוא מגמגם ועונה חצאי משפטים. האם הדיינים יסיקו מסקנות מאופן מתן התשובה ויתלו שמא הוא משקר?

בהתאם לכך, ויתמקד במה וכיצד לשקר, והתוצאה מכורה מראש. בעזרת עורך דינו יכחיש את א', יבהיר כי לא הבינו אותו בב' וכן הלאה. האמת יוצאת לאור דווקא כשלא מתכוננים לשאלה, וניכרים דברי אמת. הכלל הוא: "לאמת אמיתית לא צריך להתכונן".

עוד נקודה: גם כשמתכוננים לשאלות וסבורים לשקר פה ושם, חייבים לזכור את העובדה הפשוטה: אפשר לשקר בשאלה הראשונה והשניה, ואולי גם השלישית.

התנהלות הדיינים בניהול התיקים. ראשית כל אנו מודים לרב שליט"א על הקדשת שעה יקרה עבורנו. כבוד רב ועונג גדול הוא לנו, ואנו בטוחים כי הדבר יביא תועלת רבה לכל מי שעוסק בייצוג בכלל ובבתי הדין הרבניים בפרט. בשמחה רבה.

מדוע חשוב כ"כ שבעלי הדין עצמם יופיעו לדיונים, הרי בהרבה מהמקרים מוטב היה לו בני הזוג לא ייפגשו זה עם זה לאור המטענים הרגשיים ביניהם.

סדרי הדין מחייבים הופעה אישית. אינו דומה אדם כשהוא לבד לבין אם הוא צריך לטעון טענותיו בפני חבריו - בעל הדין שכנגדו. ע"ז נאמרו דברי חז"ל: "אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו", שזה רלוונטי רק בעמידה של התובע מול הנתבע. טו"ר / עו"ד שאינו צד בתביעה, אין לו כל קושי ו/או מחסום רגשי לטעון טענות שאינן אמת בהכרח, ואינו בכלל "אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו", ובס"ה אומר את מה שאמרו לו להגיד. ומאחר והדין בביה"ד נועד למצוא את האמת, ברור לכל שהרבה יותר קל למורשה לומר דברים שאינם אמת מאשר לבעל הדין היודע את האמת, ויודע שגם העומד מולו יודע את האמת... אוסיף עוד נקודה. כתוב "אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות". וצ"ב, הרי הדיין לא ראה את המעשה, כי אם הוא היה רואה הוא לא היה צריך לקבל עדים, לכאורה היה צריך להיות כתוב "אין לו לדיין אלא מה שאוזניו שומעות". וכמו שמצאנו בקידוש החודש שאם ראוהו בי"ד יכולים לקדש את החודש בלי קבלת עדות. התירוץ הוא, הדיינים לומדים הרבה מאוד משפת הגוף ומאופן אמירת הדברים וצורת התגובה של כל צד על הטענות שכנגדו, וכן מהתקלת הצד שכנגד בשאלות וחקירות ללא הכנה מוקדמת, ולכן לפי תקנות הדיון חייבים תחילה בעלי הדין לטעון בעצמם ורק לאחר מכן שומעים את המורשים שלהם. וזה כלל יסוד בכל דין תורה, בניגוד לנהוג בערכאות.

בבתי המשפט למשל, סדרי הדין מחייבים ההיפך הגמור: חובה להציג מראש את רשימת כל העדים / הראיות וההוכחות שיש לתובע. זוהי מגרעה גדולה בחתירה לחקר האמת, שהרי הנתבע יידע לכוון את גירסתו והגנתו

הכי טוב שבעל הדין יהיה מתוח... אבל ברור שלא הכל זה שפת הגוף ולא רק על זה יקום ויפול דבר. שפת הגוף מוסיף מאוד הרבה לחקר האמת, והדברים ידועים.

ההרצאות שהעביר לעורכי דין בעבר, הסביר הרב כי כיום הפסיקה מתקדמת ובתי הדין משתמשים רבות לחייב גירושין ע"פ דברי רבינו ירוחם ור"ח פלאג' כשפעם פחות עשו שימוש בכך. לכאורה "זאת התורה לא תהא מוחלפת" ואיך אפשר לשנות את הפסיקה מהמקובל לאורך כל הדורות.

זה שבעבר פחות נקטו בכך - אינני יודע. אכן ברבות השנים חלו שינויים בבתי הדין, כך למשל כשאני התמנתי לכהן כדיין בביה"ד הרבני לפני 26 שנים התברר לי כי ישנם מספר דברים שכלל לא נידונים. לדוגמה: כתובה. עד לפני מספר שנים כמעט ולא היו פוסקים כתובה בבתי הדין, והדיינים לא נזקקו לדון בכך מסיבות שונות. מקרי פסיקת כתובה היו מעטים מאוד, ובדר"כ הדיינים דחקו בצדדים להגיע להבנות ביניהם. הדבר ניכר בפדרי"ם מאותה תקופה. אני שהייתי דיין

תביעת גירושין כחלק קרדינאלי דנים גם על הכתובה לחיוב או לפטור.

לפעמים ישנם כתובות מוגזמות המגיעות לכדי מיליונים רבים. האם אכן נחייב את הבעל לשלם אותם במלואם?

היום הרבנות סבורה כי כתובה הנקובה עד לסך של מיליון ש"ח הינה רלוונטית וברת גבייה. ככל ונקוב ערך גבוה יותר, יש לדון לגופו של ענין. ישנם כאלו הטוענים שכתבו את הסכום לשם כבוד, ולהם אני אומר: על כבוד משלמים...

יש כאלו הסבורים שכיום - אחרי שהחוק קבע את המנגנון של איזון משאבים - יש לבטל מלכתחילה את המושג "כתובה", שהרי ממילא בחלק גדול מהמקרים יש לבעל זכויות סוציאליות שמחציתם עוברים לאישה ובתי הדין נוקטים בכלל של "אין כפל מבצעים" ולא מחייבים גם וגם.

ההיפך, יש לבטל את ה"חצי חצי" באיזון המשאבים ולא את הכתובה שהיא מתקנת חז"ל. לא ייתכן שדבר ראשון ניישם את הוראות החוק, והוא בלתי ניתן לשינוי, ואת הכתובה שחז"ל נשכבו לאורך ולרוחב לקיימה - נבטל בהינף יד. זו גישה מוטעית מיסודה, ולצערנו רוח זו נושבת

היום הרבנות סבורה כי כתובה הנקובה עד לסך של מיליון ש"ח הינה רלוונטית וברת גבייה. ככל ונקוב ערך גבוה יותר, יש לדון לגופו של ענין. ישנם כאלו הטוענים שכתבו את הסכום לשם כבוד, ולהם אני אומר: על כבוד משלמים...

חדש לא הצלחתי להבין מדוע המצב הוא כזה, טענתי אז שאם הדיינים לא נכנסים לעובי הקורה ונמנעים מלחייב כתובה - הרי שניתן לבטל את כל המושג הזה, זה לא רציני, ובמילים אחרות: לשיטתכם אין מה להתחשב בכתובה כי הוא לא חשב לשלם ואין לו וכו' וכו'. וכי אנו רבנים לטקס או להצגה?! מסדרים קידושין ומחתימים סתם על כתובה?! ואם אין לכתובה מעמד הלכתי ולעולם הבעל לא ישלם את הסכום שהתחייב, א"כ לשם מה כותבים אותה?! חובה לדון על כך, וככל ויתברר שהבעל פטור מהכתובה לא ישלם זאת, אך בכל שאר המקרים שלם ישלם. כיום המודעות השתנתה ובתי הדין כן פוסקים תשלום כתובות (תלוי בהרכבים השונים), ובכל

"חצי חצי" בכל מצבת הנכסים בינו לבין אשתו. בנוסף לכך הוא חתם לאישה על 'חוזה' נוסף וזה הכתובה. אין שום קשר בין הדברים, וגם אין ביטול של ההסכם הראשון. כ"ש כשהבעל הוא זה שתבע את חלוקת הרכוש בביהמ"ש, הרי שהוא ידע שהוא הולך לקראת חלוקה שוויונית של "חצי חצי". משא"כ אדם דתי ובפרט חרדי יכול לטעון כי הוא סבור שלא יחייבוהו יותר ממה שההלכה מחייבתו לשלם ועל דעת כן כתב את הכתובה, ואז ניתן לדון אם הסכים לכפל או לא, אם ידע על חוק יחסי ממון בשעת ההתחייבות או לא ידע. אך בכל גווני אי אפשר לחייבו לשלם פעמיים: גם חיוב כתובה וגם איזון משאבים.

אחד ההסברים של הכלל שאין כפל מבצעים נעוץ בעובדה שהבעל טוען לאישה "יש לי בידך כנגדו" - החלק בפנסיה שלו שהיא לקחה שלא כדין. לפי"ז גם אדם חילוני שע"פ הלכה האישה אינה זכאית לקבל חלק בפנסיה שלו - יטען לכפל מבצעים.

אסביר זאת במשל: שמעון רכש ביטוח אצל ראובן חבירו שהינו סוכן ביטוח. לימים החליטו יחד לפתוח עסק כלשהו בשותפות, העסק נפתח והצדדים הרוויחו יפה. לאחר זמן ביקש שמעון לממש את פוליסת הביטוח שרכש אצל ראובן לאור מקרה ביטוחי כלשהו שפקדו, אמר לו ראובן "הרי שותפים אנו, ואם תקבל גם מהביטוח יוצא שאתה מקבל בשותפות יותר ממני, ולכך איני מסכים". ברור שאין קשר בין הדברים, יש את החוזה של השותפות שזה משהו אחד, ומאידך יש את פוליסת הביטוח שאינה קשורה לשותפות בינינו לא במישרין ולא בעקיפין. ה"ה בנידו"ד: הכתובה מוגדת כביטוח לאישה - שהבעל לא יזרוק אותה כלאחר יד, או בשביל להבטיח את פרנסתה לשנה אם תתאלמן או תתגרש. בנוסף לכך, יש חוזה נוסף על שותפות ממונית - הפנסיה של שני הצדדים.

רבנים מהמקרים האישה צוברת כספים במסגרת חיי הנישואין אך אינה מעבירה אותם לבעל אלא שומרת זאת בצד. האם הבעל יכול לטעון שהוא פטור מהכתובה מכיוון שכספים אלו שייכים לו ככל מעשה ידיה?

האישה מוחזקת בכספים אלו מכוח

ספק. כגון: היא קיבלה במשך השנים משכורות בגין עבודתה וצברה אותם בצד, הבעל טוען שכספים אלו שייכים לו ע"פ ההלכה, והאישה טוענת שכספים אלו אינם בגדר מעשה ידיה ואינם שייכים לבעל. יש את הפת"ש (סי' פ) בדיני מעשה ידיה על אותם נשים שהם לנו כאוניות סוחר וכו' דהיינו עבודות חוץ, עבודות שהאישה פטורה מהם. להלכה נחלקו בזה האחרונים, והדין הוא שמספק אין מחייבים אותה להחזיר זאת לבעל, אמנם אם מחייבים את הבעל במזונותיה - יטען כי כספים אלו מגיעים לו ולכן יש לקזז זה כנגד זה. שהרי אין לנו ראייה איך ההלכה, וגם אם נקבל את הכלל שאין כפל מבצעים - נוצר כאן ספק, ואין מוציאין מהמוחזק אך גם אין מוסיפים לו, ולכן לא יפסקו לה כתובה ומכוח הספק כאמור.

יש שאומרים כי ראוי שהרבנות הראשית תקבע "כתובה אחידה" ותקרת סכום מסוימת שמחד תהיה מכובדת ומאידך תישאר ריאלית.

יש כיום הוראות למסדרי הקידושין שלא יכתבו בכתובות יותר ממיליון ש"ח, כיוון שכיום סכום זה סביר ומידתי. שנכתוב בכתובה 120,000 ש"ח? זה לא כסף וא"א לקנות עם זה כלום. עם מיליון ש"ח עוד ניתן איכשהו לרכוש את החלק של הבעל בדירה או להתחיל משכנתא.

בבתי הדין הרבניים יש את התביעה הידועה "תביעת שלום בית". זה לא סוד שבחלק ניכר מהמקרים המניעים לתביעה זו קשורים במישרין או בעקיפין לתביעת הכתובה ומכוונים לכיוון מסוים וברור. כשהרב ישב כדיין איך הייתה ההתרשמות כשהתקבלה תביעת שלום בית, האם אוטומטית הדיינים חושדים?

לא. אבל עצם המושג של תביעת "שלום בית" לא מובנת. לדעתי, תביעות שלום בית אינן מחזיקות מים. כשזוג לא מסתדרים וכי ביה"ד יכול להכריח אותם לחיות ביחד בניגוד לרצונם של אחד מהם? שלום אי אפשר לעשות בכפיה. ניתן אולי להשפיע עליהם, לשלוח אותם ליועץ פעם או פעמיים ותו לא. ברגע שצד אחד מתנגד ביה"ד צריך לבדוק האם לצד המבקש שלו"ב קיימת עילה ו/או ריאליות ו/או בסיס הלכתי - מה טוב, ואם לאו - ביה"ד לא צריך להתחשב ברצונם, וככל

יש כיום הוראות למסדרי הקידושין שלא יכתבו בכתובות יותר ממיליון ש"ח, כיוון שכיום סכום זה סביר ומידתי. שנכתוב בכתובה 120,000 ש"ח? זה לא כסף וא"א לקנות עם זה כלום. עם מיליון ש"ח עוד ניתן איכשהו לרכוש את החלק של הבעל בדירה או להתחיל משכנתא.

נחשף למספר הגיטין הגבוה שסודרו באותה תקופה. הרב הנ"ל תמה על כך ובירר מדוע היבול כה גדול ולמה ביה"ד לא פועל יותר במישור של השכנת שלום בית בין הצדדים. אמרתי לו כך: כבוד הרב, אני תלמיד חבר של הדיין הגאון הרב שילה רפאל זצ"ל, ומקובלני ממנו כי "שלום בית - עושים בבית, בבית הדין - מתגרשים". וזה כלל נכון, שהרי לביה"ד מגיעים רק בסופו של השבר והקרע וכישורת האחרונה, וכעת כבר אין מקום לנסות שלום בית. אם הם באו לכאן הרי שהם ניסו ונוכחו לדעת כי השלום ביניהם רחוק מלשכון בטח. זה נכון גם כשצד אחד רוצה שלו"ב והאחר מתנגד, שהרי גם הוא מודה שכרע המצב בבית רחוק מלהזהיר וכי הם חיים בפירוד. לכן למעשה אני סבור שאין בתביעה שכזו ולא כלום.

האם נכונה העובדה שבשנים האחרונות בתי הדין מחייבים ואף כופין בגיטין יותר מבעבר?

כשאני נכנסתי למערכת היו שני דיינים שהשתמשו עם דברי רבינו ירוחם (לחיוב בגירושין בעילת מורדים זה על זה), הגאון

ולא קיימת עילת גירושין, על ביה"ד לסגור את התיק ולסיים את ההליכים. שהרי מה יועיל לנו פס"ד הצהרתי כי פלוני חייב להיות עם אשתו וכי זה מה שיחזיר הביתה את הצד המתנגד!?

א"כ מדוע פעמים רבות ביה"ד מפנה את הצדדים למטפל זוגי או ליועץ נישואין לפי בקשת צד אחד - כשהצד השני מתנגד?

יש הבדל בין אבחנה לטיפול. בתחילה - ניתן לדרוש מאיש מקצוע לאבחן את הסיכויים להציל את הבית או למצוא את הבעיה המצריכה טיפול, וככל ויש סיכויים טובים, או אז ביה"ד ימליץ לצדדים למקסם את הטיפול ורק בסופו להגיע להכרעה בתביעת הגירושין.

האם לדעת הרב, יש באפשרותו של ביה"ד להשיב את שלום הבית על כנו ע"י מתן הוראות והחלטות - מבחינה פרקטית טכנית?

יש לנו וויכוח על זה עם כמה רבנים. אני זוכר, לפני שנים כשכינת עדיין בביה"ד האזורי, הגיע לביקור אחד הרבנים החשובים שהיה בתוך המערכת, והלה

הרב אברהם שיינפלד ואנוכי. עד אז רבינו ירוחם לא הובא בפסיקה כמרכיב מרכזי. עד שאמרתי לעצמי: למה שלא נשתמש עם דבריו ונפסוק הלכה על פיו?! מאז זה הפך לנחלתו של כל פס"ד לגירושין. היסוד שהוא אומר הוא כ"כ אמיתי ונכון, שהרי אם נעמיק לחשוב בחשש שהגירושין הנעשים בעל כרחו או בעל כורחה, לכאורה הסיבה היא שצד אחד מעוניין להמשיך לחיות עם האחר ומתנגד לפירוד החבילה. אך בפועל אנו רואים שברוב המקרים ההתנגדות לגירושין נובעת ממניעים כלכליים וניסיון למנף הליכים בתחום המזונות ו/או המשמורת וכ"כ - הא ותו לא! והיינו: המתנגד מנצל את ההלכה בצורה שתתאים לדרישותיו. בא ר"י ומבדיל בין הדברים, ואומר שהמשמעות להתנגדות מסוג זה אינה בגדר גירושין בע"כ, שכן גם הצד המתנגד לכאורה לגירושין חפץ בגירושין עצמם אלא שהוא מנסה 'להרוויח' עוד כמה דברים על הדרך. בענין זה אף כתבתי פס"ד ארוך בביה"ד הגדול, ולכן ביה"ד כלל לא כופה אותו להתגרש אלא מיישם את מה שהוא גם מסכים לו.

שב ואל תעשה והן בקום ועשה. אם נאמר שעל כל הפרת הסכם יש עילה לתבוע ביטול הגט, ד' ישמור מה שיהא כאן. תוהו ובוהו ייקרא 'סדר' לעומת זה. התוצאה תהיה שהאישה הזו תותר להינשא בשנית רק רגע לפני מיתתה כי עד אז אין אנו יודעים האם תפר את ההסכם או לא. זה מצב שלא ייתכן, וברור שהפרת ההסכם ע"י צד אחד אינה מבטלת את כולו, וכ"ש לא פוגמת כלום בכשרות הגט. אני תלמיד של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, אני זוכר שפעם אחת חיברתי שני כללים ואמרתי לו שלפי"ז יוצאת הלכה משונה. אמר לי כך, וזה היה המוטו שלו בכל הלך הפסיקה שלו: יש דברים שהשכל הישר לא מאפשר אותם, הם בלתי מציאותיים כלל, ולא ייתכן לומר אותם. אני שומע את השאלה שלך, אני צריך להתבונן בה, אבל כבר מעכשיו אני אומר לך ברורות: השאלה ששאלת אותי לא תיתכן כלל וכלל. ה"ה בנידו"ד, לא ייתכן לנצל את התביעות הכספיות בשביל לעכב גט ומחשש גט מעושה. הרי גם המעכב רוצה את הגירושין, אלא שהוא מספסר בגט לטובתו ולהנאתו. זה מצב שאסור לביה"ד לאפשר.

טיבו וטבעו לתוככי הסכם מקיף מראש, ובכך להימנע מהפתעות ו/או שינויים. אך לא שנושאים אלו הם המניע לגירושין, ואין כל קשר בין כך שמערכת הזוגיות באה לקיצה לבין צרכי הילדים המשותפים. במקרה שבהסכם גירושין מופיעה פסקה המגבילה את האישה לתבוע מזונות בביהמ"ש, או שלא תוכל לתבוע הגדלת מזונות (כגון שמלכתחילה התחייב הבעל בסכום נמוך מהרגיל כתוצאה מניצול המצב שהאישה תובעת גירושין בכל מחיר ומחמים אותה שלא תתבע יותר) וכו', סעיף זה לא תופס מהסיבה הפשוטה: המזונות ניתנים עבור הילדים ולא עבור האישה - שרק מקבלת אותם לידיה עבורם. בלתי אפשרי להתנות תנאים או לעשות וויתורים שכלל לא נוגעים בין בני הזוג !!! התובע הוא בכלל הילד ולא ההורה - שאינם צד. ברור אם כן, שעל אף שבהסכם נכתב סעיף שכזה, האם יכולה בשופי לתבוע מזונות בביהמ"ש - אם תרצה. כשאני הייתי מאשר הסכמי גירושין, הבהרתי לצדדים כי אישור ההסכם אינו כולל את סעיף המזונות, וביה"ד לא לוקח אחריות ליישום הסכמה זו, ומהסיבה דלעיל.

זה אמור גם באופן שהבעל מנצל את העובדה שהאישה תובעת את הגירושין בכל מחיר ומתחייב על סכום מזונות נמוך מהרגיל והאישה מסכימה לכך בעל כורחה תמורת הגירושין, ולאחר זמן האישה תובעת הגדלת מזונות - שברור שהיא יכולה לעשות כן. ומהסיבה הברורה: הבעל לא גירש את אשתו רק בגלל הסכמתה להפחית את סכום המזונות, אלא מסיבות אחרות הרלוונטיות לתביעת הגירושין. משכך, אין כל קשר בין הסכמתו לגירושין לבין הסכמתו לסכום מזונות הקטינים הגם שנכתב ונחתם בהסכם. **לאחרונה התפרסם פס"ד מסעיר מביה"ד בנתניה שם הובא חשבון מדוקדק כי עלות מזונות של כל ילד עומד על סך: 800 ₪ וזאת על סמך מחקרי הלמ"ס כמה גרמים של פחמימות וירקות צורך ילד ממוצע וכו'. הפס"ד הזה הגיע לביה"ד הגדול והם יצאו בחריפות נגד פס"ד זה בטענה שלפי"ז יוצא שכל ב"ד שפוסק יותר ממה שצריך - מוציא ממון שלא כדין. ברם הרציונל העומד מאחורי**

הרי החוק שמחייב מזונות מושתת ויונק את כוחו מהדין האישי (וביחס ליהודים הוא הדין העברי), וכי הם עסקו פעם בלימוד ההלכות? הם בכלל יודעים ללמוד גמרא עם רש"י?

האם ניתן להשתמש היום עם דברי המהרשד"ם (אבהע"ז סוף סי' מ"א) להתנות תנאי סביר במתן הגט, דהיינו: הבעל מסכים לגרש אלא שרוצה להטיל תנאי שרק אם יתקיים ינתן הגט, שאז למהרשד"ם אין כופין לגרש בלא תנאי. ובלשונו: "ומי שיכוף בדרך זה כמעט הייתי אומר שחזר ונפל במכשול הכפיה". המקרה הקלאסי שהיה אצלי בביה"ד הגדול, זוג שהתגרש בהסכם גירושין, והאישה התחייבה שלא לתבוע מזונות בביהמ"ש אלא בביה"ד הרבני, אך בסופו של דבר היא כן תבעה שם, והאיש טען לביטול הגט מהסיבה שביטולו של סעיף אחד גורר אחריו ביטול של כלל הסעיפים ושל ההסכם כולו. זוהי טענה בלתי אפשרית, ולעולם לא נגמור עם זה. הרי בכל הסכם גירושין יש סעיפים מסוג זה, הן

אלא קובעים את הרף כפי המקובל באותו מקום. בימינו מקובל כי סכום של 1,000 - 1,200 ש"ח זה הסכום שילד ממוצע צורך. **אז מדוע אין אנו רואים פסיקה אחידה בבתי הדין בכל הקשור למזונות, יש שיפסקו מזונות גבוהים מהממוצע ויש שיפחתו. מה הכלל הקובע בזה?**

אין על כך תשובה חד משמעית, והעיקר זה שודא דדייני בכל מקרה לגופו. אגב, יש לברך על כך שכיום התהפך המצב ותביעות מזונות ילדים מוגשים יותר ויותר בבתי הדין ולא בביהמ"ש.

מה דעת הרב לגבי בע"מ 919/15 שהפכו את חיוב המזונות לחיוב שוויוני בין האב לאם, והחילו את דין צדקה גם על האם בניגוד להלכה.

הרציתי על כך כבר אילן בכנס של שופטים ודיינים, והדגשתי בפניהם כי העוול שבפסיקה זו היא לא העובדה שהעלו את מחשבותיהם על גבי הגליון, זה בסדר. העוול הזועק הוא שהם פוסקים בדבר שכלל אינם מבינים!!! הרי החוק שמחייב מזונות מושתת ויונק את כוחו מהדין האישי (וביחס ליהודים הוא הדין העברי), וכי הם עסקו פעם בלימוד ההלכות? הם בכלל יודעים ללמוד גמרא עם רש"י? אורח חייהם אינו תואם את דרישות הדת היהודית מה שמלמד על תפיסתם את הדין העברי - אינם רשאים להחיל את פסיקתם עלינו, בטח שלא בהקשר לחיוב המזונות.

בשנים האחרונות גוברת המגמה בבתי הדין לפשר בתביעת הכתובה פשרה הקרובה לדין, ומשום הספקות בחיובה או איבודה.

אני לא יודע מהיכן לקוחה האופציה של פשרה בכתובות, לדעתי כלל לא קיים מושג של "חצי כתובה". הספקות הם האם במקרה הנדון האיש התחייב לתת כתובה או לא התחייב, אך הדיינים חייבים להוציא מתחת ידם פס"ד החלטי לכאן או לכאן ולא כמו בבוררות (זולת אם מובהר שהאישה מוחלת על חצי מהכתובה וכו'). במשך שנות כהונתי התנגדתי לפשרות בפסיקת כתובות. אין כאן עילת שבועה מצד הכחשת הבעל, שהרי השטר לפנינו ופשוט שהוא חייב. אמנם הבעל טוען שפס"ד מפרעון שטר זה, ההגדרה ההלכתית לכך היא: "שטר אמנה הוא זה",

לא ייתכן לנצל את התביעות הכספיות בשביל לעכב גט ומחשש גט מעושה. הרי גם המעכב רוצה את הגירושין, אלא שהוא מספסר בגט לטובתו ולהנאתו. זה מצב שאסור לביה"ד לאפשר.

למנות מזון מוגדרות מראש. הגע בעצמך: וכי הילד שיאכל פרוסת לחם כשיגיע למחציתה ייקחו זאת ממנו בטענה שהשלים את מנת הפחמימות היומית...? ולגבי החשש של הוצאת ממון מהאב - אין סיבה לחשוש, שכן האב חייב במזונות ילדיו כפי צרכם וכמו שמקובל באותה העיר וכמ"ש הרמב"ם. על אף שניתן אולי לומר שלא יודע האם הילד אוכל כמו העשירים או כמו העניים, לא אומרים זאת,

אותו פס"ד לכאורה צודק, הרי איך ייתכן כי דיינים מוציאים ממון בלי שום בסיס לדעת איך לחשב את חיוב המזונות. וכשיש לנו מקור אמין כמו הלמ"ס ואלו תוצאות מחקרו, לכאורה יש מקום להורות כן כקו מנחה בכל בתי הדין.

זה לא כ"כ מדויק, הרי עלות המחיה לילד נקבעת ע"י הביטוח הלאומי, וביה"ד מחייבים לפחות כמה שהעלויות הן לפי הביטול. ובכלל, בלתי אפשרי להיצמד

אני תלמיד חבר של הדיין הגאון הרב שילה רפאל זצ"ל, ומקובלני ממנו כי "שלום בית - עושים בבית, בבית הדין - מתגרשים"

יש מקום לשנות גישה זו?

בוודאי, ואסביר. אמנם בתי הדין נוקטים ש'אין כפל מבצעים' ואיני מביע כרגע דעתי בעניין שכן אם דיין סבור שאין כפל מבצעים זכותו וחובתו לפסוק כך, אולם אם האישה זכאית לכתובתה מדוע שלא תקבל כאן ועכשיו את מה שמגיע לה בוודאות? במקרים בהם הרכוש נדון בביהמ"ש, בממוצע הדיונים לוקחים החל משנתיים (לפני ערעורים) עד 8-10 שנים. אז אמנם קיימת הגישה שאין כפל מבצעים אבל מדוע בתי הדין דוחים את הדיון על הכתובה עד לסיום ההליך הרכושי, האישה טוענת, ובצדק, לדון לה בתביעת הכתובה כבר כעת במקביל לדיון הרכושי, וככל ויתברר כי היא זכאית לכתובה הרי שיש לגבותה כבר עכשיו ללא קשר כמה תקבל בביהמ"ש בסוף. ככל ויפסק לאישה בביהמ"ש סכום כלשהו מכוח חוק יחסי ממון, יקוזז למפרע סכום זה באופן יחסי ממה שכבר קיבלה בכתובה. ניתן אף לעגן זאת בהסכם כתוב וחתום שמקבל תוקף של פס"ד בו מתחייבת האישה שאם תזכה בכספים נוספים בביהמ"ש או בביה"ד לפי חוק יחסי ממון - מעבר למה שנפסק לה עבור כתובתה - הרי שתשיבם לאיש, או

ההחלטות של "תסתדרו ביניכם" או "הפניה ליועץ" לא צריך ב"ד, כל יהודי חכם יאמר זאת. הקצוה"ח בתחילת הל' דיינים כותב שבעצם מה שצריך את הבי"ד זה רק בשביל הכפיה, דבשביל לשמוע הלכות י"לך כל אחד לרבו. באים לבי"ד בשביל שייתן את ההכרעה, והדיינים צריכים להיות אקטיביים בעניין. לא ייתכן שיש הרכבים שבמשך שנים לא הוציאו תח"י את צמד המילים "חייב בגט".

האם הרב מאמין בדחיית תביעת גירושין? הרי בסופו של דבר במקרה שכזה שני הצדדים נשארים אומללים?
כשבאמת אין עילת גירושין, אין מה לעשות. ממתנינים עד שתהיה עילה... או שמשמשים עם רבינו ירוחם. אני רק הערתי.

האם הרב חש כי ישנם ארגוני נשים שמשפיעות על המערכת ועל הדיינים וכנגזרת ישירה מכך - בפסקי הדין?

אני לא מאמין בדברים כאלו, ייתכן ויש השפעה מסוימת אבל לא קריטית.

מצוי מאוד שהאישה תובעת גם כתובה וגם זכויות סוציאליות לפי חוק יחסי ממון, בתי הדין ברובם דוחים את הדיון בכתובה עד לסיום ההליך הרכושי. האם

ושומא על ביה"ד לבדוק האם יש ממש בטענותיו או לא. האם התכוון להתחייב לה או שיטה בה. כל זמן שהאישה לא הוכיח את דבריו הרי שהשטר לפנינו ובדיני חו"מ הוא עומד לפירעון. ואם ביה"ד לא יודע מה לפסוק במקרה של ספק, אזי אני אומר לו: שייך ללמוד. ואם לא הגיע למסקנה - שישבור את הראש. הכלל הוא שמספק אי אפשר להוציא ממון כלל! לא חצי לא שלישי ולא רביעי. הדרך הנכונה במקרה של ספק היא, לשלוח את הצדדים להסתדר ביניהם או שכוללים את זה בהסכם שכולל הכל.

יש פס"ד שנכתבים בצורה מאוד עלומה ולא ברורה, לדוגמא: "על הצדדים להתגרש". הגיע לפני ערעור על החלטה שכזו ודחיתי אותה על הסף מהסיבה הפשוטה: ביקשתי מביה"ד שייסבירו לי מה היתה כוונתם הפשוטה, מבלי להיכנס לעומק הדברים 'למה' הם סבורים כך, או 'איך' הגיעו למסקנה הזו. קודם כל א' ב' מה הכוונה "על הצדדים להתגרש" - המלצה, חיוב, כפיה, או סתם דעה של מומחים וכו'. דחיתי את הערעור על הסף כי אין כאן פס"ד, והצדדים אינם צריכים להתגרש עד שביה"ד יכתוב זאת במפורש. כל מי שבא לשערי ביה"ד מבקש לקבל תשובה ברורה וחוחכת ולא ספקות, את הספק יש להם לפני שהם באים לשאול, ותפקידו של בית הדין לפתור את הספק ולא לספר את הידוע שיש כאן ספק.

יש מקרים שנראה כי הדיינים חוששים לפסוק דין. ובמקום להכריע בתביעה המונחת לפניהם, הם דוחים את הקץ בדרכים שונות, כגון: קביעת מועד לדיון בעוד מספר חודשים בתקווה שאחד הצדדים יישבר ויגיע להסכם, או שדנים דווקא בתביעות אחרות הקשורות לתיק זה אך משתמטים מפסיקה חד משמעית בתביעות מסוימות.

בי"ד שלא יכול לכתוב את המילים: "פלוגי חייב" שלא יישב בדין. הרי יש מושג בהלכה של חיוב או פטור, רק שהדיין צריך להכריע האם הוא משווה את הדין שלפניו לדין ההוא או לא. מי שמפחד לא יכול להיות דיין ויכול להיות שהמקצוע לא מתאים לו. לדיין יש את הלאו של 'לא תגורו' ואין לו לחשוש משום דבר בדרכו לפסיקת דין בדרך התורה. בשביל

שיתברר למפרע כי מה ששילם בעבר היו כספים אלו. מה שקורה מאי פסיקת הכתובה מיד, הוא, שהאישה שנניח והיא זכאית לחצי מיליון ש"ח מכוח הכתובה, ככל והיא תקבל זאת עכשיו יהיו לה יותר אפיקים להשקיע את הכסף במקום שנייב לה רווחים מאשר בעוד 8 שנים - שהכסף יהיה שווה פחות וערך שווי הנכסים רק יעלה. נמצא שהיא מפסידה הפסד גדול מאוד, וכל זאת בעקבות העיקרון המקודש לא לדון בכתובה טרם סיום דיוני הרכוש בביהמ"ש.

בייחוד הדבר בולט אם הבעל הוא זה שהגיש פירוק שיתוף בביהמ"ש, שאז האישה טוענת, ובצדק, כי אין סיבה שביה"ד ימתין עד להכרעה שם. האישה תבעה כאן תביעה ועל ביה"ד לדון ולפסוק בה ללא כל קשר לתביעות נוספות שיש בין שני בני הזוג בערכאות אחרות.

מוסד הערעור כמו שאנו מכירים כיום בביה"ד הגדול, לכאורה יש את הכלל של "בי"ד בתר בי"ד לא דייקי"?

הצורך בהקמת ביה"ד הגדול נוצר מחוסר ברירה מוחלט. אצל הבריטים היה קיים סדר ומשפט, וכשרצו להקים את מוסד הרבנות ובתי הדין הרבניים מתוך רצון שהממשל יכיר בזה כערכאה שיפוטית, הציבו הללו שני תנאים: א - שבין הדיינים יהיו גם נשים, ב - שתהיה ערכאת ערעור, כמו בכל העולם. הרה"ר הרב הרצוג זצ"ל הביע אז את דעתו כי מוטב ו'נבלע' את מוסד הערעור בצורה הזו העיקר שתהיה סמכות לאכוף את פסקי הדין, אך סירב שנשים תכהנה כדיינות.

בית הדין האזורי יודע שפסק דינו הוא זמני עד חלוף מועד הערעור הקבוע בתקנות. האם זה משהו טוב? לצערי ואני אומר זאת בזהירות, בתקופת כהונתי בביה"ד הגדול נוכחתי לא פעם ולא פעמיים כי מוסד הערעור הוא הכרחי, ישנם לפעמים שגיאות מהותיות המצריכות התערבות. לדעתי, הליך ערעור - כשיש לו על מה להתבסס - הוא ראוי וכדאי.

מה ההבדל בין 'ערעור' לבין 'סתירת דין ועיון מחדש'?

אמנם קיים הליך של סתירת דין ועיון מחדש בביה"ד האזורי, ועם כל זה נצרכים

למוסד הערעור, מכיוון שהעיון מחדש רלוונטי רק כשישנם ראיות חדשות שלא היו בעבר בתוספת הסבר למה לא הובאה הראיה לפני כן, אבל לא כשנזכרים מטענה מסוימת.

היום, כמדיניות קבועה, כל שמיעת ערעור מותנית בהפקדת ערבות בין 10 ל-20 אלף"ח - דבר שלא היה עד לשנים האחרונות. מילא בערעור הנראה כסרק ניחא, אך כיום הדרישה מועלית בכל ערעור וערעור באופן קבוע. לפעמים נראה כי אין קשר בין החומר שמונח לפני ביה"ד לבין דרישת הערבות. התנהלות זו, פוגעת בדלי אמצעיים שאין ביכולתם להפקיד את הסכומים הללו, ויוצא שאופציית הערעור היא לעשירים בלבד. האם לא ראוי לפתוח את שערי בית הדין הגדול בפני כולם?

כמו בכל דבר בעולם לא הכל יכול להתאים לכל העם. וזה גם מסביר מדוע בביה"ד האזורי לא פוסקים הוצאות דלא כביה"ד הגדול שכן פוסקים. ההבדל הוא כך: בבי"ד אזורי, התביעה היא לגיטימית ביותר. באים שני בעלי דין ומתווכחים ביניהם על כמה וכמה דברים ומבקשים לדעת מה דעת ההלכה בזה, כגון דא אי אפשר לחייב אדם שסבר שמגיע לו

דין מצד אחד כלפי האחר, ואז המתנה של חצי שנה לדין ראשון, ומי יודע מה ביה"ד יפסוק וכו', לפחות שנה של משיכת זמן מיותר. קביעת 'תעריף מוגדל' להגשת ערעור בצורה של ערבות מפחיתה מעבודת הדיינים תיקים רבים ומיותרים, כי המערער יודע כי באם ערעורו יתברר כסרק ערבוננו יחולט. גם ההיגיון אומר זאת: גם חזרנו לפסק דין הקודם שניתן באזורי וגם נגרם לצד השני הוצאות ייצוג ללא סיבה מוצדקת על כך יש מחיר. ואגב, אין כאן טענת גרמא, מכיוון שהמערער הותרה על כך מראש והפקדתו הערבות מעידה על כך כאלף עדים, וכמו הדין של 'לך ואני אבוא אחריו'. אפשרות זו מועילה לקיום וחיוק פסקי הדין של ביה"ד האזורי שיש להם מעמד, ולא שהופכים את החלטותיהם עוד טרם יבשה הדיו.

האם קביעת גובה הערבות היא משהו אוטומטי, או שהדין מפעיל איזשהו שיקול דעת בהתאם לנתונים שלפניו?

כל דיין ודרכו הוא, אין בזה כללים. ההגינות מחייבת לבדוק כל מקרה לגופו טרם קבלת החלטה על גובה הערבות, וזה גם דבר שלוקח זמן ללמוד את התיק.

ההלכה שאם בעל הדין דורש לדעת 'מהיכן דנתוני' צריכים ביה"ד לכתוב את

לגבי בע"מ 919/15, הרציתי על כך בבר אילן בכנס של שופטים ודיינים, והדגשתי בפניהם כי העוול שבפסיקה זו היא לא העובדה שהעלו את מחשבותיהם על גבי הגיליון, זה בסדר. העוול הזועק הוא שהם פוסקים בדבר שכלל אינם מבינים!!!

פסק הדין, האם החיוב הוא לכתוב את העובדות או את הנימוקים?

אף אחד לא באמת רוצה לדעת 'מהיכן דנתוני' אלא רוצה שפסק הדין יהיה כמו שהוא רוצה שיהיה... בדר"כ לא מדובר במי שבאמת מקבל עליו את הדין רק שמעוניין לדעת את נימוקי הדין והמקורות.

המגמה בבתי הדין היא שלא לתת עיכוב ביצוע לפס"ד ממוני. לכאורה יש כאן מן התימא: אדם חויב בכתובה של 500,000 ₪ ומחייבים אותו לשלם זאת מיד על אף שהגיש ערעור על הפס"ד.

לכאורה יש כאן היזק למערער, שהרי אם בסופו של הליך יזכה יקשה עד מאוד להשיב אליו את הכספים שכבר

משהו בהוצאות. אבל אחרי שיצא פס"ד באזורי בהרכב של שלושה דיינים המבהיר ברורות מיהו החייב ומיהו הזכאי, מה מקום יש לערער על כך ולסרב לקבל את פסק דינם?! הנחת היסוד היא שפסה"ד הוא נכון, אלא שהוא לא מקובל על המערער. גם אם לטענת המערער יש כאן טעות עליו להבהיר זאת לביה"ד הפוסק ולא לערער! בסתמא תולים כי הדין דין אמת. ברם, כשבעל דין מבקש להפוך את הקערה על פיה ולשנות את פסק הדין ולהשתמש בשירותי ביה"ד הגדול, יתכבד לשלם על כך. בעבר, לפני שחייבו הפקדת ערבות, אופציית הערעור הייתה בכלל אמצעי לחץ ולמטרת סחיטה או עינוי

נתן לאישה, ולפעמים הכספים נלקחו בכלל מהלוואה. יש מקום לומר, שאפילו שזה הפיך אבל מדובר בהליך קשה וכלל לא בטוח שיהיה לו מהיכן לגבות זאת בחזרה.

אם ביה"ד האזורי פסק חיוב ממון, הרי שמגיע לצד השני לקבל זאת עכשיו ומיד ללא כל שהיות, וכאמור לעיל. שומה על דיין להבין גם את הצד השני של המטבע, ולא לאפשר למערער להפסיד לצד השני טרם ההכרעה בערעור. זה אמור גם באם הצד השני כבר רכש בית עם כספים אלו ואינם בעין, אין זה מהווה הצדקה לעכב את הביצוע.

כשערעור נדחה וביה"ד קובע הוצאות. מהו המודד לקביעת גובה הסכום, הרי לא מבקשים קבלות וחשבוניות וכו'?
לפי הידיעה מהשוק.

האם יש הבדל בהתייחסות הדיינים למייצגים - בין טוענים רבניים לעורכי דין? לפעמים ההרגשה היא שטוען רבני מתפלפל יותר בנימוקי הלכות וזה דבר שמפריע לדיינים?

כלום. ואגב, גם עו"ד שיפלפל הדיינים

שהדיינים יקראו?! אני נהגתי בכל תיק שבא לפני הייתי עובר על כתב התביעה מלמעלה רק בשביל להבין באיזה הקשר הוגשה. לא אהבתי לקרוא חומר לפני הדיון אלא דגלתי שדיין צריך להגיע לדיון 'נקי' ולשמוע את הצדדים מכלי ראשון, ולהתוודעות לעובדות לראשונה במועד הדיון מה השתנה ממתן פסק הדין באזורי. הדיינים קוראים את פסק הדין ורוצים לשמוע מה יש לצדדים לומר עליו, ומה לא טוב בפס"ד חוץ מהתוצאה... אצל שופטים זה הפוך - הם צריכים לדעת הכל מראש.

תקנות הדיון בבתי הדין נתקנו לפני 30 שנה. האם לא בשלה העת לשנות אותם ולהתאימם לרוח זמנינו תוך מתן מענה לטכנולוגיות השונות ושינויי התנאים?

יש שם סעיפים שלא תואמים את ההלכה, אז מה אענה? לדוגמה תקנה ע"א העברת דיון מהרכב להרכב. לפי ההלכה אם התחלף דיין חובה להתחיל את הדין מהתחלה ושהדיין החדש ישמע את הטענות, דאל"כ מהיכן יידע הדיין החדש מה היה עד כה? יקרא בפרוטוקול. אהנחו הרי יודעים עד כמה הפרוטוקול לא

בשביל ההחלטות של "תסתדרו ביניכם" או "הפניה ליועץ" לא צריך ביה"ד, כל יהודי חכם יאמר זאת. הקצוה"ח בתחילת הל' דיינים כותב שבנצמ מה שצריך את הבי"ד זה רק בשביל הכפיה, דבשביל לשמוע הלכות יילך כל אחד לרבו. באים לבי"ד בשביל שייתן את ההכרעה, והדיינים צריכים להיות אקטיביים בעניין

יבהירו לו את מקומו. בעיני אין הבדל בין עו"ד לטו"ר שטוענים לגופו של ענין. אם כבר מדברים מעורכי דין אציין, כי פעם אמר לי עו"ד בדיון "האמת היא שזה כך וכך". אמרתי לו שהוא עשה לי חצי מהעבודה. ולמה? כי עכשיו נודע לי שעד עתה לא דיבר אמת ורק כעת נזכר לומר את האמת...

האם הדיינים עוברים על המסמכים הרבים שבתיקים - הן באזורי והן בתיק הערעור - לפני הדיון?

זה מתקשר לענין חובת הפקדת הערבות דלעיל. אם בעבר בביה"ד האזורי עובי תיק היה בהתאם למשך ניהולו, כיום הגשת כתב תביעה כולל לא פחות מ...08 עמודים עם 'ים' של מלל ואת זה אתה מצפה

מכך שבאים לפניו שני בעלי הדין ונכנסו לפני ג' דיינים אלו וקיבלו עליהם לנהוג כפי שיפסקו להם. מעתה, אם דיין אחד מוחלף, נגמרה הלגיטימיות של הבי"ד שבעלי דין אלו קיבלו עליהם בתחילה.

ישנם תיקים שעם כל הרצון הטוב לשמור על כבודו של הצד שכנגד, הרי שכדי להוציא את הצדק הדבר כרוך בהצפת דברים בלתי נעימים. האם ניתן לעשות זאת?

אם יש סברא לומר שטענה זו תועיל להליך, וודאי שיש לומר זאת, ויחד עם זאת לנסות לשמור על כבוד הזולת ככל הניתן.

כשהרב ראה מילים דרמטיות בסגנון: "האישה סבלה סבל רב במשך שנים ארוכות", האם יש לזה איזושהי השפעה על הדיינים?

עלי זה לא השפיע, כפי שכבר אמרתי. אני נהגתי לשמוע את הצדדים לראשונה בדיון ופחות לקרוא חומרים לפני"כ, זולת רפרוף קל לדעת במה המדובר 'מלמעלה'.
ישנם מקרים בהם החלטה נחתמת בדין יחיד, האם יש לזה תוקף הלכתי?

הדיינים צריכים להיזהר מאוד בכל מה שקשור להוצאת ממון (כגון בחילוט ערבות ועוד), שיהיה כדן. לדוגמא: מה ששאלתם - אם יש החלטה שרק דיין אחד חתום עליה - ברור שאין לזה תוקף וניתן לבטלו, מכיוון שכל הוצאת ממון חייבת להיות בשלושה. אמנם יש דברים שמפורש בחוק וכן בתקנות כי ניתן לעשות בדין יחיד, כגון צו עיכוב יציאה מהארץ, או עניינים שלא על ריב, אבל צריך לדעת כי גם בזה יש שאלות לא פשוטות. דוגמא קלאסית לכך ניתן למצוא במתן 'צו הגנה' שלפי החוק וכן בתקנות ניתן לדון בדין יחיד וזה דבר שנוגד את ההלכה. צו הגנה חייב להיחתם ע"י שלושת הדיינים, הרי מוציאים אדם מהבית ומונעים ממנו זכות שימוש בנכסיו ובקניינו, זוהי הוצאת ממון לכל דבר וענין ומוכרח להיעשות ע"י שלושה בדווקא! ככלל אני סבור שצו הגנה כרוך בדין נפשות כפשוטו ממש. אדם שמרחיקים אותו מהבית מתווג כאדם בעייתי ומסוכן, ומתבייש להסתובב ברחוב ולהיכנס לביהכ"נ ולסופר השכונתי וכדו'. זה דבר בלתי אפשרי שיעשה בידי דיין אחד

לצערי ואני אומר זאת בזהירות, בתקופת כהונתי בביה"ד הגדול נוכחתי לא פעם ולא פעמיים כי מוסד הערעור הוא הכרחי, ישנם לפעמים שגיאות מהותיות המצריכות התערבות. לדעתי, הליך ערעור - כשיש לו על מה להתבסס - הוא ראוי וכדאי.

של עיקרי הדברים בלי צורך לפרט הכל ברחל בתך הקטנה. אף אחד לא דורש ממכם לפרט את הראיות שבידכם, אלא לכתוב בקצרה את העובדות בתוספת כי הראיות וההוכחות יובאו בעת הדיון, ומה שביה"ד יקבל כראיה זה ענין אחר. כלל זה רלוונטי גם בסיכומים שמוגשים לביה"ד, אין צורך לפרט מה עלה מעדות פלונית ומראיה אלמונית, אם יש מה לכתוב כתבים בקצרה. ידוע שצ'רצ'יל היה אומר שכל נאום לוקח לו שעתיים ו-10 דקות. אם הכין שעתיים - הוא מדבר 01 דקות, אם הכין את ההרצאה 10 דקות - הוא מדבר שעתיים... כשדבר דבור על אופניו, הערעור הוא קל והדיון קצר ותכליתי. המייצגים צריכים להיות פרקטיים ולמקד את טענותיהם הרלוונטיות קצר קולע ולענין. עוד משהו קטן: להשתדל לא לשקר...

משפט לסיום.

אחרי הכל אנחנו בעולם הזה במיניו זמני, ויגיע זמן שנצטרך ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה, ושם לא יועילו שום טענות ונימוקים, לא עורכי דין ולא טוענים רבניים.

תודה רבה לכבוד הרב על השיחה המאלפת.

מתבררים כעורבא פרח, והבעל משוחרר לדרכו ללא שום הרתעה. אני הקפדתי תמיד לחייב הפקדת ערבות במזומן, שיידע האיש כי כל מה שייראה לביה"ד כהפרה, הערבות תחולט במייד. זוהי ההרתעה הטובה ביותר, ומניסיוני זה מה שבאמת עזר. ככל והוא מסרב לערבות במזומן, לילה אחד במעצר משנה את האדם מקצה לקצה...

האם יש לרב איזה מסר להעביר לטוענים הרבניים.

ראשית כל, הטוענים הרבניים עושים עבודת קודש ועוזרים לאנשים להוציא את הצדק לאור ההלכה הצרופה, ואין שום פגם בכך שנוטלים על כך שכ"ט נאה. בנוסף, יש להיזהר שלא להפחית מערכם של בתי הדין גם כשיש טענות קשות, ותמיד חובה לשמור על כבודו של ביה"ד וכן להנחות את הלקוחות לנהוג כן. בענין הפרקטי אני תמיד אומר, על העו"ד והטו"ר לקצר בכתבי התביעה ככל האפשר, מרוב שמאריכים לפעמים ישנם טעויות מהותיות, ולא פעם נתקלתי בסתירות ברורות בין מה שהבעל דין אמר בדיון לבין מה שמייצגו כתב בכתב התביעה. כתב התביעה הכי טוב ויעיל יכיל לא יותר מ: 2-3 עמודים

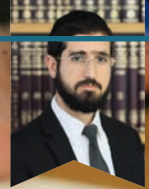
לטווח ארוך. כשהדבר נצרך באופן מייד וקיים חשש פיקו"נ, אין חולק שיש לדיין להשתמש עם סמכותו החוקית ולתת צו לשבוע ימים כדי לשמור על ביטחונה של האישה, אבל אחרי קיום דיון והחלטה שמאריכים את הצו, שומא על ביה"ד לחתום כל השלושה וככל פסק דין ממוני. הבעיה קיימת גם בפסיקת מזונות זמניים, שגם זה הוצאת ממון, וכן הטלת צו עיקול על נכסים זמניים (כגון חשבונות בנק וכו') - שמונעים מאדם להשתמש ברכושו. כל הדברים האלו חייבים להיות בשלושה דווקא. ביושבי בביה"ד הגדול ביטלתי צו הגנה שהוארך במשך שנה וחצי פעם אחר פעם ללא שמיעת הצדדים ובדיין יחיד. הכוח שיש לביה"ד לשלול את זכותו של האדם להשתמש בנכסיו צריכה להיות בשימוש במידה במשקל ובמשורה, ועם הרבה הרבה מחשבה מחוץ לקופסה. צו הגנה במידה מסוימת חמור יותר מצו עיקול, כי באחרון הנכסים מוקפאים לזמן מה, משא"כ צו הגנה זה משהו עכשווי - מניעה מיידית מלהשתמש בביתו ובקניינו. הוכחתי לעו"ד שמעון יעקובי יועהמ"ש בתי הדין הרבניים כי בסעיף 8 (ב) (2) לחוק הדיינים לא מוזכרת האפשרות לתת צו הגנה בדיין יחיד, משמע שרק שלושה יכולים לתת, ואם ניתן בדיין יחיד ללא קבלת הצדדים אותו עליהם - אין לזה תוקף. בלתי מובן איך ישנם בתי הדין שנוהגים לתת צו הגנה ממושך בדיין יחיד בחוסר סמכות מובהקת, גם הלכתית וגם חוקית.

חידושים גדולים. במבחן המציאות זה לא ישים, כי אדם שיפלפל ויאמר שצו ההגנה ניתן בחוסר סמכות וייכנס לבית, ייעצר מיידית ע"י המשטרה ולא יועילו לו כל טענותיו בענין.

אכן, צריך לפעול בחוכמה ולהיזהר מלהסתבך עם החוק. אבל מצד האמת וההלכה הצרופה - אין תוקף לצו הגנה שניתן בדיין יחיד מעבר לשבוע אחד עד לקיום דיון, זולת אם הצדדים קיבלו אותו עליהם וכפי שהסברתי.

מה דעת הרב לגבי שחרור בערבות אדם שמתחמק מדיונים?

לצערי ישנם הרכבים שמסתמכים על 'כתב ערבות' ומשחררים את הבעל על סמך הבטחותיו - שבמרבית מהמקרים

הצמדת כתובה

במקרה מובהק שהסיבה לגירושין היא נטו רצון הבעל השרירותי וכשאין דופי באישה - אומנם אם הצליח הבעל להוכיח סיבה טובה ומספקת לגירושין - במקרה כזה יתכן שלא יצטרך לשלם כלל - ככל שלא הוא הגורם לפירוק הנישואין.

ועתה לגופו של ענין - במקרים בהם האישה זכאית לכתובתה, כגון שהיא אינה אשמה בפירוק הנישואין, מחייבים בתי הדין הרבניים את הבעל לשלם את הסכום שהתחייב לאשתו בכתובתה. ניתן להרחיב הרבה בנושא זכאות האישה לכתובה, אך אין כאן המקום להאריך. ולצורך המאמר נצא מנקודת הנחה שהאישה זכאית למלוא הסכום הכתוב בכתובתה.

אלא שכעת עולה השאלה, כשנקוב בכתובה סכום מסוים, האם צריך להצמיד אותו למדד - קרי להשוות בין כח הקניה של המטבע בזמן התחייבות הבעל על הכתובה לבין כוחו בזמן גביית הכתובה? עפ"י רוב, כתובות הנקובות בשקל חדש (שייך בזוגות שהתחתנו אחרי 04/09/1985) נגבות בהתאם לסכום הכתוב בהם וביה"ד איננו נזקק לשאלת ההצמדה מאחר וכיום השקל החדש הוא המטבע היוצא במדינה.

השאלה באה לידי ביטוי בעיקר במקרים שהסכום הנקוב בכתובה הינו בלירות או בשקלים ישנים. נדון זה מצוי בזוגות שהתחתנו בזמן שמטבע הלירה היה נהוג, בין השנים 1952-1980 ובזמן שהשקל הישן היה המטבע היוצא במדינה, קרי בין השנים 1980-1985.

כלומר במקרים כגון אלו, על בית הדין להכריע, האם חיוב הכתובה בטל באופן זה לגמרי מאחר ומטבע זה איננו נהוג עוד במדינה, או שמא יש להצמיד את הסך הנזכר בכתובה ולחייב את הבעל ליתנו עתה במטבעות החדשים לפי שוויו בעת חתימת השטר.

נושא הצמדת הכתובה הינו נושא נרחב ומסועף. במאמר זה נפרט את השיטות השונות בעניין זה. ראשית נקדים שעיקר מטרת הכתובה היא דאגה של חז"ל לכבודן של בנות ישראל - וכלשון הגמ' כתובות "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה" - רבים חושבים שהכתובה הינה עוד חלק מה"שואו" של החופה - דואגים לרב שיזמר יפה את השבע ברכות, דואגים ליין תירוש ולטלית נאה לחתן, דואגים לכוס זכוכית קטנה עטופה היטב בנייר כסף לשבור רגע לפני הריקודים וגם כותבים איזה סכום ממוצע בכתובה כזה שכשהרב מקריא אותו בחופה ישמע יפה וג'נטלמני, סוף סוף מגיע לבחירת ליבי שהשואו של החופה יהיה מושלם... עד שחולפות השנים, ומתברר שחיי הנישואים שכה ציפיתי להם לא מתוקים כמו שחשבתי.. קשיים עם הילדים, קשיים בפרנסה, קשיים בזוגיות, מנסים שלום בית, לא הולך, ומכאן הדרך לבית הדין הרבני בלתי נמנעת... ושם הבעל שומע מהדיינים שאלה - לכמה תשלומים אתה מתכוון לפרוס את תשלום הכתובה? סליחה? איזה תשלום? מה זה כתובה בכלל? חתמתי על הכתובה כי הרב אמר לי לחתום.. לא קראתי מה היה כתוב שם ואין לי מושג מה אתם רוצים ממני... האומנם?

חז"ל, כאמור, חששו שהבעל יקח את מוסד הנישואים בתור המלצה בלבד, וברגע שלא יתאים לו - יגרש את אשתו וישחק ברגשותיה ובחיייה. מכאן אמרו חז"ל לבעל דע לך שמוסד הנישואין זה לא צחוק, אתה לא יכול להחליט בוקר אחד שלא מתאים לך להישאר עם אשתך - דע לך שאם תחליט כך - תצטרך לפצות את האישה בפיצוי הולם כראוי לכבודה של האישה על מנת שהיא תוכל להמשיך את חייה גם לאחר הגירושין. נדגיש כי האמור הינו

הבעל שומע מהדיינים שאלה - לכמה תשלומים אתה מתכוון לפרוס את תשלום הכתובה? סליחה? איזה תשלום? מה זה כתובה בכלל? חתמתי על הכתובה כי הרב אמר לי לחתום.. לא קראתי מה היה כתוב שם ואין לי מושג מה אתם רוצים ממני...

”

כשנקוב בכתובה
סכום מסוים,
האם צריך
להצמיד אותו
למדד - קרי
להשוות בין
כח הקניה של
המטבע בזמן
התחייבות הבעל
על הכתובה לבין
כוחו בזמן גביית
הכתובה?

”

מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל, חלק א חלק חושן משפט סימן ו) הביא דעת חותנו, וזו לשונו: "לאחר כתבי כל זאת שאלתי למורי חמי הגאון פאר הדור מרן הגאון רבי עובדיה יוסף (שליט"א) לדעתו בעניין גביית כתובה לפי הצמדה וענה לי בזה הלשון: "כשישבנו בבית הדין הגדול היינו גובין כתובה לפי הצמדה." ושאלתי לו אם כתב תשובה בעניין, ואמר לי שלא כתב, אבל הוסיף שזה פשוט כי סברא היא שלא תקבל האישה אותו סכום דאז כי לא ישאר אפילו סכום מינימלי לכתובה דהיום. ולפני שנים גם כן שאלתי אותה שאלה, ואמר לי שהיו מצמידים חלק מהכתובה ולא הסביר מהו החלק ומהם הנימוקים לכך". ובספר אורות המשפט (לרה"ג יצחק צבי אושינסקי שליט"א אב"ד חיפה, חלק ג עמוד רצה) הביא שמרן הגר"ש אלישיב זצ"ל נשאל שאלה זו והשיב שיש להצמיד את הכתובה, אך ביחס לטיבה של ההצמדה השאיר הדבר לשיקול דעת בית הדין, עיין שם. כך שבפועל יש פסקי דין שפסקו לאישה את מלוא כתובתה בתוספת הצמדה למדד. בפס"ד מביה"ד ת"א, בכתובה בסכום של 250,000 לירות נפסקה הצמדה לסך של 440,000 ₪. ובפס"ד מביה"ד הגדול בכתובה בסך של 6 מיליון לירות, נפסק סך של 360,000 ₪.

פשרה - השיטה האחרונה נוטה לפשר בערך ההצמדה. לפי תשובת מהר"ט (אה"ע סי' ב) בשם תשובות ראנ"ח, כך היה מנהג הדיינים בארצו, וקבעו זאת הדיינים בתור תקנה לטובת בעלי הדין. תקנה זו, הידועה בפוסקים בשם תקנת הראנ"ח, הובאה בהרבה פוסקים (במיוחד מגדולי ספרד) הלכה למעשה, וכבר אסף ה"ר משה לוי בספרו מלוה-ה' (פרק טו סעיף י', ובהרחבה בהערות 33 - 38) את כל השיטות, וציין שפשרה זו קיבלה את הסכמת חכמי ספרד וחלק מרבני אשכנז. וכן נמצא באוסף פסקי דין (ורהפטיג ח"א עמ' לה-לט) שכך נהגו הרבנים הראשיים לישראל לפשר כאשר היה פחות במטבע. בשיטה זו נקט בית הדין האיזורי בחיפה (תיק 1-21-926823), ופסק דינו אושר בבית הדין הרבני הגדול.

לסיכום:

נושא הצמדת הכתובה הינו נושא נרחב ומסועף. הראינו 5 שיטות של הפוסקים והדיינים בנידון זה, כאשר חלק סוברים שאין להצמיד כלל את ערך הכתובה, ואחרים סוברים שיש להצמיד לדולר או למדד או לחילופין לעשות פשרה בין הצדדים. בכל מקרה יש להתייעץ עם טוען רבני לקבלת הכוונה במקרה הקונקרטי ובהתאם לנסיבות. המאמר נכתב ע"י טוען רבני הרב אלעד אמסלם. אין באמור להוות תחליף ליעוץ משפטי.

ובאם ייקבע שיש להצמיד את סך החוב כדי לשמור על ערכו, יש לדון למה להצמידו, אם למדד המחירים לצרכן או למדד יציב אחר.

בנדון זה יש מספר שיטות, ולהלן סיכום בקצרה: שיטת הסוברים שאין להצמיד כלל - לפי שיטה זו, אין להצמיד את הסכום המופיע בכתובה כלל, ויש לחייב את הבעל רק בסכום הנומינלי הרשום בכתובה בתרגום לשקלים חדשים. שיטה זו פורטה ע"י הרב שלמה דיכובסקי (ראה פד"ר כרך יג עמ' 308, ודיני-ישראל כרך יב עמ' קג-קטו). וכן היא שיטת הגר"ש שפירא שהתפרסמה ב'קונטרס משפט הכתובה' (שורת הדין ח"ב עמ' קצג ואילך), שאין להצמיד את הסכום הכתוב בכתובה כלל, מאחר ולדעתו יש למטבע דין 'נפחת המטבע' ולא נפסל, ומכיון שהחוק קבע אופן תשלום חובות בתמורה למטבעות אלו אזלינן בזה בטר דינא דמלכותא ע"ש.

הצמדה לדולר - שיטה זו קובעת שיש להצמיד את הסכום שבכתובה לדולר. טעמם העיקרי הינו משום שזו האפשרות הזולה ביותר מבין האפשרויות שיכלו לשמר את ערך הכתובה, ומשום ש'מקולי כתובה שנינו'. וכן פסק ביה"ד פתח תקווה, בתיק 7/985020, בנדון כתובה של 100,000 לירות, וזאת מהנימוק שהדולר היה מטבע שמיש מאז ומתמיד, ושומר על ערכו, ואם נהווין את מאה אלף הלירות לדולרים לפי הסכום שהיו שוות בדולרים באותה תקופה שנכתבו וכך נחייב את הבעל היום, נצא ידי חובת כל הקביעות ההלכתיות שהסיקו שם בפסה"ד, שהסכום יהיה יותר ממאתיים זוז, ותתקיים כוונת הבעל בעת נתינת מתנתו לכלתו להוסיף לה ולהרחיב את ההתחייבות. כך נפסק בפס"ד מביה"ד אשקלון בכתובה שנכתב בה סכום של 36 מיליון שקלים ישנים, ונפסק הצמדה לדולר כך שסך הכתובה הינו \$55,000 (171,000 ₪). דעת החזון איש - מצב שינוי השקלים הישנים לחדשים, לדעת החזון איש נחשב כ'נפחת' המטבע והדין הוא שנותן לו עתה ממטבע החדשה היוצאת. ומשמע מדבריו שנותן לו כערך הכתוב, בלי ירידת הערך, דהיינו שאם כתב בכתובה תוספת של 50,000 שקלים ישנים, משלם כהיום 50,000 שקלים חדשים. (כפי שהבין בדבריו בעל משפט הכתובה ח"ח עמ' קעג, והביא כן בשם ר' ניסים קרליץ זצ"ל ובשם ותיקי הדיינים שליט"א). וכן פסקו בספר 'פסקי הדין' (ירושלים, ח"ד עמ' יא, וח"ח עמ' תלד).

הצמדה למדד - בפס"ד מביה"ד נתניה, בתיק 3615-24-1, במקרה בו נכתבה הכתובה בלירות, דעת האב"ד, הגר"י זמיר שליט"א (כיום דיין ביה"ד הגדול) שיש להצמיד את הסכום הכתוב בכתובה לשקלים חדשים דהיום לפי מדד המחירים לצרכן. בספר מעשה בית דין (לרה"ג מרדכי טולידאנו שליט"א - דיין בית הדין ירושלים וחתנו של הראשון לציון

יואל בן שושן
טוען רבני ומגשר

הליך גישור במשפחה

חיסרון בהצעה זאת וסיכוייה, נובע מזה שחוסר האיזון במכלול התביעה ימנע הגעה להסכמות בהמשך על נושאי תביעת הגירושין, למקרה שבהליך המשפטי יתעורר רצון או צורך להגיע להסכמות שבדרך כלל טומנות בתוכם איזון בתביעות ההדדיות כבסיס להסכמה.

[2] מספר הפגישות יהיה קבוע וברור מראש, כל מפגש יהיה ממוקד מטרה תחת נושא כותרת של מה היעד היומי בפגישה מי מוכן להיות היום המנצח בהשגת היעד דבר שמפעיל את נקודת האני של האדם לכיוון הרצוי של השגת היעד העליון לסגור הכל בהסכם, בל נשכח שאוכלוסייה זאת יש לה מספר מניעים בהליך לפעמים גלויים ולפעמים נסתרים, בתוכם יש מצבור של כעס, תסכול ועוד רגשות אשר מהווים כמעין הר געש שעלול להתלהט למרות השקט המדומה של הר געש זה, ומטרתנו בתור מגשרים, אם לא הצלחנו לגשר לפחות לא להבעיר את הניצוץ למסע נקמנות ומחוזות מתישים.

[3] מספר הפגישות, כותרת נושאי הפגישה, ותוכנם כדלהלן:

פגישה מספר 1

תעסוק ותהיה תחת הכותרת ניקוי רעלים והוצאת כעסים ומחשבות שליליות, הגדרת הפגישה תסביר

לאור המצב השורר כיום של ריבוי מקרי הגירושין, אשר הגיעו בשנת 2019 למצב של 1 מתוך 3 זוגות מתגרשים, ולנוכח כניסתן לתוקף של התקנות להסדר התדיינות בסכסוכי משפחה, הקובעות כי לכל תביעה בענייני גירושין חובה להקדים הליך יישוב סכסוך בניסיון לסיים את ההליכים בגישור, ומאחר שלאור חשיפה לנתונים ברשת האינטרנט מצטברות תובנות לזוגות אשר בחרו להתגרש שרצוי לסיים את כל הסכסוכים בניהם באמצעות גישור על מנת לחסוך בהוצאות ובהליך מייגע, על כן אעלה על הכתב מספר נקודות בהליך הגישור.

[1] בהליך הגישור יש מספר יעדים ותחנות אשר צריכים להיות מתוכננים וברורים מראש לשני הצדדים המשתתפים בהליך, חשוב להסביר מראש לצדדים שבמקרה שלא יגיעו להסכמות, במצב של תביעה, לא יוכל המגשר לייצגם כמופיע בחוק. עם זאת מיד יש להוסיף ולומר לצדדים שאם הגיעו עד הלום ולא פנו להליך משפטי בוודאי שהם רואים את התמונה הכוללת ויודעים להתעלות על עצמם ולהגיע להסכמות, בד בבד, ניתן ורצוי להוסיף ואומנם לא תמיד זה יצליח, אבל מ"מ רצוי לנסות להוסיף הבהרה שגם אם בחלק מכלל הנושאים לא הגענו לעמק השווה ולהסכמות רצוי שאת מה שהסכמנו נכתוב ונסכם שעל זה לא הולכים להליך משפטי.

רגשות אשר מהווים כמעין הר געש שעלול להתלהט למרות השקט המדומה של הר געש זה, ומטרתנו בתור מגשרים, אם לא הצלחנו לגשר לפחות לא להבעיר את הניצוץ למסע נקמנות ומחוזות מתישים

”

**"אני כעת מוציא
מתוכי את כל
המחשבות
השליליות
והכעסים
ותסכולים שיש
לי על הצד
שכנגדי ומתנקה
ועובר תהליך
של זיכוך וניקוי
ריגשי ולאחר
שהוצאתי אני לא
נותן לזה להיכנס
לתוכי בשום אופן
וצורה"**

”

להישאר לשבת על הלב עדיין, אלא נבהיר שזה הליך עצמי ואנו סומכים על הצד שעדיין לא יציב בנקיון מחשבותיו שעוד יגיע ליעד שהוצב לו, מתוך מקום של ריפוי עצמי ותועלת עבורו דבר ראשון. כותרת הפתיחה לפגישה השנייה תהיה הגדרת נושאים מוסכמים ולא מוסכמים ונעבור ונבלול ביניהם מידי פעם על מנת לשמור על ראייה של הסכמות בחלק מהדברים ואפילו שההסכמות הם בדברים מזעריים אותם נעצים ונפתח וניצור דיאלוג מאיזו ראייה נובעת ההסכמה על מנת לעשות העתק הדבק בשורש של ההסכמה לדברים שאין עליהם הסכמה. נסכם מפגש זה במטרה ויעד להביא מתוך הדברים שלא מוסכמים הצעה להסכמה והכלה של הדעה של האחר, זה יכול להיעשות בצורה של החלפת תפקידים בה כל אחד נהיה הסגור של הצד שכנגד ואלו יהיו שיעורי הבית עד הפגישה השלישית.

פגישה מספר 3

תיפתח בבדיקת שיעורי בית ועמידה ביעדים, והכותרת שלה צריכה להיות נקודת מבט שלישית היינו הצד השלישי של המטבע, בפגישה זו ניצור איזון בין הסגוריה שכתב כל צד על הצד השני, בשלב זה מבחינה פסיכולוגית ותפיסה חשיבתית כל צד בעצם רוצה לראות שקיבלו את עמדתו הסגורית על פי הסבריו בזמן שזו בעצם הדעה של הצד שכנגד מה שאומר שמינפנו בשלב זה את האני והמחשבה של אחד על השני לצורך לקבל הסכמה ממקום של סגוריה אחד על השני, {ואוסיף מעט ביאור} בכל וויכוח וחילוקי דעות אחד מהמרכיבים שמרכיב בעצם את חילוק הדעות הוא שכל אדם רוצה לחוש שמסכימים עם דעותיו וזה מונע את הויתור אבל כעת שבשלבי הליך יצרנו היפוך מחשבות על ידי הטלת משימות ויעדים ותפקידים הורדנו חסם מעכב בהליך להגיע ליעד הסופי, הסכמה ללא הליך משפטי.

פגישה מספר 4

אחרונה היא ותחת הכותרת "הניצחון שלנו" הגענו ליעד ובו נערוך הסכמות על כל מה שהסכמנו והשגנו, כמובן שלעיתים עדין צצים חילוקי דעות קטנים שמנסים לבצבץ כמו ניצוץ שמנסה להבעיר את האש מחדש, ועלינו תמיד לחזק וליצור הבנה שהגענו ליעד בצורה הקלה, הנוחה ביותר והחסכונית ביותר ושאת הכסף שהיינו אמורים להוציא נוציא כעת על עצמינו נחדש ונפנק את עצמנו במשהו שאנו אוהבים. כל המכלול הזה יצור ויוצר משקל ענק וכבד ומספק את "האני שלי" שחוסם ומכבה דברים שמנסים להבעיר אש מחדש והאמת והשלום אהבו

לשני הצדדים בדמיון ואימון אישי וריכוז מחשבותי: "אני כעת מוציא מתוכי את כל המחשבות השליליות והכעסים ותסכולים שיש לי על הצד שכנגדי ומתנקה ועובר תהליך של זיכוך וניקוי ריגשי ולאחר שהוצאתי אני לא נותן לזה להיכנס לתוכי בשום אופן וצורה", הסבר והכנה נפשית זאת יתרמו משתי בחינות להליך הגישור: ראשית, הורדת לחצים ואי הסכמות שנובעות מתפיסה חשיבתית שלילית על הצד הנגדי, ושנית, הצד השני מקשיב למה שמסופר ונאמר, והוא יביט על הצד המספר כאדם שמקיא ומנקה את עצמו מלכלוך ומסדר את נקודת המבט שלו מצורה שלילית לצורה חיובית, מה שיגרום שהצד המקשיב לא ייקח את הדברים הנאמרים באופן אישי עליו וכך ימנע מהעלאת הרף של משקעים וכעסים.

פגישה מספר 2

לאחר שניקינו את כל הפסולת שעטפה את הצדדים ושלחנו אותם עם נקודת מבט של חולצה חדשה נקיה לבנה ובוהקת שתבטיח שלא יחשבו מחשבה שלילית על הצד השני וילכלכו את חולצתם מחשבתם, הפגישה השניה צריכה להתחיל בשאלה מי הגיע לפגישה עם חולצה נקיה ועמד ביעד של לשמור על הנקיות מכל מחשבה שמולידה כעס ורגשות שלילים, כמובן לא נדון במה שנתפס והתעקש

טו"ר ועו"ד צבי גלר
טו"ר יצחק בן ציון מולא

רצון ואונס - במתנה

כשהסכמתו ניתנה מתוך חשש ופחד שתעזוב אותו באם לא יתרצה לה ועל כן היה אנוס בביצוע המתנה.

במאמר זה, נבסס הלכתית את העקרונות בגדרי חלות מתנה ובטלותה, על פיהם ניתן לקבוע אבחנה מבדלת בנידונים העומדים בפני בתי הדין מתי תבוטל המתנה ומתי לא יהיה ניתן לבטלה.

מרכיבי הקניין במתנה

חלות מתנה על פי ההלכה מותנית בהתקיימם של שני מרכיבים, האחד: ביצוע מעשה קניין כדין, השני: גמירות דעת ורצון של הנותן להעביר את כוחו ורשותו מהנכס הניתן לידי המקבל, כשחסר אחד ממרכיבים אלו, לא חלה המתנה.

גדר גמירות דעת במתנה

גמירות דעת במתנה אינה רק הבנת הפעולה המשפטית משמעותה והשלכותיה טרם ביצועה, אלא נצרך רצון מלא ושלם של נותן המתנה לביצוע המתנה, קרי רצון של הנותן להעברת כוחו ורשותו מהנכס הניתן לידי המקבל וסילוק כל כוח ורשות מהנכס.

רצון של נותן המתנה צריך שיהא חופשי ונטול חץ ו/או איום מצד המקבל שהביא את הנותן

רקע

נועם ויעל [שמות בדויים] היו נשואים כ-10 שנים בנישואים שניים, מערכת הנישואים אופיינה בתלותיות חריגה של האישה באישה ובחשש מתמיד ואובססיבי שלא תנטוש אותו עד כדי חרדה של ממש.

מערכת היחסים ביניהם ידעה עליות ומורדות, האישה הביעה בתמידות את חששה מסכסוך עם ילדיו מנישואיו הקודמים אחר אריכות ימיו ומכך שינשלו אותה מעיזבונו כך שתוותר ללא משענת כלכלית.

כתוצאה של חיכוך ביניהם האישה עזבה את הבית לשלושה חודשים וחזרה לחיות עימו לאחר שהסכים לדרישתה להעביר על שמה את חלקו בבית המשותף, דרישה זו נועדה בכדי לבטח את עצמה מפני יורשיו לאחר מותו והאישה אכן העביר לה את חלקו ללא תמורה והדירה נרשמה על שמה בטאבו, הצדדים המשיכו לדור בבית כשהאיש נושא בכל הוצאות הדירה כפי שנהג טרם העברת הדירה על שמה.

לאחר מספר שנים נפרדו הצדדים והנישואים הגיעו לסיומם, בתביעה לחלוקת הרכוש טען האישה לביטול המתנה שניתנה לדבריו למראית עין על מנת לבטח אותה לאחר אריכות ימיו

לאחר מספר שנים נפרדו הצדדים והנישואים הגיעו לסיומם, בתביעה לחלוקת הרכוש טען האישה לביטול המתנה שניתנה לדבריו למראית עין על מנת לבטח אותה לאחר אריכות ימיו כשהסכמתו ניתנה מתוך חשש ופחד שתעזוב אותו באם לא יתרצה לה ועל כן היה אנוס בביצוע המתנה

חלות מתנה על
פי ההלכה מותנית
בהתקיימם של
שני מרכיבים,
האחד: ביצוע
מעשה קניין כדין,
השני: גמירות
דעת ורצון של
הנותן להעביר
את כוחו ורשותו
מהנכס הניתן לידי
המקבל, כשחסר
אחד ממרכיבים
אלו, לא חלה
המתנה

”

העולה מדבריהם שכאשר קיימת אינדיקציה [לפי דיני הראיות] שלא היה רצון מלא ושלם מצד נותן המתנה, הרי שאינה חלה על אף היותו של הנותן מודע למשמעותה והשלכותיה.

חלות מכר אינה תלויה רק בדעת הנותן

במכר הדין שונה, המכר לא בטל ללא אונס, ההנחה היא שגמירות דעתו קיימת למרות המודע שקדמה למכירה כל עוד לא ידוע לעדים האונס בבירור, המכר קיים ובטל רק בצירוף מודעא ואונס, במתנה אין צורך באונס בנוסף למודעא הואיל ונצרכים לכך שהנותן ירצה להקנות בכל ליבו ולא די בכך שהמתנה בוצעה שלא באונס.

קביעה זו שחלות מתנה מותנית בקיומו של רצון שלם מצד הנותן מבוארת בלשונו של ר' שמעון שקאפ בחידושו למסכת כתובות סימן ד' בתחילת דבריו מציב את הבירור הנצרך להבנת דברי חז"ל שמתנה באונס אינה חלה בשונה ממכירה החלה כל עוד לא קדמה מודעא לאונס ואלו דבריו;

”הדבר יפלא בעיני מאד לאמר באומד דעת בני אדם אשר בעת שהוא בסכנה גמורה לנפשו שלא יתרצה לגמור בדעתו להציל את נפשו בתתו דבר מה להמאנס הלא כל אשר לאיש יתן בעד נפשו” במסקנת דבריו שם קובע את הכלל האמור וז”ל; ומזה נתברר לנו עכ”פ ענין אונס שהוא מגרע עיקר מעשה עבירה משום דאיכא חסרון הרצון, וא”כ עלינו לילך בדרך זה גם בקנין שאונס מבטל שהוא מחמת חסרון הרצון, ולפ”ז בע”כ עלינו לאמר דהא דתליוה ויהיב לא מהני הוא משום דאין בזה רצון מוחלט לפי ערך הראוי להקנאה. והוא אף שענין להקנות הוא כעין שכתבנו בע”ז דבאמת אין רצונו הפנימי מסכים לזה רק שבוחר יותר בזה מלסבול יסורי מיתה, וכל כעין זה אינו נקרא רצון”.

גדר אונס במתנה ומכר-אינדיבידואלי

ככלל, בסתם מתנה שבין אדם לחברו, אנו מניחים שאכן קיים היה רצונו השלם של נותן המתנה ”דאי לאו הכי אמאי נתן”, אך כאשר הנסיבות מוכיחות שלא היה קיים רצון מלא מצד הנותן, אלא נאלץ לבצע את המתנה תחת איום, חשש מהבאות וכדומה, די בזה בכדי שתבוטל

מ: ד”ה מודעא) בשם (רבו) ה”ר יונה (מ. ד”ה אמרי) וכן כתבו הגהות (ד”ק ה”ג) בשם ה”ר יונה, וכן מפרש הב”י בדעת הרמב”ם שהובאו דבריו לעיל. וכך פסק בשו”ע חו”מ סימן ר”ה.

לבצע את המתנה שלא מרצון חופשי להעביר את כוחו ורשותו למקבל.

גם בחשש סובייקטיבי, העולה בלב הנותן מצד המקבל, מאי ביצוע המתנה וללא איום מפורש מצד המקבל, דין המתנה להתבטל, כאשר חשש זה הביא לביצוע המתנה ללא רצון חופשי ובתנאי שהוכח קיומו של חשש זה בעת נתינת המתנה.

הרצון נדרש רק בזמן המתנה

כשבעת נתינת המתנה קיים רצון מלא של הנותן לנתינת המתנה למקבל, אין בהתרחשות עתידית לבטלה, גם באם לו היו מודע לה לא היה נותן, [כדוגמת אוהב שנעשה שונא], אמנם כאשר גמירות הדעת והרצון של הנותן אינו אלא על בסיס צפיית פני עתיד, אזי בשינוי הנסיבות מכפי שצפה הנותן ואשר על בסיסה ניתנה המתנה מתבטלת המתנה.

חלות מתנה-רק ברצון שלם

בדבר הצורך ההכרחי בקיומו של רצון מלא מצד הנותן בכדי שתחול המתנה, מלבד הבנת הפעולה המשפטית טרם ההיענות לביצועה, יש להביא תחילה את דברי הרמב”ם הלכות זכיה ומתנה פרק ה' בביאור יתור הצורך בדיעת קיומו של אונס כשנמסרה מודעא של נותן המתנה, אלו דבריו;

”שאין הולכין במתנה אלא אחר דעת הנותן”

בהלכות מכירה פרק י' הלכה ג' הוסיף הרמב”ם בביאור הדבר באופן המוכיח קביעה זו וז”ל; ”שאין הולכין במתנה אלא אחר גילוי דעת הנותן שאם אינו רוצה להקנות בכל לבו לא קנה המקבל מתנה”

בדברי הטור מפורש שגם כשברור שלא היה קיים אונס - די במסירת המודעא שאינו נותן ברצון שלם לביטול המתנה, משום שלצורך חלות מתנה נדרש רצון מלא של הנותן וכאשר קיימת לנו אינדיקציה בדמות מודעא שאין רצון מצד הנותן לא חלה המתנה אף אם ביצועה היה ללא כל אונס.

ז”ל הטור חושן משפט הלכות מקח וממכר סימן ר”ה

”שאפילו אם אינו אונס כיון שאמר שאינו נותן או מוחל מדעתו אין המתנה או המחילה כלום” מרן בבית יוסף שם מביא שכדברי הטור סוברים רבים מן הראשונים.¹

1 הרא”ש (ב”ב ס’ לב), רבינו ירוחם (גי”ח נ.), בעל העיטור (אות מ’ מודעא מ ע”ד), הר”ן (ב”ב מ. ד”ה לא) הרשב”א (ב”ב

חלות המתנה.

כאמור, בשונה ממכר שאינו בטל באונס לחוד אלא כשקדמה מודעה [עם אזכור מפורש של האונס הידוע לעדים], הרי שבמתנה אונס לחוד מבטל המתנה, בדומה לכך שבמודעה לחוד בטלה המתנה אף ללא אונס, החילוק מבואר לפי האמור לעיל שהתנאי לחלות המתנה הוא היותה ניתנת ברצון מלא ללא לחץ ואיום חיצוני.

מוכח בפוסקים ש"אונס" - שבכוחו לבטל מתנה - מוגדר לפי דעת נותן המתנה החושש מהאונס, כך שגדר "אונס" אינו אובייקטיבי אלא סובייקטיבי. ראו שולחן ערוך חושן משפט הלכות מקח וממכר סימן ר"ה סעיף ז':

"אחד האונס את חברו... או שהפחידו בדבר שאפשר לו לעשות, (הגה: בין אונס הגוף בין אונס ממון. מיהו יש חולקין וסבירא להו דאם הפחידו לאו כלום הוא, דעביד אנס דגזים ולא עביד) (מהרי"ק שורש קפ"ו), בין בידי עובד כוכבים בין בידי ישראל, הרי זה אונס".

בשו"ת תורת חיים (מהרח"ש) חלק ב - קונטרס מודעה ואונס, מבאר בדעת המהרי"ק המובא בדברי הרמ"א, שלמרות שבסתם אדם אין בהפחדה לחוד משום אונס, אך כאשר המאום מסר מודעה וגילה דעתו שהוא חושש מהאיום וההפחדה הרי שלדידו זה נחשב אונס שבכוחו לבטל גם מכירה הגם שעל מנת לבטל מכירה נצרך אונס ממש בנוסף למודעה. וז"ל:

"ובזה יראה דמובן פירושו [של המהרי"ק] בדברי הרא"ש, דמה שכתב שאין האונס ידוע דלא מסרה מודעה, פירוש דלא אמרינן דגזים דמסתפי אידך דילמא עביד כל שלא מסרה מודעה, אבל אי מסרה מודעה אז אמרינן דגליא דעתה דמסתפי דילמא עביד".

כן מצינו גם בדעת רבינו יונה שסובר שבהפחדה לבד נחשב אונס [אשר במכר מבטל המכירה בצירוף המודעה] ואף באדם המציית לבית דין אין אומרים שאינו אונס שחזקה עליו שלא יממש את איומו, אלא נחשב אונס משום שסוף סוף המוכר הזה חושש ממנו.

ז"ל בעליות דרבינו יונה מסכת בבא בתרא דף מ: "ומי שמפחיד את חברו ומפיל עליו אימות, ואומר, אם לא תמכור לא שדה זו [בכך וכך] כזאת וכזאת אעשה לך, ויש לאל ידו, ה"ז אונס, וכיון שיודעים העדים את האונס, ומסר המוכר מודעה זו בפניהם, המכר בטל, ואף על פי שזה האיש שנתן חיתיתו עליו הוא מן השומעין בקול ב"ד, מאחר שמפחידו והיכולת בידו ה"ז אונס, ואין אומרים חזקתו של זה שלא הי' גורם לו נזק

**במכר הדין
שונה, המכר
לא בטל ללא
אונס, ההנחה
היא שגמירות
דעתו קיימת
למרות המודעה
שקדמה
למכירה כל
עוד לא ידוע
לעדים האונס
בבירור, המכר
קיים ובטל רק
בצירוף מודעה
ואונס, במתנה
אין צורך באונס
בנוסף למודעה
הואיל ונצרכים
לכך שהנותן
ירצה להקנות
בכל ליבו ולא די
בכך שהמתנה
בוצעה שלא
באונס**

”

והפסד שהרי מ"מ הביא מורך בלבבו".

הראינו לדעת שגדרו של עניין הנחשב ל"אונס" הוא יחסי לדעת האדם הנאנס, באם אדם מפרש את האיום הניצב מולו כדבר טראגי וחושש מפניו, הרי שזה אונס גמור, גם אם באדם אחר, האיום ממנו חושש הנאנס חסר משמעות.

אמנם המהרח"ש שם מכריע להלכה דלא כמהרי"ק וסובר שכל הפחדה נחשבת אונס כאשר "בריא היזקא", אך לא מצינו חולק ביסוד זה שקובע המהרח"ש בדעת המהר"ק כי גדר "אונס" הוא סובייקטיבי בהתאם לתחושת הנאנס, אמנם באופן שישנה סבירות שהמאיים יממש את אשר חושש ממנו הנותן הרי שלכו"ע הפחדה לבד נחשבת אונס.

כך מבואר מדברי הלחם רב המובא בבאר היטב חושן משפט סימן ר"ה ס"ק י"ג וז"ל:

"דגזים. (אפילו למ"ד דאונס דהפחדה לא הוי אונס היכא דגזים בדבר דמורה היתרא כגון בפלוגתא דרבוותא דהמוחזק זוכה מטעם קים לי וזה מגזם אותו שיוליכנו בערכאות ויוציאו מידו הוי אונס. לחם רב סי' ל"ז".

גם הפחדה עצמית-נחשבת אונס

יתירה מזאת מצינו שכשקיים בליבו של נותן המתנה חשש מהעלול לקרות לולא נתינתו וחשש זה גורם לו לתת את המתנה, הרי שזה נחשב אונס גם כשהנותן בעצמו הוא זה שמעלה חשש זה בליבו ללא שיופנה כלפיו איום מצד המקבל. ראיה לדבר ניתן להביא מדין "נחת רוח עשיתי לבעלי".

ראו רמב"ם הלכות אישות פרק כ"ב "אם נתנה לו מתנה מטלטלי צאן ברזל הקיימין לא קנה מפני שיש לה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי"

כן נפסק גם בשו"ע אבן העזר סימן צ'. מבואר בפוסקים שאונסה של האישה הוא משום החשש שבאם תימנע מלמכור ולתת לאיש את הנצ"ב או שלא תתרצה למכירתו יופר שלום ביתה מאחר שבעלה יתקוטט עמה ויטען כלפיה ש"נתנה עיניה בגירושין ובמיתה".

מדברי הפוסקים - עולה שטענה זאת קיימת לכל אישה גם כשהבעל לא איים כלל להתקוטט עמה ומשום שחז"ל אמדו את דעתה של האישה שנאותה למכירת ונתינת הנצ"ב מחמת חשש זה ולא מרצון שלם.

ראיה מוכחת לקביעה זו יש להביא מדברי הרא"ש בתשובה כלל ל"ח סימן ז' שהובאה בבית יוסף אבן העזר סימן צ' שכתב בדין מוחלת כתובתה

בשונה ממכר
שאינו בטל
באונס לחוד
אלא כשקדמה
מודעא [עם אזכור
מפורש של האונס
הידוע לעדים],
הרי שבמתנה
אונס לחוד
מבטל המתנה,
בדומה לכך
שבמודעא לחוד
בטלה המתנה
אף ללא אונס,
החילוק מבואר
לפי האמור לעיל
שהתנאי לחלות
המתנה הוא
היותה ניתנת
ברצון מלא ללא
לחץ ואיום חיצוני.

"נחת רוח עשיתי לסיקריקון" ומבואר ברמב"ן שדין זה דומה לדין "נחת רוח עשיתי לבעלי". ז"ל חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף מ' עמוד ב'

לקח מסיקריקון וחזר ולקח מבעל הבית מקחו בטל דאמר ליה נחת רוח עשיתי לסיקריקון, דומיא דלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה"

כשסיבת ומטרת המתנה בטלה-בטלה המתנה

קיימת אפשרות נוספת לביטול מתנה גם כשהיא לא ניתנה באונס כלל, זאת כאשר בטלה הסיבה למתנה [בדומה לדין המובא בטור ושו"ע סימן ר"ז סעיף ג' בעניין המוכר קרקע על דעת לעלות לא"י ולא עלה]

אמנם בנותן לאוהבו ונעשה שונאו אין המתנה בטלה אך באופן זה העניין שונה בתכלית.

בנותן לאוהבו ונעשה שונאו, בעת נתינת המתנה הייתה קיימת הסיבה להתרצות הנותן והשלמת גמירות דעתו, על כן היא לא בטלה מחמת שינוי המציאות לאחר זמן גם כשההנחה היא שאם היה מודע לשינוי המציאות לא היה נותן, אך כשכל סיבת המתנה היא מחמת צפיית פני עתיד באופן מסוים ולבסוף המציאות העתידית התבררה כשונה בתכלית מכפי שצפה הנותן באופן שכלל לא התקיימה סיבת המתנה שהביאה להתרצות וגמירות דעתו אזי דין המתנה להתבטל.

ראיה ברורה לסברא זו ניתן להביא ממקור דין של אוהב שנעשה שונא ומדיוק דברי הפוסקים בעניין.

בשו"ת הריב"ש סימן ש"א מביא את דברי העיטור מקור סברת הגאונים לאי ביטול מתנה לאוהב ונעשה שונא וז"ל:

"דאלא מעתה מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה ערבא בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעלם, וה"נ דמאן דיהיב ליה מתנה לרחמיה ונפל ביניהון איכסא הדרא מתנה, הא לאו טעמא הוא."

מדבריהם משמע שהטעם לכך שהמתנה לא בטלה הוא משום שבעת נתינת המתנה התקיימה במלואה הסיבה בגינה נתנה, על כן אין בשינוי המציאות בהמשך בכדי לבטלה, אך כאשר כל סיבת המתנה היא על בסיס מציאות עתידית שהשתנתה וודאי שבטלה המתנה.

ראו בעניין זה לדברי ערוך השולחן אבן העזר סימן נ' אשר מכוח סברא זו מבאר את השוני שבין מתנות שניתנו בתקופת הנישואין לעומת המתנות שניתנו בתקופת האירוסין וז"ל בסעיפים א-ב:

ונדונייתה לבעלה שלא יגרשנה, שאינה יכולה לטעון טענת "נחת רוח" וז"ל:

"ולא שייך למימר נחת רוח עשיתי לבעלי אלא כשהבעל מוכר קרקעותיו ושוקת מחמת נחת רוח שלא יאמר הבעל עניך נתת בגירושין או במיתה אבל אין האשה מוחלת לבעלה זכות שיש לה עליו מחמת נחת רוח דאין כאן איבה אם לא תמחול לו ומחילה גמורה היא"

משמעות דבריו שהאיש כלל אינו מעורב בחשש שהאשה יוצרת לעצמה ועל כן רק במקום שיש להניח שחשש זה אכן עלה בלב האשה בטל המכר והנתינה אך במקום שהנסיבות לא מצדיקות את קיומו של חשש זה אינה נאמנת להעלות טענת "נחת רוח" ולבטל את מחילתה.

בביאור דברי הרא"ש ראו בחלקת מחוקק סימן צ' שמדייק בדבריו שאין חילוק מהותי בין מכירה למחילה וז"ל:

"המעין בתשובת הרא"ש כלל ל"ח סי' ז' משמעות לשונו שאין מחלק בין מכירה למחיל' רק עיקר החילוק שלו הוא כשבעל מוכר קרקעותיו והיא מסכמת למעשיו תוכל לומר הוכרחתי לעשות לו נחת רוח מאחר שהוא דחוק למכירה אם לא הסכמתי ה' אומר עניך נתת בגירוש' וכו' אבל מי מזקיקה למחול לו זכות שלה דאין כאן איבה אם לא תמחול לו"

מדיוק בדבריו נראה שאם אכן קיים יסוד להניח שמחילת האשה באה מחשש להפרת שלום הבית [בדומה למוכרת נצ"ב], בכוחו לבטל המחילה, אך אין מקבלים טענת נחת רוח בסתם מחילה אלא באופנים שחז"ל ירדו לסוף דעת האשה וקבעו שקיים חשש זה בנסיבות אלו.

בצירוף האמור לעיל יש מקום לומר שגם כשחשש זה היה סובייקטיבי כלפי אישה זו בלבד מכל מקום בכוחו לבטל את המכירה ו/או המחילה. מעתה יש מקום לומר שגם באיש שנתן מתנה לאשתו וקיימות נסיבות המוכיחות שלא עשה זאת מתוך רצון שלם אלא מחשש לקטטות ומריבות והפרת שלום הבית עד כדי הפרדת הדבקים הרי שדין מתנה זו להתבטל הגם שאין מקום לטענת "נחת רוח" בסתם איש שנתן לאשתו מתנה.

דין נחת רוח, רק באישה?

אין לומר שטענת "נחת רוח" ייחודי הוא ביחס לאישה כלפי בעלה וניתן להקיש ממנו למקרה אחר כשהנסיבות מצדיקות את השוואתו, מצינו שדין זה קיים גם באופן שונה לחלוטין והיינו בסיקריקון שמכר לאחר והלוקח חזר וקנה מבעל הבית שאומרים שם שהמכר בטל משום טענת

וצריך עדיין להבין מדוע הסברא של מתנה כשנעשה אוהבו ונעשה שונאו שאינה חוזרת, אין כוחה יפה לענין בגדים ותכשיטים, ומה החילוק בין המתנות.

ונראה דכל המתנות, הן תכשיטים ובגדים והן שאר מתנות, נמדדים ונלמדים ע"פ הלכות מתנה. וכנ"ל דבמתנה אמדינן דעת הנותן. והנה יש מתנות שהן מבחינת אופים וענינם מתנות שניתנו למטרה מסוימת והדבר מוכח מעצם מהות המתנה, כגון תכשיטים ובגדים שנתן לאשה, דעצם ענין התכשיטים והבגדים כדי שתתנאה לפניו, וע"כ כאשר מוציאה כססרחה מעליו או כאשר יוצאה באלמנות, מטרת המתנה בטלה וחוזרת לבעליה. ויש אשר מעצם טיבן וטבען לא מוכח מתוכן שניתנו למטרה מסוימת, כגון אדם שנותן לחבירו מתנה

מטלטלין או קרקע, אף שמתנה זו ניתנה בשעה שהיה אוהבו, מ"מ אף אם אח"כ נהיה שונאו אין המתנה מתבטלת, מאחר ובמהות המתנה לא מונחת האומדנא שמתנה זו מותנית בהיותו אוהב. כשנותן הנותן לאוהבו, הוא יודע שאין ערבות לכך שהאהבה תשאר ביניהם, וע"כ היותו אוהב אינו באומדנת המתנה. אומדנא המבטלת מתנה הינה אומדנא הקיימת בעצם מהות המתנה.

והחילוק בנידון המתנות הוא בין מתנות שנתן לה "מסיבת הנישואין" לבין מתנות שנתן לה "למטרת הנישואין". מתנה שהבעל נתן לאשתו עקב היותה אשתו, ואילולי היתה אשתו לא היה נותן לה כל מתנה, מתנה כזו אינה חוזרת עם פקיעת הנישואין. ובזה דומה המתנה למי שנתן מתנה לחבירו בהיותו אוהבו ונעשה שונאו. שינוי הדעת לא מפקיע את המתנה, שהרי ידע הנותן שהאהבה היא דבר משתנה ואין ערבות לכך שישארו באותו מצב כל העת. אין כאן מטרה אלא סיבה... משא"כ כאשר נותן מתנה לאשתו למטרת הנישואין, לא כסיבה אלא כמטרה - שתשתמש במתנה במהלך הנישואין, בזה פקיעת [עמוד רפה] הנישואין יכולה להוות סיבה לביטול המתנה.

לפ"ז נלענ"ד לחלק בין מצב בו נתן מי מהצדדים חלק בדירת המגורים לצד השני, לבין נתן לו מתנת קרקע שאינה דירת מגורי הצדדים. כאשר אחד מהצדדים רכש את הדירה מכספו, ורשם את הדירה אצל רשם המקרקעין בחלקים שוים עם בן זוגו, דהיינו נתן מחצית מדירת המגורים לבן

**יתירה
מצאת מצינו
שכשקיים
בליבו של
נותן המתנה
חשש מהעלול
לקרות לולא
נתינתו וחשש
זה גורם לו
לתת את
המתנה, הרי
שזה נחשב
אונס גם
כשהנותן
בעצמו הוא זה
שמעלה חשש
זה בליבו ללא
שיופנה כלפיו
איום מצד
המקבל**

”

”דבר פשוט ומובן בשכל שכל המתנות שהאיש נותן לאשתו בין שנתן לה אחרי הנישואין... ואפילו גירשה מפני ששונאה לא אמרינן שיוחזר לו המתנות מטעם שהרי הוא לא נתן לה אלא מתוך אהבה ועכשיו ששונאה תבטל המתנה דאין זה סברא כלל דא"כ כל מי שנותן מתנה לחבירו מפני האהבה שביניהם ובמשך הזמן נהפך לו לשונא האם תבטל המתנה דאטו מאן דיהיב מתנה נשקול מיניה ערבות שיהא אוהבו לעולם [שם בחמ"ח]:

אמנם זהו מן הנישואין אבל מן האירוסין כשגירשה או מת המתנות חוזרין לו או לירשיו והטעם דאומדנא גדולה היא שלא נתן לה המתנות אלא ע"מ לכונסה אבל אם יתבטלו הנישואין יוחזרו לו המתנות [חמ"ח סק"ב] וזהו בכל מיני מתנות של כסף וזהב ותכשיטין וכלים ובגדים שלא בלו כמו שיתבאר לבד מיני מאכלים ומשקים אינם חוזרים... וכו'.”

אמנם בנידון שם המדובר על מתנה בזמן האירוסין אך זיל בתר טעמא כשברור שכל סיבת המתנה היא מחמת צפיית פני עתיד באופן מסוים שלא התקיים הרי שהסברה מחייבת את ביטול המתנה.

כדברים האלה נמצא בדברי הדיין הרב צבי בן יעקב שליט"א שהובא בשורת הדין כרך יא פס"ד המתחיל בעמוד רנ"ח שלפי סברא זו פסק שעל אף האמור בחלקת מחוקק סימן צ"ט ס"ק ז' בשם הריב"ש שאיש הנותן לאשתו קרקע אינה חוזרת בגירושין יש לחלק בין המקרים וז"ל:

מצינו דעה
בפוסקים
שגם במתנה
החלה מחמת
התקיימות
הסיבה לה, אך
כשברור או
הובעה גילוי דעת
על כך, שהמתנה
תחול רק בזמן
התקיימות
הסיבה לה, הרי
שבביטול הסיבה
בטלה גם המתנה

משא"כ הכא דמשום גלוי דעת באנו לדון לא בעינן תנאי כפול, לכך הא דנחת רוח אין בו משום אונס אלא דאנן סהדי דאע"ג דעתה היא מסכמת למכירת בעלה אינו אלא משום שלום ביתה ואח"כ כשתתאלמן או תתגרש דשוב ליכא שלום בית יתבטל המקח ולכך המקח קיים כל זמן שהיא תחתיו דאנן סהדי דעל זה הזמן נתרצה גם היא לגמרי משום שלום בית ולכן אינה חוזרת בכל עת שתרצה אלא לכשתתגרש ואז בטל מחמת אומדנ' דאנן סהדי שלא נתרצה יותר, ולכך אפ' מעות לא מהני שאין כאן אונס כלל וכמ"ש".

יצוין שבמתנה די בגילוי דעת הנותן לבדו וללא ידיעת המקבל בזמן ביצוע המתנה ובשונה ממכירה שם נצרך לדעת התוספות והרא"ש גילוי דעת בעת המכירה משום שבמתנה כללא הוא שאמדינן דעת הנותן בלבד ולא לוקחים בחשבון את דעת המקבל.

כך משמע בתוספות מסכת כתובות דף מ"ז עמוד ב' לחלק בין מכירה למתנה לעניין ביטול המתנה על סמך דעת הנותן הגם שלא נתפרשה בעת המתנה וז"ל:

"דהואיל ואינו תלוי אלא בנותן יש לנו ללכת אחר דעתו וכיון שבו תלוי ודאי אינו רוצה ליכנס בשום ספק ולא דמי ללוקח חפץ ואירע בו אונס דלא אמרינן דאדעתא דהכי לא קנה ומבטל המקח דאינו תלוי בדעת הקונה לבדו דהא איכא נמי דעת מקנה שלא היה מקנה לו לדעתו אם לא יפרש".

לסיכום

הראינו לדעת שקיומה של מתנה, מותנית בנתינה מרצון שלם ומלא להעביר לידי המקבל את המתנה, אך באופן שכאשר קיימת אינדיקציה שלא היה כך, אלא המתנה בוצעה מתוך חשש מהעלול להיווצר באם לא תבוצע, או מתוך שינוי הנסיבות שצפיית קיומם העתידי הובילה להחלטה על נתינת המתנה, הרי שהמתנה אינה חלה.

לאור האמור קיים בסיס איתן לטענתו של נועם לביטול המתנה שנתן ליעל בדמות העברת חלקו בדירה על שמה כשמתנה זו ניתנה מתוך חשש ופחד מנטישתו על ידה וללא רצון שלם מצידו, ובפרט שניתנה על בסיס צפיית פני העתיד קרי שילדיו יחד עד אריכות ימיהם כשמטרת המתנה נועדה רק לבטח אותה מפני יורשיו לאחר מותו.

יש להדגיש כי האמור כמובן מותנה בכך שנועם יוכיח לבית הדין כי זו הייתה מטרת המתנה, כאשר בהוכחה שכזו יוכל לטעון לבטלות המתנה.

הזוג השני, נראה לומר שנתן את המתנה "למטרת הנישואין", דהיינו שידורו שניהם יחדיו בהיותם נשואין, ועל דעת כן נתן את המתנה, וע"כ דין מתנה זו כדין בגדים ותכשיטים. משא"כ כאשר נותן מתנת קרקע שאינה מדור לבני הזוג, מתנת זו היא "מסיבת הנישואין", ודינה כדין מתנות שאינם תכשיטים ובגדים".

אמנם יש מן הדיינים החלוקים עליו בדין זה וסבורים שגם בדירת מגורים של בני זוג שהבעל נתן ורשם מחצית על שם האישה המתנה לא חוזרת בגירושין, כיוון שגם בכהאי גוונא אמרינן שסיבת המתנה הייתה קיימת בעת המתנה קרי אהבתו לאשתו ועל כן אין בגירושין בכדי לבטל המתנה.

מתנה הקיימת בזמן שסיבת המתנה קיימת

מלבד האמור בדבר בטלות מתנה שניתנה על סמך סיבה שלא התקיימה, מצינו דעה בפוסקים שגם במתנה החלה מחמת התקיימות הסיבה לה, אך כשברור או הובעה גילוי דעת על כך, שהמתנה תחול רק בזמן התקיימות הסיבה לה, הרי שבביטול הסיבה בטלה גם המתנה.

כך מבואר בדברי האבני מילואים המבאר בדעת הרשב"ם בדין טענת נחת רוח עשיתי לבעלי שהטעם אינו משום אונס אלא שאומדים דעתה שנתרצתה לכך רק כאשר הם חיים בשלום בית והואיל וזו סיבת גמירות דעתה אזי בזמן גירושין או מיתת אחד הצדדים בטל המכר והמתנה אף ללא תנאי.

ז"ל האבני מילואים סימן צ' ס"ק כ"ז:

"וכבר כתב הר"ן פרק האיש מקדש [כא, א מדפי הרי"ף] דהא דסגי בעלמא באומדנא אף על גב דלא הוי תנאי כפול משום דגלוי דעת עדיפא מתנאי כפול ומש"ה במתנת ש"מ או דזבין אדעת' למיסק לארע' דישראל אזלינן בתר גלוי דעת, אבל היכ' דהתנה ולא התנה כהלכתו התנאי בטל וע"ש בר"ן וכן הוא דעת תוס', ולפ"ז נראה דמכירת האשה שמסכמת לדעת בעלה לא הוי אונס כלל אלא דאנן סהדי דאינה עושה כן אלא לאהבת השלום עם בעלה ומש"ה לאחר שכלו ימי שלום ביתה היינו לאחר גירושין או לכשתתאלמן בטל המקח ומשום דגוף המכירה לא היה אלא לאהבת השלום ואחר שהשלום אינו מתמיד מתבטל המקח ואפ' לא אמרה בפ' לאהבת השלום יש כאן גלוי דעת ועדיף טפי דלא בעינן משפטי התנאי ומש"ה בהך דמהרי"ק דלא הוי גלוי דעת אלא במה שאמרה לאהבת השלום וכיון דלא כפלי' לתנאי לא מהני,

לשכת הטוענים הרבנים בישראל
בשני ימי עיון בנושאים פרקטיים

הנכם מוזמנים לשני ימי עיון רצופים במסגרת ההשתלמויות לטוענים רבניים ומייצגים בבתי הדין הרבניים, שעל ידי לשכת הטוענים הרבניים בשיתוף מרכז הבוררות "שלום ואמת"

ימי העיון יתקיימו בעז"ה בימים כג' שבט תשפ"ב 25/1/2022,

וכח' שבט תשפ"ב 30/1/2022 בין השעות 18:00 עד 21:00.

בבית "הידברות" רחוב: אריה שנקר 20 פתח תקווה

בהשתתפות הרב הראשי לישראל ונשיא בית הדין הרבני הגדול
הגאון הרב **דוד לאו** שליט"א

ובהשתתפות הדיינים הגאונים

הגאון הרב **שלמה שפירא** שליט"א, אב"ד בית הדין הגדול,
בנושא: הנושאים בהם מנהג המדינה מחייב על פי דין תורה

הגאון הרב **ציון אשכנזי** שליט"א, אב"ד בית הדין רחובות,
בנושא: התנהלות תקינה בבית הדין למניעת פסילה הלכתית וחוקית

הגאון הרב **עידו שחר** שליט"א, בית הדין הרבני האזורי תל אביב,
בנושא: חובת בית הדין לאכוף את פסק דינו והסמכות להטלת קנסות

הרב עו"ד **יובל בדיחי** שליט"א, ראש מכון צוואה כהלכה,
בנושא: דגשים בעריכת צוואות והעברת בין דורית

ביום 30/1/2022 בשעה 21:00 לאחר הכנסת תיקים אסיפה הכללית של לשכת הטוענים הרבניים (ע.ר.) יוצגו ויאושרו דוחות 2021 חברים שמעוניינים בפירוט מטרים או נוסף, יפנו לגזבר הלשכה הרב זיו ברקוביץ במייל BZIL1@WALLA.COM או בטלפון 050-6925410 תמונות לכרטיסי החבר יש להעביר גם למייל או לוצ'אפ הר"ת.

עבור כרטיסי חבר ותשלומי דמי החבר לשנת 2022 יש להפקיד 250 ₪, לחשבון העמותה בבנק דיסקונט ע"ש "לשכת הטוענים רבניים בישראל (ע"ר) מס' חשבון; 160722960, מס' סניף: 139.

להרשמה לימי העיון:

טו"ר הרב עקיבא נאמן | 054-8389428 | טו"ר הרב ניסים אברג'ל | 050-8322672 | rishumlishka@walla.co.il

טוען רבני ועו"ד צבי גלר, יו"ר לשכת הטוענים הרבניים